

Munții României

O cunună de munți, ca ziduri de cetate, înconjură inima României. Nu sînt prea înalți; piscurile lor nu se ridică pînă-n zona frigului perpetuu, ca să-i acopere cu scufii de gheață, neprietenoasă. Mai tineri ca vîrstă, înfățișarea lor e zveltă, variată, vioaie. Nu formează nici val continuu, ipentru ca să despartă frate de frate. Văile pătrund adînc spre creasta lor, așa încît oamenii găsesc loc bun de adăpost și pază totodată pe drumul tăiat de ape; străbat lesne prin trecătorile numeroase dintr-o parte în alta.

Pădurile se urcă pînă spre înălțimile mai mari; bogatele pășuni smălțuite, grase, covor verde împestrițat cu flori oacheșe, îi fac să fie populați peste vară; devin izvor de viață pentru oameni. În jurul lor, în cuprinsul lor, în depresiunile ce-i caracterizează, își duc traiul din moși-strămoși. români curați la suflet, care înving prin energie și răbdare greutățile vieții. Unii au păstrat aproape neatins arhaismul strămoșesc. Alții, cu îndirjită voință, s-au revărsat departe de clima munților, înviorînd vloga națională.

La poalele lor, în tăinuitele înfundături de văi, cu liniște dumnezeiască, stau locașurile de rugă, dar și apărare, păstrarea credinței dar și vatra de unde stau răspîndit scînteile culturii naționale. Munții însărcina pentru noi cuibul în care s-a zămislit poporul român; din el s-a răspîndit vînjoșenia minții și a trupului născută prin asprimea traiului; în ei a început să se arate zorile clocotișului de patimi manifestat prin cîntec și muzică..) Drumurile prin munții noștri nu au același înțeles ca pe aiurea, nu sînt numai evocatoare de variate și neîntrecute frumuseți naturale. Ele nu deșteaptă numai mulțumirea trecătoare a sușului. Străbătînd munții, răsfoiești pagini din vîltoarea neamului; cunoști sufletul și energia poporului. Te recreezi dar și înveți. Nu rămîn forme rigide; n-au glas numai (pentru apoteozarea farmecului, a măreției și a armoniei din Natură. Nu e drum care să nu te puie în contact cu probleme ce stau la bazia ființei noastre. Nu e pisc mai răsărit de unde privirea să nu se rotească peste zarea întinsă, de unde răsar amintirile zbuciumului neamului nostru și prin ele speranța biruinței din viitor, cum am biruit și în trecut. Potecile care ne duc prin Carpați nu ne urcă numai spre seninul cerului curat, spre îngenunchierea în fața ademenirilor naturii. Prin locul, unde sînt așezați, adaugă acestei ideale preocupări de satisfacerea frumosului și gîndul la noi, la soarta noastră ca popor, așezat în zeliștea vînturilor.

Munții sînt ai noștri, toți, în lungul și latul lor, oricare ar fi granițele trecătoare trase peste ei. În tot cuprinsul lor nu se aude decît vorbă și cîntec românesc. Făptura lor, sufletul lor oglindesc viața sufletească a neamului în mijlocul căroră se înalță, drept zid de susținere al întregului pămînt românesc. Stîncile nu par mute în frumusețea lor sălbatică; șuerul catenelor cîntă doina, aleanul sufletului românesc; șopotul izvorului răcoritor îi ține isonul. De la improvizatul adăpost al ciobanilor de la sterpe, adesea un colț prominent de piatră, la stîna temporară ce se poate muta din loc în loc; de la nedeiele vesele ce se mai țîn pe unele plaiuri cu răscolitoarele sunete de bucium ce chemau odinioară spre vitejia apărării, la ruinele zidurilor dace, din pietre abia cioplite și cărate cu grea casnă; de la schitul de curînd zidit de pe Măgura Calului, pînă la mărețele mănăstiri bucovinene; de la sălașurile de iarnă lîngă finețele bogate pînă La casele cu acoperiș de paie, cuibărite la fața muntelui înalt, tot, tot ce se vede, ce se întilnește în cale, munte și rîu, arbore și colibă, formează o armonioasă îmbinare de zbor înalt și greutăți învinse, de îndepărtat și apropiat care deșteaptă în inimă adîncă dragoste de țară și neam.

Turismul la noi nu trebuie să ajungă un sport, întrecere numai pentru învingerea greutăților la urcuș. El are un rost educativ în stare să topească indiferența, miază periculoasă decît oricare dușman, pentru ce e al tău. Escursiunile prin munții noștri devin astfel lecții practice de adîncă dragoste pentru tot ce e românesc; locuri și oameni, mediu și înfruntarea nevoilor, suferinți și biruinți.

Munții Rodnei

Carpații, în lungul lor din Bucovina la Porțile de Fier, cuprind în ei mozaic de aspecte, unele e dreptul ca miniaturi, din ceilalți munți ai Europei, întilnești în Ciucaș ori Ceahlău colțuri din Dolomitele Tirolului. Obcinele bucovinene, ca și Munții Perșani, aduc aminte valurile regulate din Jura. Munții Făgărașului, cu acoperișul de zăpadă din primăvară, sînt asemănători cu Pirineii; asprul masiv al Retezatului cu Alpii bernezi. Nu sclipesc ghețarii, dar urmele lor sînt proaspete, căldările din Parîng ori Retezatul, asemenea au circul Gavarnie din Pirinei; stîncile ca niște ace, stîlpi din Negoii și tovarășii lui reproduc amănuntele vîrfurilor din Alpii centrali. Pentru cei deprinși numai cu străinătatea, le-ar trece dorul de ea apucînd pe drumurile bătute din Carpați.

Carpații rămîn însă Carpații, prim particularitățile lor anumite, în amănunt ca și în întregime, în afară de glasul izvoarelor și șuierul cetanelor, în afară de statele și stîncile din cuprinsul lor, cu alt înțeles, numai pentru noi.

Nu sînt peste tot numai masive aspre ori numai valuri monotone. Sînt atractivi prin apropierea variațiuni lor. Lîngă Ceahlău, cu podoaba dolomitelor, se înalță Rarăul cu ruinele Pietrelor Doamnei; de pe ele se arată, ca un larg podiș înalt, Călimanii vulcanici, iar mai spre nord două piramide, gemene, ce încununează impozantul și asprul mont stîncos al Rodnei, ca mutat din Alpi, între obcinele împădurite ale Bucovinei. Masivul Rodnei are o așezare simbolică. (...) Ori de unde-l vezi, pare aspru, mereu încruntat, ca o sentinelă de pază, înălțîndu-și cele două țuguie, Inăul și Pietrosul, cu mult mai sus de vîrfurile Ceahlăului aproape-aproape rivalii Negoiului. Așezat în nordul țării, într-o climă mai rece, are îmbrăcăminte mai deasă de păduri. Golurile stîncilor sînt mai rare decît în Carpații sudici.

În schimb, Munții Rodnei sînt mai accesibili, prin drumurile bine întreținute.

Îi poți înconjura; le poți atinge înălțimile chiar cu automobilul, într-un asemenea „Rundreise”, pornind din zori din Sighetul Marmației, cu livezi de meri și pajiști svițeriene, noaptea poți dormi în Cîmpulungul bucovinean- Dacă nu ești prea grăbit și nu-ți place goana, te odihnești la Cîrlibaba, adormind în cîntecul Bistriței, pentru ca a doua zi, să urca peste Rotonda, ca să poposești seara în Bistrița Năsăudului.

La dus străbați în lung Maramureșul izolat, cu oameni care și-au păstrat încă multe din însușirile străbune. Urci pe valea Izei, un șirag de sate, care de multe ori păstrează amintiri străbune, cu frumoase și vechi biserici de lemn. Mai toate sînt pomenite în documentele de demult. Cuhea, de unde se zice că a pornit Dragoș, chiar din veacul al XIV-lea. Aproape de Moisei întîlnești șoseaua mereu stricată de vijelioasa apă a Vișăului. Priveliștea de aici te atrage; muntele te cheamă. Adăstînd pe malul fugaciului rîu, nu-ți poți lua ochii de la tabloul sobru și impunător al Pietrosului.

De îndată ce ieși din Borșa încep peisajele alpine; nu lipsesc de o parte și alta a drumului, în încîntătoare văuși verzi și cu pometuri, mici căsuțe izolate, asemenea „chaleturilor” svițeriene. Verdele fraged, întins peste tot, face să-ți treacă dorul de Tirol.

Îți ies în cale Pietrosul, îl privești în plin, au gropile ghețarilor vechi spre vîrf. Brazii se căznesc să-l cucerească, dar se dau biruiți. Rămîn stîncile, mușchii și iarba, în val vîrtejului norilor ce se rotesc ca niște păsări uriașe, acum ascunzîndu-se după vîrfuri, acum oprindu-se deasupra văilor adînci.

Forma-i piramidala; păduricele de jnepeni, pete innegrite ce acopăr coastele repezi, domină unde molizii încetează. La o cotitură îți apare și tovarășul lui de singurătate, Inăul, mai impunător, își dau mîna. Se țin legați ca frații de cruce, printr-o creastă ca o punte.

Drumul străbate apoi umbra pădurii, cu arbori voinici; mor de bătrînețe ori în luptă cu furtunile. Securea încă nu-i doboară, apărîndu-i drumurile rele. În schimb, la tot pasul îți apare ritmica legătură dintre viață și moarte. Trunchiul putrezit, de se infundă bățul în el, e îmbrăcat cu mușchi ori cu delicatele frunze ca de trifoi ale măcrișului-iepurelui. Nu rar un tînăr brăduț a prins rădăcini în ciotul putrezit al unui molift, întunerecul pădurii te învăluie. Șerpuirile dese ale drumului deschid ici și colo ferestre prin vreo rariște sau prin adăposturile păstrate încă din vremea războiului. Privirea alunecă asupra adîncii văi a Vișăului și a munților numai neguri de păduri, peste care Pop Ivan își înalță mai semeț vîrfurile rotunzite. Popasul mai îndelung de pe trecătoarea Prislopului, mai înaltă decît oricare din cele bătute de care și căruțe (1414 m), din cauza pădurilor nu te lasă să vezi prea mult. La scoboriș însă o nouă atracție te întovărășește. De pe drumul tăiat pe înălțime, dunga Bistriței lucește ca argintul viu, în fundul văii adînci, prin pînza cetenilor dese. E o priveliște unică; nu-i auzi șopotul, dar îi admiri sclipirea. La o cotitură Inăul ți se arată în toată masivitatea lui. La Cîrlibaba, Bistrița devenită vijelioasă, îți iesă înainte. De ești sătul de munte, te îndrepti către Iacobeni; de vrei să continui circuitul peste Munții Rodnei, de la Cîrlibaba te întorci pe alt drum, ce duce la Someș. Urci peste Rotonda, trecătoarea tot înaltă (1 278 m), dar mult mai veselă, mai surizătoare decît cealaltă. Pădurile se trag la o parte din drum; finețele se întind mai larg, la fața muntelui. Calea nu e pustie. O gospodărie înveselește locul, omul necunoscînd piedica asprimii. Ba și cîte un cîmp de orz e pe aproape de casă, alături de nelipsiții cartofi, pînea celor de pe înălțimi. Viața e grea; inima românului e bună. E primitiv și bucuros că vede o față străină.

Te abați de la drumul larg. La stîna ciobanii istorisesc de vremea cînd în locul tunetelor, din ascunzișul pădurii bubuiau tunurile ce răscoleau ecou prelung pe văi. (...)

Nu știau cum să ne mulțumească. Mămăliga proaspăt răsturnată, alătura de cașul frămîntat de dimineață, era masă împărțită. Muntele a săvîrșit minunea, infulecăm darăburile de mămăligă, de rîdeau ciobanii și de graba cu care înghițeam și de potriveala mămăligii strînsă boț în palmă, ca să se lipească mai bine brînză. Mașina ce ne-a transportat pînă aici, tehnica modernă, a fost uitată cu desăvîrșire. Arhaismul ascuns în fiecare dintre noi a înviat fără sfortare.

O clipă măcar ești omul fericit pe care-l rîvnesc împărații. O clipă de mulțumire, dar care lasă diră luminoasă în suflet. Trăiești din ea alte clipe fericite, mai tîrziu, cînd cauți oaza amintirilor plăcute în forfota distrugătoare.

Soarele te luminează și te încălzește fără să-i simți arșița moleșitoare. Fluturii obraznici se hîrjonesc în jurul tău. Ce ușor se poate cîștiga mulțumirea, cînd ai tăria să învingi inerția și lenevirea voinței ! La umbra de brad, pe covorul fineței, admiri și maiestoașa desfășurare a Inăului, mai din

apropiere. Te cheamă spre el asprimea înfățișării lui, în adevăr ca o strajă a ținuturilor ce domină.

Drumul scoboară. Când i-am făcut pentru prima oară m-a cuprins o adevărată emoțiuoe adîncă, fără voie, deși firească, spălînd u-nii fața în apele limpezi ale Someșului Mare. (...) Munții nu mă mai interesau. Decorul naturii se șterge față de fiorul sufletesc ce mă cuprinse că mă aflu pe pământul de curînd unit, după atîtea și atîtea veacuri de suferinți și visări, de lupte și zbuciume ale atîtor generațiuni.

Aicuma, cînd scriu, peste amintirea acelor clipe de adevărat extaz lămurit, s-a lăsat zăbrălnicul doliului, îndurerarea sfâșietoare a nedreptății omenești și a vitregii soarte pentru poporul român. Rodna Veche, cu biserică gotică ruinată de tătari în veacul al XIII-lea, cu casele administrației de mineri aduși din depărtări, cu grămezile strălucitoare de pirită din preajma gării, îți face impresia unui oraș mutat de undeva din părțile Știriei. Drumul apucă în lungul Someșului; treci peste podul acoperit de la Ilva Mare și poposești în Năsăud. Lîngă școala scundă, cu pragurile roase de ciubotele românilor care au învățat acolo, s-a înălțat, ca pioasă recunoaștere a importanței orașului cu veche cultură românească, un mîndru lăcaș, cum nici nu l-au visat învățăceii de pe vremea lui Coșbuc. Un muzeu interesant prin toate semnelfe vieții românești, este îmbogățit și păzit cu sfințenie de un fost elev năsăudean, Gr. Moisil. De la Năsăud, așezat într-un labirint de dealuri tot mai înalte, pe nesimțite treci din luncile cu mătasa porumbului spre coastele unde abia ovăzul mai dă rod.

Pornești de la moara purtată de valurile repezi ale pîrîului scoborît din munți și tot amăgit de peisagii molcomite, dar ademenitoare, te trezești sus, lîngă măreața cruce așezată pe creasta de despărțire dintre ținuturile bistrîțene ale Transilvaniei și adîncă depresiune a Maramureșului, înconjurat de munți.

Pe unul din drumurile aceste pășești pe urmele copilăriei lui Coșbuc, acel care avea să răscolească atenția tuturora asupra blînzilor locuitori ai satelor din România întregă!

Drumul însă e mai părăsit, fiind lateral. Cu atît mai bine, căci mașina fiind condusă cu precauțiune, te bucuri de peisajele rămase naturale, în care cîmpurile de grîu și mai ales de ovăz sînt răcorite de neconținută agitare a frunzelor de mesteacăn, prin suflarea muntelui, alunecată pe văi.

Și astfel ajungi la Hordou, saltul copilăriei lui *Coșbuc*, rămas aproape așa cum era cînd feciorul popei hă-lăudea pe meleagurile inverzite, ascultînd corul păsărilor descris în „Concertul primăverii”, își petrece vacanța, îmbrăcat cu ițari, nu ca „domnișorii”. „Acasă eram ciobani”. Asia se lămurește farmecul poeziilor sale, prin amintirea vie a traiului în satul ipe care nu l-a părăsit decît tîrziu, în care a rămas fiul de țaran, ciobanul și muncitorul de pămînt, ducînd cu el imaginile reale ale vieții satului și a naturii trăite, ceea ce dă puterea veșnică a tot ce a produs în literatură. Mai multă jale însă se adună în suflet cînd ajungi la casa părintească a marelui poet, pe jumătate ruinată, în vremea cînd am văzut-o, cu buruieni pe acoperiș, cu pâlreții mereu măcinați de șiroaiele prelinse prin spărturile acoperișului, de lăsau dire roșcate pe varul învechit ca niște lacrimi scurse. Pustiul lăsat peste locuința poetului, arată pustiul sufletesc și al generațiilor care au cetit pe Coșbuc.

Aceiași a rămas însă livada dindărătul casei, deși arborii aiu îmbătrînit, schilodiți de vreme, acoperiți pînă-n virful crengilor de rapănul lichenilor ca de pucioasă. În locul ierbii proaspete, prin care se rostogoleau copiii, buruienile sălbatece au năpădit grădina. Neschimbată, deși girbovită, minunat tablou al arhaismului rural, s-a păstrat moara de apă, între ramuri de sălcii și cu același cîntec al pîriașului limpede și fugaci.

Pe malul apei se-mpletesc

Cărări ce duc la moară,

Acolo, mamă, te zăresc

Pe tine-ntr-o căscioară.

(G. COȘBUC)

Ca o minune a lui Dumnezeu totul a rămas neatins. Pîrîul limpede gîlgîie în patul lui îngust, cu bolovani. Pajiștea verde de jur împrejur e covor așternut pînă-n coasta dealului. Moara din lodbe abia cioplite e umbrită de sălcii și plopi rămuroși, printre care spînzură ațele de funigei, prevestitorii toamnei. Roata morii cu scîndurile late, neîncheiate la obezi, stă la capătul canalului de lătunoaie, inverzite de mușchi. Două pietre tocite, pe schelet de grinzi groase de stejar, zac în nemișcare. Alătura e patul morarului, scînduri goale, cu oale pe lăiți, putinele prin colțuri și cu hîrtie la ferestre în loc de geamuri. (...)

Drumul urcă tot mai rău întreținut. Ogoarele se răresc, finețele se întind. Mestecenii, tot mai deși, își flutură într-una frunzele tremurătoare, iar în cale se arată cite un mîndru brad, ce anunță asprimea povîrnișurilor muntoase, urcate în largi serpentine. Pe culmea drumului, lîngă o cruce înaltă, ce-și profilează neted brațele întinse pe adîncul cerului, fără voie oprești. Înainte e larga covată a Maramureșului, de unde ai pornit.

Astfel s-a încheiat acel „Rundreise” pomenit. De la Moisei am pornit; la casa sărăcăcioasă a vădanei din Moisei ne-am întors.

Muntele are toanele lui. Nu e întotdeauna tot una de primitor. În altă călătorie peste Prislop s-a desfășurat furia apei din munți, cu o năprasnică vijelie și dezlănțuire de forțe distrugătoare.

„Este binefăcătoare puterea focului cînd e împlînzit și păzit de om; dar groaznic este acest dar al

cerului, cînd scapă din încătușare și apucă razna, în voia lui". Aceste vorbe ale lui Schiller din „Cîntecul clopotului" se aplică și apei. Apa și focul sînt cele mai capricioase elemente ale naturii. Aduc fericirea omului, dar și nenorociri groaznice.

Apa e mai vicleană și fioroasă, fie că gîlgiie de minie, fie că înaintează fără nici un murmur. Din calea focului te mai poți abate. Apa venind năprasnic te ia cu casă cu tot.

Abia auzi țipetul desperat de „vine valea" și huruiala de tunet a bolovănișului rostogolit, ca și năvala apei, în clocotiș nebun, a ajuns pînă jos, încînd vite și oameni.

Pornisem din Borșa pe vreme senină. Soarele însă dogorea, ca în mijlocul Bărăganului. De după Pietrosul se arată un val de nor cătrănit. Alții se iviră de după Inău. Cînd am ajuns sus, pe dosul împădurit prin care șerpuiește drumul, se întunecase ca noaptea. O pînză deasă de picături mascate și rezezi se țese în curmezișul drumului, de nu-l mai puteam zări decît la lumina săgeților de foc ce brăzdau cerul, înfigîndu-se în desîșul brădetului. De după fiecare trunchi de arbore, ca din răscolirea unui cuib de șenpi, se ițeau suvițe albe de apă, ce tăiau drumul în curmeziș, apucînd pe unde le venea la îndemină, ca să se rostogolească în goană zgomotoasă la vale. N-aveam ce face. Trebuia să înaintăm. Liniștea obișnuită a înălțimilor împădurite se transformase într-o neîntreruptă muzică infernală. Ropotul ploii era întărit de zăngănitul metalic al șuvoaielor grăbite, de prelungul ecou al trăsnetelor, ca și de șuierul fioros al cetanilor de brad, într-una biciuite de furtună.

Pădurea era în fierbere. Te așteptai la orice.

După cîteva ore de întuneric, norii au prins a se destrăma. Soarele lumina, în răstimpuri scurte, cursul încă limpede al Bistriței din adîncul văii umbrite. Zgomotul șuvoaielor părea mai înfiorător prin taina pădurii. Cu cît scoboram, au atît se întetea. Șuvoaiile se uneau. La o Cotitură, o secundă dacă miai întărziam, acolo rămăneam icu mașină cu tot, jucăria apei înfuriate. Ca un balaur minios, un puhoi se rostogolea în jghiabul peste care numai cu cîteva săptămîni înainte s-a durat podeț nou. Brazii dezrădăcinați cădeau cît sînt de lungi, schilodind alții. Podețul, lovit de trunchiuri, icnea în țîțini.

Apa dădea năvală, argintată de spumă. Nemaîncăpînd sub pod, stăvilită de trunchiurile încălcite, sălta pe deasupra, într-o clipă îl învăluie. Malurile se surpă. O nouă năvală de apă zmulge podețul întreg, ca pe o surcică. Apa căpătase înfățișarea unui uriaș. Fără opinteli, apucând cu amîndouă mîinile torțile podului, îl ridică, azvîrlindu-l de vale. Toate se petrecură în cîteva clipe. Rămăsesem înmărmurit nu atît de frică, cît de admirație în fața năpnaznicei minii a șuvoiului, domolit peste cîteva ore. Scăpat ca prin minune de pericol, contemplan măreția elementului naturii în furie. Un brad tînăr, înalt, în plină putere, zăcea cît e de lung în curmezișul apei, cu rădăcinile întinse, smulse din pămînt. Cu cîteva clipe mai înainte ținea isonul în cîntecul de zbucium al pădurii. Acum stătea trîntit la pămînt, pradă nimicirii și prefacerii. Era tabloul vieții omeneste, în furia sălbăticită ei din război. Ajunși spre seară în Cîrlibaba, Bistrița nu mai era de cunoscut. Toți șerpii de apă, ce se scurgeau printre arborii de pe munte, s-au adunat în fundul văii, turburînd liniștea riului. Acum se umflase dintr-odată, duduia podul de izbiturile valurilor minioase, acoperite cu frunze și cetini. Cîte un butuc trecea ca săgeata, amenințînd picioarele podului cu parapete de scînduri.

A doua zi, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, soarele resfrîngea săgeți sclipitoare în crucea nouă a bisericii, transforma în diamante stropii rămași pe cetinile brazilor din apropiere. Mai iuțită în mers, dar în parte limpezită, Bistrița își cată de drum. Oamenii avură partea lor din năprasnica furie a apei. Cu țepini lungi, trăgeau pe mal butucii ori trunchiurile ce pluteau pe apă. Era dreptul lor, consfințit prin tradiții.

Inăul atrage, ca și Pietrosul, mai mult poate decît munții din sudul Carpaților. E ceva tainic în asprimea lui. Nu strălucește stînci goale pe vîrf. Pădurile care se urcă și la 1800 m, dese, întunecate, îi dau o îmbrăcăminte sobră.

Inăul e mai accesibil, fie din Valea Vinului dinspre Rodna, fie de la Cîrlibaba, drum ales prin trăgăneala lui, și îndeosebi prin faptul că, după ce ieși din pădure, pășunile larg întinse fac ca la tot pasul priveliștea să fie deschisă.

Acesta e farmecul muntelui, una din ademenirile lui. Domină. Cînd cerul e senin, aice de un albastru mediteran, vizibilitatea devine depărtată și limpede. Priveliștea în adevăr este impresionantă. Prinzi maiestatea domniei munților.

Sub vîrful principal al Inăului, într-un decor măreț al unei largi căldări glaciare, odihnește și limpedele lac Lala, la înălțimea Ceahlăului. Drăgălășenia lui, mai ales în răsărit de isoare, cînd fața-i e poleită cu aur, este neuitată, cu totul deosebită de cea a lacului Bucura, în mijlocul năruiturilor de stînci. Cadrul lacului aice îl formează o pășune întinsă, una, verde, bogată, plină, de-i dă un aer de molcomită așezare, ce te dispune. În jur nu e dezolare; clima cu totul alta a făcut ca vegetația să fie bogată, înviorătoare. Neuitată îmi va rămînea amintirea nopții cu lună plină trecută la marginea ochiului de apă cu tainică sclipire. A fost împlinirea unei temerare dorinți de a trăi cîteva ore în singurătatea măreață. Numai (după insistențe, convingătoare la cele din urmă, ciobanul, ce-l luasem drept călăuză, nu m-a lăsat cu totul singur. Puterea farmecului netrăit ce-l revărsa ceața argintată, ca o ploaie diafană, lăsată de lumina lunii; cerul de un senin impresionant cu rare stele boghioase, din ce în ce mai luminoase; luciul nestins al

lacului; umbrele clar conturate ale coastelor din jur, totul închidea o grandioasă scenerie, care mă ținu legat locului. Nici o mișcare în jur; nici o adiere nu tulbură liniștea ce ne învăluia tot mai adînc. Simțeam la început frica de sălbătăciuni, evocată de ciobanul care știa multe să povestească cu încetul nu mai eram ființa cu gîndul la pericole. O transformare treptată mă pătrunsese.

Devenisem un fir din imensitatea nedeslușită. Trăiam clipele de extaz ce te eterizează în fața infinitului insondabil, în care se contopea cer, pămînt și ființa noastră. În amorțeala fericirii pe care o trăiam, începu să joace înaintea mea lumea vie a zînelor din poveștile copilăriei sau, urmărind mutarea înceată a stelelor în jurul celei polare, gîndurile fără voie se înălțau și mai sus de ele, în taina nepătrunsă a puterii ce le mișca. Sub farmecul măreț al naturii impunătoare, îmi lămuream licăririle născute în sufletul celor ce trăiau mai adese cu ea. Așa au luat naștere poveștile; așa a izbucnit în versuri simple răscolirea sufletului celui izolat de lume (...)

Mai au o atracție înăul și Pietrosul: stîmile. Stîni se întîlnesc pe toți munții noștri. Aice sînt cele mai înalte, unele chiar la 1 900 m, căci pășunile și ele sînt mai întinse spre virfuri.

Cîtă deosebire însă între stîna așezată, adevărată gospodărie de vară, de pe Valea lui Ivan, și între cea de pe Înău. Nici nu i se spune stîină, ci „mutătoare”. E primitivitatea adăpostului vremelnic. Pe patru furci tari se sprijină acoperișul de dranițe, iar părății, zăplazuri, sînt lobde încheiate la capete, cu furci. O simplă poliță - cupare - servește pentru depozitul instrumentelor, toate de lemn, dar și pentru sacul cu făină, traista cu sare. Vatră nu există. Focul se face pe pămîntul bătut; fumul te înăbușă, te orbește. Ciobanii, păcurarii, adesa cu pumnul sub cap drept căpătii, dorm tot pe pămînt, cu picioarele spre focul care nu se stinge. Numai comarnicul de alături este mai cu grijă acoperit; în el se depozitează bogăția cașurilor, la loc ferit de ploaie și soare, ca să se zvînteze.

Cînd pășunea a sărăcit, sau cînd locul a devenit o mlaștină prin frămîntarea măruntelor copite ale oilor, „mutarea” se strămută aiurea, la loc mai bun. E tipul nomadismului pastoral păstrat în toată simplitatea lui.

Viața păcurarilor ? Izolarea completă de sat, de lume, traiul în plină natură, în care numai ceaunul de mămăligă este semnul vîrstei fierului în care acești eroi ai muntelui își duc viața. Doar făina de mămăligă se aduce din sat. Încolo oile dau zarul acru din oare pregătesc, rar, sorbeala, zeamă fiartă cu măcriș de munte. Așa se lămurește amarul cîntecului:

*M-o mînat maica la capre
Și merinde nu mi-o pus,
Num-o coajă de mălai
Țapănă de nouă ai.
Și cînd coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.
(E. PRECUP)*

Așa se lămurește oftatul adînc al celui care trăiește cu dorul depărtatului sat, în inimă:

*Foaie verde de podbal,
Mărg cu turma peste deal,
Peste deal, peste vîlcele
Și mă culc pe floricele,
Și iau fluierul să cînt,
Că-s străin pe-acest pămînt,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m-o lăsat.
(E. PRECUP)*

Așa se lămuresc toate baladele și poveștile, ca urmările întâmplărilor deosebite ce impresionează și rămîn înrădăcinate-n minte, imbinarea realului cu închipuirea, zbuciumul gîndurilor în liniștea izolării, dar și a, frumuseții naturii, au dat naștere literaturii nescrisă, transmisă din generație în generație.

Aice, în asprimea muntelui nordic, mohorit și aspru, s-au mai păstrat obiceiuri arhaice, care aduc aminte de începutul înnegurat al omenirii, vremea cînd omul preistoric devine „descoperitorul” mijloacelor simple ce a dus apoi omenirea spre căile progresului. Obiceiul „focului viu” este încă în munții Rodnei practicat cu sfințenie. Din frecarea a două lemne, în combinații felurite, după loc și meșteșug, se capătă focul. E focul primitivilor păstrat cu sfințenie în pribegia lor de nomazi vînători. Trecutul depărtat a lăsat credința că fumul născut din focul viu, căpătat printr-un ritual anumit, ferește oile de boli, de necuratul: „îl folosești la năcaz, că-i tare sfînt și cu folos”. Un drum prin munții Rodnei, nu te poartă numai spre contemplarea naturii, aice mai frumoasă prin asprimea formelor și variația vegetală; te transportă îndărăt cu mii de ani la viața primitivă a omenirii, rămasă mai mult la noi poate decît aiurea în Europa, în colțurile tainice, adăpostite, ferite de prefacerile vremii și a drumurilor bătute.

Ne aduce aminte de unde am pornit; ne dă și indicații cum să procedăm la progresul sănătos al celor care, cei mai mulți, nu trăesc prea depărtați de zorile omenirii.

Munții Bistriței

Cînd urci valea Bistriței, la Cotîrğași se arată în fund un munte izolat, cu înfățișare deosebită. Cu vîrfu-i ascuțit, din care pornesc pante domoale, samănă au un con vulcanic, îți aduci aminte de silueta lui Fuji Yama, sfîntul munte al japonezilor.

E Grințieșul Broștenilor, turnul de observație al regiunii. Pripoare destul de repezi, dar umbrite, te duc pînă-n vîrf. Călare ori pe jos, în trei ceasuri, ajungi din valea plină de viață în domnia liniștii și a reculegerii. O mare întregă de munți îți oprește ceasuri întregi privirea. Se țin unul de altul, se urcă unii îndărătul altora, despicați numai de tăietura Bistriței. Departe, departe, în ceața orizontului, spre nord, se vede silueta impozantă a Inăului; lui îi corespunde spre sud masivul Ceahlăului văzut în toată lungimea. Spre răsărit zarea se pierde, peste creasta munților mai mărunți, în locurile joase din stînga Moldovei, iar spre apus privirea rătăcește deasupra gheburilor fără număr din Transilvania, ce se lovesc de cer, la orizont.

Îți dai seama de toată măreția firii și de nimicnicia noastră. Ceasurile trec ca în vis, se scurg domol, în liniștea supremă, cu zborul norilor, cu sunetul duios al buciului de la stîna. Cu regret părăsești vîrfurile dezgolite, cînd soarele, stăpînitorul ostașilor de piatră, începe să arunce umbră peste coastele împădurite.

Izolată cum e, bătută de vînturi aspre, aice îți e dat să prinzi greaua luptă ce o duc molifții, în năzuința lor de a urca mai sus, tot mai sus. Cad biruiți. Din înfățișarea lor ce transpira mîndria vigoarei, podoaba aspră a conului de cetini, ajung ca niște mari sperietori de vrăbii din lanurile cu grîu. Trunchiul lor descojit abia mai poartă cîteva ramuri în partea încotro bate vîntul mai mult. Sînt tiraliorii ce ajung schilozi, tot mai răriți, mai piperniciți, mai desfrunziți, pînă ce nu mai pot. Cad bătuți, unde vrainstea vîntului suflă cu asprime, de nici jnepenii nu pot trăi. Mai sus de ei se întinde pășunea; locul brazilor deși l-a luat iarba mărunță, gramineele care cer ajutorul vîntului pentru fecundare. La adăpostul lor cresc celelalte flori, pitulate, de nu li se vede decît corola arătoasă, chemătoare prin culoare și parfum. Asprimea vîntului, lipsa de adăpost fac ca stînilor să fie rare. În schimb tot aice îți este dat să trăiești o clipă alături de ciobanii de la sterpe, să le cunoști greaua viață, între munți și spațiul larg al cerului, sin-guri-singurei, fără tovarăș decît un cine credincios. Viața acestor ciobani nu e întru nimic deosebită de a preistoricilor lor strămoși. Cît e ziua de lungă rătăcesc de colo-colo, adevărați nomazi legați de pășune. Poartă cămașă de cînepă unsă cu zar, ca să-l ferească de jivinele mărunte, potrivit cîntecului:

*Păcurar cămeșă neagră,
Numa gura ta mi-i dragă,
Păcurar, cămeșă unsă,
Gura ta-i fagur și mursă.
(E. PRECUP)*

În spate duc noapte și zi jocul mișos, întors pe dos. Aceasta-i mantaua de vreme rea, învălișul de noapte. Căciula, blana de miel abia dubită, n-o lasă din cap, bată soarele cît de tare. În picioare, opincile din piele de porc îl fac să se poată acăța și pe stîncă cea mai tăioasă. Atîta-i îmbrăcămîntea lui. La brîu e încins cu chimir lat de piele, nu numai ca să-i apere șelele, dar în el ține amnarul și iasca, nelipsite, ca și ciorșacul legat cu o şușiniță de piele. Tot la brîu ține și tovarășul lui scump: fluierul. Traista de la sold îi e cămara cu mîncare: mămăligă rece, un bot de brînză și rar cîte o ceapă, delicată pentru el. Drept sprijin și apărare totodată, temută de lup și de urs, este bită străbună, cea dintîi armă a omului paleolitic, înainte de a folosi piatra.

Și așa îmbrăcat, așa înarmat, își mîna turma de sterpe de ici-colo, sau, mai bine, se ia el după turma ce mișcă din loc în loc unde găsește pășune mai fragedă. Astfel rătăcește săițămini întregi, pe vreme bună, ca și pe sloată, pînă se apropie vremea scoborîtului. Singur în spațiul nesfîrșit, cu gîndurile trezite doar de șuierul bradului ori de murmurul izvorului de care nu se depărtează prea mult. Cu palma făcută cupă, ori punîndu-se pe patru labe, își răcorește setea. Spre sară doarme unde poate, său mai bine moțăie cît poate, doarme iepurește, ca la cea dintîi sforăitură a oilor să fie gata de luptă. De găsește un colț de stîncă, se încovrigă-n jocul mișos și se odihnește.

*Breabăn și bulbuc domnesc
Este struțul ciobănesc,
Fluierul, botă de tei*

*Sînt uneltele ce nu ei,
Iară patul de culcat
Este cîmpu-nrourat.
(E. PRECUP)*

Unde izvorul îl mai ține locului, își clădește un adăpost simplu, primul cort. Bate doi țărushi mai lungi, pe crăcăna cărora întinde un altul. Sînt căpriorii ce susțin coaja despoiată de brad, întinsă ca acoperiș oblic, fixată jos cu cîțiva bolovani. Cel mult își așterne ceteni de brad drept saltea, iar o piatră o pune la căpătii, drept pernă. E adăpostul lui de ploaie, de soare, de vînt. Poporul Wedda, rămășița oamenilor preistorici din Ceilan, nu se odihnește altfel. Aceasta e viața din lungul verii a acestui erou, de pe plaiurile Grintieșului, ca și de pe altele. În singurătatea deplină, în liniștea desăvîrșită, „cînd se aude cum pasc oile”, îi trebuie curaj ca să-și îndeplinească datoria, îi trebuie statornicie și abnegare; aice se călește pentru viața de trudă de jos. Aice își înmagazinează energia ce stă la temelia vieții neamului. Aice, în măreția frumosului din natură, dar și în dezlănțuirea furiei ei sălbatice, stă de vorbă, adesea în gînd, cu oile sale, cu stelele de sus; ascultă ce-i spune șuierul cetenilor de brad. Veștile aduse din vale, de vînt, îi răscolesc dorul care stă ascuns în sufletul lui, ca florile sub zăpadă. Vîntul o topește, florile dau colț, cîntecul e gata. Îl spune cu vorbe; scoate fluierul din brîu și face să se reverse în sunete tinguitoare dorul sau amarul, în credința că vîntul le duce acolo unde vrea să fie auzit.

*Foaie verde de podbal,
Merg cu turma peste deal,
Peste deal, peste vîlcele
Și mă culc pe floricele
Și iau fluierul și cînt,
Că-s străin pe-acest pămînt.
Că-s străin și depărtat
Și mîndruța m-o lăsat.
(E. PRECUP)*

Cînd untul îl apucă, scoate custura din brîu și se necăjește să-și încristeze capătul bîtei, cu linii ce închipuie pe cele ale stelelor spre care mereu cată sau a cetenilor într-una înaintea lui. Cînd dorul e prea mare:

*Plîng și mă sting în suspine,
Nu suspîn dup-al meu sat,
Ci că mîndra m-o lăsat.*

Scrie mîndrei o scrisoare, după învățatura din natură, singura lui mare călăuză în toate. Taie creanga de brad, o cioplește în chip de furcă, pe care însamnă hieroglifele numai de el înțelese, dar și de cea căreia îi e hărăzită. Așa a luat naștere „Miorița”, așa arta populară; așa a început viața de temei a satului de munte, de unde s-a răsfirat, ca șuvoaiele de apă, puterea de muncă și de regenerare a neamului.

După ce vizitasem Roma și Neapole, exuberante de viață, labirinte de clădiri mărețe, haos de mișcare omenească, într-o seară senină de primăvară am ajuns la Florența. Împrejurimile încîntătoare, dealurile rotunjite, întinse, atmosfera de liniște ce învăluia casele modeste, evocarea unui trecut strălucit, cu urme la fiecare pas, îmi aduceau aminte de Iașul mult dorit, cuprinzîndu-mi sufletul într-o legănare de mulțumire, de odihnă, binevenită după impresiile puternice, zguduitoare, căpătate în Cetatea eternă.

Același simțămînt de satisfacere, de plăcută înțelegere a vieții, îl capeți de cum intri în valea Negrei, surîzătoare, mai ales dacă ai norocul unei zile mediterane, fără pic de nori. Neagra are un tipar cu totul altul decît Bistrița; mai mică, mai iute - cel puțin plutișoarele, adevărate jucării, ca săgeata alunecă pe luciul ei - a avut vreme să-și potrivească mersul. Nici nahlapi încrețiți, nici genuni tainice. O apă zglobie, zveltă, repede limpezită, strînsă cochec grămadă într-o albie îngustă, fără răsfirări nehotărîte.

Pare a fi mai veche, deși e veșnic tînără. Și-a curățit drumul de stîncile ce i-ar fi piedică; coastele munților au avut vreme să se mai tragă îndărăt; chiar vîrfurile mai îndrăznețe s-au îndepărtat, respectînd vesela față a dușmancei lor. Iar din sfărîmăturile luptei, din praful și grohotișul stîncilor măcinate, Neagra și-a croit o alee de pajiști, sălcii și arini, pe care o ține, prin umezeala împrumutată, în culoarea intensă a veșnicei speranțe și prin care, alene, se plimbă în șerpuiți numeroase. De aceea, mergînd de-a lungul drumului curat, bine întreținut, ce o întovărășește, ai impresia că treci din încăperi în încăperi mărețe, închise din toate părțile, cu bolta soarelui de Italia, cu tainice uși prin care stăpînă intră și iese misterios, fără să o vezi, de cele mai multe ori abia auzindu-i foșnetul de mătăasă.

La început, în odăile de la intrare, un părete numai - cel din dreapta - e zugrăvit cu tonul închis al

brazilor neclintiți, simbolul voiniciei neînfrînte. Pe celălalt începe împetrișătura arborilor cu frunze căzătoare, stropiți cu diferite culori de toamna ce se apropie, cu șopotul vesel al frunzelor bătute-n dungă. Mai încolo, e șirul poienelor tănuite. Prin verdele covorului de jos, ascunsă prin boschetele arinilor și al sălciilor, Neagra se furișează molcom, sub bolta de azur pătată cu gingașa făptură a fluturilor albi, ce-și duc jocul vieții în cele de pe urmă zile frumoase: „un salut de mai vieții de Septembrie”. Păreții sînt tapisați cu verdele închis al brazilor, presărat de mestecenii cu câteva frunze aurite, iar unde și unde cite o stîncă, înnegrită de ferul ce-l cuprinde, răsare din cadrul frunzelor.

Și mai departe vine al treilea soi de încăperi, mai luminoase, căci valea e mai deschisă. Armonios păreții sînt tapisați mai mult cu gingașele gobelinuri ale mestecenilor. Bradul e izolat, iar prin onittrasft, apare mai voinic, mai drept, mai impozant. Cîte un plop tremurător s-a rătăcit pe coasta stîncosă, trădîndu-se prin miile-i de oglinzi ce neconținut se mișcă, reflectînd razele de lumină; drept completare a decorului, pini roșietici, cu ramurile noduroase, se înalță pe vîrfurile stîncilor din care pare că și-au supt seva roșcată.

Negrișoara, aice, se închină stăpânei ei, față de care pare un firicel de apă, pierdută printre frunzele late de căptălani. În fund e Dîrmocsa, cel dintîi sat din comuna răzășască Dorna. Munții dezgoliți prin lăcomie, dați pradă puhoaielor sălbatice, spun graba omenească de a doborî, fără cumpătare, podoaba brazilor trufași.

Poiana lui Mircă, lingă Borcut, e locul de popas. Un dejun cu păstrăvi la proțap întremează osteneala abia simțită.

În cale întâlnești un exemplu instructiv de imaginația și spiritul ager de comparare al moldoveanului.

Măzănaie se numește un soi de gușă a arborilor. O nodilcă mare cît un căuș, cu scoartă crăpată, încrețită și noduroasă, arată o boală a copacului. De la Borca, spre nord, orizontul larg e închis de o culme de trei munți ce se țin una, cu vîrfurile tăiate, ca niște ceaune răsturnate, acoperite cu pajîște. Muntele și pădurea sînt strîns lipite în mintea țaranului; de aice numele de Măzănaie dat celor trei noduri urieșe, pietroase. Merită să fie urcată una din ele, nu doar că prezintă cine știe ce atracție deosebită; dar de pe vîrfurile ei, de la stîna așezată pe versantul dinspre Cotîrğași, te bucuri de cea mai frumoasă priveliște a Ceahlăului, din cîte locuri se poate zări straja Moldovei. E un tablou fără păreche, demn de oricare regiune muntoasă din Europa mult vizitată. Din cadrul Hăcigosului spre răsărit, o covată largă cu fundul acoperit de o pocladă de iarbă, din acel al Cărpinișului, stîncos și al ultimelor ramuri ale Budacului pururea posomorît, în spre apus, se deschide valea largă a Bistriței, cu sclipirile ei de argint viu, sub bătaia soarelui în amiază, cu casele albe răsfirate pe șesul Sabasei, cu clădirile cochete, pătate cu ros, strînse grămada, din Borca. Ai crede că e cine știe ce orașel șviterian pripășit în meleagurile carpatice. Iar în fund, măreț, înalt de se joacă norii în coama lui, Ceahlăul în deplina lui desfășurare de la Hangu și pînă la Bistrița. Linia de profil se desinează pe cerul senin, ca o trăsătură de condei pe hîrtie. Aici se înalță în Toaca și Panaghia ca niște turnuri, ici merge lin pe platoul Ocolașelor ori se scoboară brusc înspre Bistrița la Piatra Sură. Turnulețele, mii de pe păreții prăpăstioși, sînt puse în evidență prin culoarea lor deschisă, în contrast cu acoperișul jnepilor, a iniperilor și a mușchilor moi, care se agată pe toate dărîmăturile grohotișelor cu căderi mai domoale. Și au cît soarele se lasă în spre apus, cu atît mai mândru apare Ceahlăul, în haina trandafiriu cu care se îmbracă stîncile.

O excursie mai lungă e aceea spre Barnar. Trei zile abia ajung pentru ca să te poți bucura în tihnă de frumusețile ce se deschid privirii, la fiecare cotitură de drum, la fiecare vîrf de deal. Ochiul e mereu la pîndă și sufletul mulțumit. Emoțiunea te cuprinde la fiecare clipă ca și într-un muzeu cu tablouri vestite, ca și la ascultarea unei simfonii de Beethoven. Farmecul e că totul e neprevăzut, de descoperit, neanunțat. Dezamăgirile călăuzei lipsesc, pentru că imaginația nu e înșelată, ci întrecută de realitate.

Crucea e cel mai însemnat sat de pe valea Bistriței, dincolo de Broșteni cale de 22 km. Două pîraie, ca și la Borca, venind față în față, au defundat locul. Bîrnărelul zglobiu, ca și o șuviță săltăreață, vine dinspre Dorna; Pîriul Crucii, mai scurt, curge dinspre răsăritul Bucovinei. Bistrița e ca oprită în loc, face un cot aproape cît un cerc, anume pare ca să mărească valea, să deie mai mult spațiu omului, pe o suprafață restrînsă.

Spre apus muntele e împădurit, întunecat; stînci negre continuă pînă-n apă culoarea bradului. Spre răsărit, coastele domolite ale munților sînt acoperite cu pajîști unite, fără scormonitorurile puhoaielor. Insule de brădet au rămas izolate, iar în fund răsare zidul Tarnițelor, ca de marmoră albă.

Stîncile dezgolate, sfărîmate ca și creasta unei cetăți în ruine, îți aduc aminte de Insula Morților de Boecklin Brazii izolați, înalți, drepți, agățați printre stanele de piatră, sînt chiparoșii, iar pădurea întunecată, din care stîncile răsar, e marea liniștită, întunecată în umbra serii.

Pînă la gura Barnarului merge cum merge, căci drumul e tăiat pe marginea Bistriței. De aice apa însă se strînge, malurile ei sînt înalte; omul a trebuit să se agațe, prin pădure, de coasta munților, la fiecare pas mîncată de pîriiașele ce se scoboară grăbite din cascadă în cascadă.

De altfel, de la Barnar în sus e pantea cea mai vrîstată, cea mai pitorească din întregul curs al

Bistriței. De aceea pare că natura însăși a căutat să închidă locul, să-l facă greu accesibil omului, să-l menție cât mai îndelungă vreme sanctuarul minunii ei primitive. De o parte și de alta, masivele munților înalți, Pietrosul cu Bogolinul, o creastă zimțuită, prelungită în Barnarul cu Scăricica, zid la fel cu cel dintii, numai din altă piatră clădit, fac perețele dinspre apus, Rarăul, Tarnițele, Clifele încheie peretele dinspre răsărit, iar porțile Bistriței, strașnic zăvorite, sînt spaima plutașilor, înspre nord, între Bogolinul și Giupalăul, sînt cheile vestite. Apele spumegă, lovindu-se cu îndîrjire cînd de Colțul Acrii, cînd oprindu-se în vârtej la Șteaza, cînd strîngîndu-se grămadă sub Pisc, ultima încercare a plutașului meșter. În jos, la cealaltă poartă străjuiesc Barnarul și Dealul Ursului; Bistrița din nou se minie. A izbit, și-a încordat puterile, a sfredelit cu vârtejurile sale, pînă ce și-a croit în sfîrșit un drum. Și azi valorile ei sînt furioase, încondeiate cu creastă de spumă cînd trec peste colții rotunjiți din Toance în clocotișuri ce-ți dau fiori. Plutașul își face cruce, cînd se vede scăpat teafăr cu nava lui cu tot din clocotișul turbat. În mijlocul acestei cetăți, domnia o are tot Bistrița: își domolește mersul, e blîndă, liniștită, surizătoare. Ici se lasă bătută de soare prin poienele de la Cojoci-Cruce, mîngîind cu mișcări feline piciorul Bogolinului, privindu-l galeș pare că-i spune: așa e că te-am răpus ? Și apoi fuge iar repede în încolăcitură, dar întîrziînd din drum. Mai încolo, în pîlnia coastelor repezi, pare un lac; nu se vede nici de unde vine, nici încotro se duce. Ii place, se pare, decorul sobru al fagilor boltiți, al frasinului cu lemnul tare, ce trăiesc de-a valma cu brazii veșnic mohoriți, avînd de tovarăș nedespărțit mesteacănul cu trupul gingaș.

Și dacă farmecul acestui cuprins de cetate, zidită pentru Bistrița, îl guști în deplină desfășurare în drumul pe plută, dincoace, pe drumul ascuns în pădure, ai clipe de mai adîncă emoție. De la Barnar începi a urca Dealul Ursului, printre fagi vînjoși și tei stufoși. Cînd ajungi în punctul cel mai înalt, rămii înmărmurit. O mîină nevăzută oprește în loc chiar pe acel care e „pedepsit să nu știe a privi”. Printre stîlpii drepți de brad ori ramurile noduroase ale fagului, ca printre zăbrele, se vede în fundul prăpastiei de lîngă drum toată furia viitoare de apă, în lupta ei cu stîncile de la Toance. De aici se observă numai o vînzoleală de valuri, sub pînza albă a spumei, și un zgomot ce te înfioară. În față perețele Scăricicăi dintr-o bucată, iar mai încolo o cortină de mesteceni cu frunzele rărite. E natura în deplina ei viață; un mozaic de culori armonice alipite, o întrunire a celor mai disparate manifestații legate prin nesimțite tranziții, încît formează un tot admirabil.

Scobori Dealul Ursului, urci din nou Arșița Cînelui. Decorul e altul, Barnarul, cu creasta formată din blocuri de marmoră aruncate unul peste altul, îți apare în tot lungul lui. Bradul se oprește departe de vîrf; rădăcinile lui nu găsesc de ce să se întepenească; în schimb natura a avut grijă să acopere oasele scheletului de piatră, azvîrlind peste ele un cearșaf de mușchi, care nu poate acoperi însă monturile înnegrite de arșița soarelui și de coaja lichenilor. De sub bolta pădurii, în care te găsești, Bistrița nu se vede; i se aude numai zăngănitul valorilor ei. Te crezi în una din peșterile din Istria, în care apa ce le-a lărgit clocotește în fundul întunecat, iar stalagmitele au îmbrăcat formele bradului.

Cînd a ajuns la Pîriul Leșului, însemnat cu o stîncă înnegrită, pe care doi mestecănași își leagă frunzișoarele la adierea vîntului răcoros de pe vale, fața ți se înveselește. O bucurie nestăpînită te cuprinde fără voie.

Din întunericul pădurii ia dat de lumina orbitoare, ce scaldă o poiană largă, însemnată cu dungile lăsate de coasă. Iar în fund se zărește Bogolinul, imaginea Scăricicăi, lipit de Pietrosul, creastă ascuțită de granit, spre vîrfurile cărui brazi singuratici se agată, pare că ar fi niște oi negre care au apucat înaintea turmei.

Poiana e începutul ținutului locuit; Crucea nu e departe. Un dejun bun, luat la hotelul curat, repară puterile după mers anevoios.

Rarău-Pietrele Doamnei. Nu e vreme de zăbovit; zile frumoase mai multe în șir nu prea se nimeresc des prin locurile acestea împădurite. Caravana cailor de munte, cuminți, răbdători și domoli la umblet, apucă drumul ce duce pe marginea Bistriței. La Cojoci, puhoiul mînicînd malul abia a lăsat loc de o cărare. La Chiril, pîriul cu același nume saltă ușor, printr-un aluniș des, în Bistrița. Drumul cotește pe albia lui, într-un urcuș liniștit. Casele triste, înșirate de-a lungul malului, par părăsite în valea înfundată. Oameni - tineri și bătrîni - s-au dus la polog, bucuroși de voia ce le-o dă vremea. Cîteva fire de bob, mazăre ori curechi, arată înlățimea la care ne găsim, care nu îngăduie cultivarea multor plante. Un petec de pămînt, în jurul unei case, e semănat cu popusoiu. Timp și muncă pierdută. Abia crescut de un cot, popusoiul a rămas în spic și mătase. O lume de pitici, jucării de ale naturii, fără de nici un folos pentru om.

Valea e din ce în ce mai bolovănoasă, cărarea din ce în ce mai rea. Vremea și-a dat în teapă. Din niște nori groși, veniți așa de repede de nici nu-i bagi în seamă, se desprind săgeți luminoase. Tunetul, lovindu-se în pîreții de piatră, naște ecouri prelungi, repetate. Abia se sfîrșește unul și începe altul, așa încît munții par într-un zăbucium continuu.

Trecem însă printre nori; ploaia se abate, ca o pînză cenușie, peste vîrfurile împădurite. Rămîne umezeala ce pătrunde și... o variație a decorului.

Abia ai lăsat în urmă ultima casă și deodată apar în față două turnuri de piatră, învăluite în ceața ce se rupe în urma ploii, asemenea aburilor amestecați cu fumul subțire ce se mai înalță după incendiul

unei biserici, din care nu au rămas decît părății și cele două turnuri.

Spre apus, soarele, ieșind din norii ce fug către miazăzi, învăluie țăncurile de piatră într-o feerică pînză trandafirie. Pietrele Doamnei apar pentru întiași dată în față, în deplina lor splendoare de campanule sculptate de un maestru divin. A fost o năluca. Ca și în Faust, cortina s-a luminat o clipă, apărînd în fascia luminei proiectate figura feciorelnică a Margaretei. Un vis, care mine însă va fi realitate.

Cărarea se pierde pe un pieptiș bolovănos. Caii se opresc, caută cu prudență un colț mai sigur. În sfîrșit, în amurg, cînd țeabele încep a pișcă, se deschide poarta schitului de pe Rarău. Bolovanii au rămas în urmă, iar înaintea noastră se întinde o otavă verde ca și pajiștea de primăvară. Toamna și-a însemnat sositul prin numeroase brîndușe, ce-și scot din pămînt numai corola de un indigo șters. Dintre florile de vară, doar pe lingă pădure gențianele cu florile mascate, albastre intens, încearcă să atragă insectele rărîte, iar ici și colo, prin locurile umede, cîte o șopârliță cu florile singuratice aduce aminte de lăcrămioare.

Și lingă această poiană încîntătoare, la adăpost de vînturile dinspre nord, cu priveliștea înălțimii de 1 000 m asupra întregii împrejurimi a Bistriței și a celor trei vîrfuri de strajă, se află schitul Rarăului, mutat aici, la 1800, de către sihastrul Sisoe, dar purtînd numele de care în mîntea poporului e legată amintirea lui Rareș.

A doua zi, dis-de-diminează e sorocită plecarea spre Rarău. Dorm încă codrii și munții în giulgiul des al negurii. Necunoscutul unește cer cu pămînt, încetul cu încetul brazii ddn curtea bisericii încep să se deslușească, ca miște umbre fantastice; sulițele lor apar pe fondul cenușiu, apoi cîte o ramură grea sub povara umezelei de noapte, ca niște brațe care se întind.

Negurile tot se depărtează fără să se rupă. Conturul munților apropiați apare ca o dungă închisă. Cărarea urcă din nou în domnia bradului. Cu cît suim, cu atît lumina se întărește. Prima rază de soare aruncă pete vesele în întunerecul pădurii; se aud numai glasuri de piraie limpezi, în scoborișul lor pripit. Pădurea ia sfîrșit. Un plai întins se deschide înaintea Pietrii Zimbrului, o stană de calcar alb, spintecată de un paloș uriaș, părănd mai alibă, mai mare în cadrul pădurii care o încununează și a pajiștei ce o înconjură. Dar acum farmecul nu e numai al muntelui, căci Pietrele Doamnei nu se arată încă. Îndărăt, peisajul muntos a căpătat o nouă față. Valea Bistriței e o mare de neguri albe, din care răsar vîrfurile ca niște insule. Valurile se mișcă încet, străbat în văile laterale, acoperind piscurile mai joase. Sînt două lumi deosebite. Dedesubt dorm satele sub scutul negurilor, care opresc razele soarelui, dar înădușă zgomotul. Deasupra e împărăția luminii și a liniștii. Fiecare bob de rouă, ce albia se ține de zimții frunzelor de crețișoară, pare un diamant, iar pe bolta senină zbor norii ca niște făpturi fermecate (...)

Dar... timpul trece în contemplați și drumul are o țintă. Suișul unui munte e oglinda vieții. Nu te poți opri în loc. Te cheamă vîrfurile cel mai înalt ce-l ai în față, năluca veșnicei speranțe de mai bine, mai frumos, mai satisfăcător, care dă putere mușchilor să urci, anevoie, dar să urci. Te așteaptă dezamăgirea ori răsplata, alte piscuri răsar de după cel urcat! E indiferent, trebuie să urci pînă ce nu mai poți ori pînă ce ai ajuns unde trebuie să scobori. De la o curmătură jos, în vale, se arată o pată împetriștată cu culori diferite, puncte strălucitoare lingă un sul de pînză pusă la uscat. E Cîmpulungul Bucovinei, de pe Moldova; fără să vrei îți întorci privirea și spre vîrfurile acele depărtate, dinspre apus, din Transilvania, învăluite în marama ceței de diminează. Un val de mîndrie cuprinde sufletul: tot ce vezi, pierdut în zarea infinitului, e pămîntul românesc, chiar cînd sălbăticia forței desparte frate de frate, prin suliți de baionete. Sufletul rămîne același peste tot, dar și nădejdea unor vremuri cînd dreptatea iarăși se va întrona, peste locuri și oameni, de astădată veșnic. Colo e cărarea lui Dragoș Vodă, dincolo e mormîntul lui Ștefan Vodă, pe aici urmele lui Petru Rareș.

Cărarea te duce pe spinarea unuia din gheburile Pietrelor Doamnei pare fără sfîrșit. Cu mare trudă urcăm din treaptă în treaptă, pășind peste crăpături fără fund, ținîndu-ne de crengile mlădioase ale jnepilor ori ale sălciilor pitice. În sfîrșit, sîntem în vîrf. De jur împrejur prăpăstii, ruină, ca după un război de ciclopi; în față două turle singuratice, înalte, inaccesibile, dezbrăcate de orice podoabă vegetală. Cel mult niște cultuci de mușchi, pe colții proeminenți, cu tufe de floarea reginei mătăsoasă, unde trăiesc neatînse, căci e pedepsit semețul care le-ar rîvni. Mai încolo bolovani de piatră, colțuroși, albi, de marmură, azvîrliți unii pe alții, stau ca vertebrele unui schelet desfăcut de vreme.

Negura de pe Bistrița se rupe și, au cît se înalță, se pierde în văzduhul înfierbîntat; cîteva dungi, albe, mai rămîn pe coasta munților, ca niște zdrențe dintr-o pînză, aninate de sulițele brazilor. Tabloul măreției muntoase se desfășură larg. E răsplata osteneții. Ridici brațele fără voie, în contemplarea farmecului întins. În față Petrosul, straja Bistriței, se înalță impunător; el domină, fiind mai apropiat. La orizontul depărtat, linia se ține una din zimții Ceahlăului spre sud, prin linia netedă ca a unui înalt podiș al Călimanilor de lavă, iar spre nord piscul Inăului din munții Rodnei răsare cu zvînitura vîrfurilor de piramidă. Pînă-n ei e marea cu valuri împietrite, care de stînci golașe, care cu rar brădet; peste ea e azvîrlit învelișul țesut din lumina soarelui și umbrele norilor, caleidoscop viu, schimbător de la clipă la clipă.

În cealaltă direcție, spre Carpații Bucovinei, impresia de valuri întărite e mai reală. Munții cam de aceeași înălțime, mijlocie, se întind într-o revărsare fără sfîrșit, cînd ca adevărate valuri lungi obcinele, cînd ca un spațiu răscolit de furtună. Peste tot se așterne mantia neagră a pădurii dese, codri nesfîrșiți,

molizi și fagi, rar cu pleșuvia unor poieni.

De o parte e zbuciumul formării munților, care a născut aspecte deosebite în legătură cu straturile de pietre diferite, răscolite; de altă parte e regulata încrețire a altor straturi de aceeași natură, care au dat naștere la îngrămădiri de munți mai uniformi. Tablourile se continuă (...)

Dinspre Maramureș, rotocoale de nori negri se înalță amenințători. Un val de pîclă, emisarul vestitor al ploii, ne învăluie, silindu-ne să ne gîndim la un adăpost. Proverbul trebuie schimbat: „Graba drege treaba”, căci dacă nu ne grăbeam să ajungem din vreme la schit, nu scăpăm de potopul care a prins a se revârsa de cum am intrat pe poarta mănăstirii.

Natura a ținut să ni se arate sub toate fețele.

Vatra Dornei și împrejurimi

În puține localități din țară îmbină în ele darurile binefăcătoare ale naturii, din belșug folosite, cu drumuri încântătoare în jur. În această privință Vatra Dornei din Bucovina întrece și Broștenii ori Cîmpulungul muscelan, prin înlesnirea și varietatea drumetiei, chiar pentru cei nedepriși au drumuri de munte.

Izvoare minerale, vestite prin puterea lor leucuitoare, țîșnesc într-un mediu natural, la tot pasul fermecător. A devenit astfel o localitate balneară ori climaterică, dar și important centru de turism, de toate gradele, de la simple preumblări pînă la grele urcușuri de munți înalți. Perspective ademenitoare, care dau mulțumire, se întîlnesc la tot pasul, oferind liniște, întremare, întărire ori zbor gîndurilor și celui ce trăiește obișnuit cu obloanele trase.

Așezată într-o largă depresiune intracarpatică, în care verdele pajiștei se ține pînă ce bruma îl argintește, la loc de întîlnire al Bistriței cu afluentul ei principal Dorna, în preajma altor văi ce deschid roată drumuri pînă-n inima munților Vatra Dornei e un adevărat cuib șviterian, liniștit și impunător, după voie și fire. E de ajuns să urci prin serpuitele drumuri din parcul băilor, ca să te închini la variația, strînsă grămadă, a naturii.

Prin alei ce se usucă repede și după ploaie, cu bănci de odihnă la fiecare cotitură, acum treci pe lîngă spațiul larg, cu bătaia din plin a soarelui, ce răscolește mirosul puternic al finului cosit; acum te înfunzi în desișul brazilor ce împrăștie miros de rășină. Acum admiri perspectiva Bîrnărelului de peste care se ițește și Giumalăul Bistriței ori creasta stîncoasă prelungă a Pietrosului, acum te oprește în loc hîrjoana veverițelor neastîmpărate, aproape domesticite, ce nu se sperie nici de copiii gălăgioși care le cheamă au mînuța plină de alune.

Ajuns aproape de Masa lui Terente, printr-un luminiș dintre brazi, în aureola soarelui, se arată perspectiva muntelui Oușorul de lîngă Cîndreni, fermecător în izolarea lui ce-ți lămurește închinarea japonezilor pentru vulcanul Fuji Yama, cu care se aseamănă, prin forma-i regulată de con.

Treci Dorna; urci piept mai greu pe alei destul de bune, pe Runc. Iar cînd ai ajuns după vreo 500 metri de urcuș într-o poiană, nu-ți mai vine să pleci. Călimanii, Pietrosul, Inăul își înalță de jur-împrejur capetele, în jocul umbrelor și al luminii, care le dau înfățișări atît de felurite, după punctul de observare.

Te învăluie tainica întunecime, lupta arborilor pentru lumină, susurul izvorului ce-și face loc printre captalani cu frunze late ori tufele înalte de năvalnic și ferigi. Zmeurișul, călinele cu fructele roșii, afinișurile împlinesc golurile dintre arbori cu împestrițituri de culori oacheșe; liniștea pădurii te poartă pe aripile închipuirii, crezându-te pe vîrf de munte. Ajuns în poiana de sus, lumina orbitoare a soarelui, frăgezimea ierbii în contrast cu silueta nemișcată a catargurilor înalte, împodobiți cu pînza cetenilor, te țintuiesc locului, simțind cum se adîncesc în suflet dorinți de viață, născute din viața naturii. E leacul ei.

Știi că Bistrița curge peste deal; deșteaptă dorul să o vezi. Spre ea te duce un drum de preumblare, pe lîngă biserica ortodoxă. Valea Bistriței se deschide înaintea privirii, umbrită de sălcii, primind pe Dorna. Ostrovul, ca și malurile, sînt numai depozite de scînduri, din lemnul pădurilor întinse, o bogăție a regiunii. Odihnit, continui urcușul. Ajungi pe tăpșanul neted de iarbă... nu știi încotro să privești.

Un drum de cîteva minute deschide larg orizont variat asupra încîntătoare vîi a Bistriței. Respiri adînc mireasma tufelor de cimbrîșor ce au pus stăpînire pe mușuroaiele de furnici, numeroase, parcă ar fi de cirtîță. Apoi privești în jur. De o parte se arată culmea ce desparte drumul Bistriței de al Dornei, avînd ca străjeri la capete: Oușorul, Suhărdelul, piramide regulate. Creasta Petroșului se întinde în tot lungul de despărțire între Neagra Șarului și Bistrița. Spre sud-vest se înșiră vîrfurile mai din vale, din dreapta Dornei, pe coasta căreia se ridică parcul băilor, vilele, apoi casele răzlețe. Numai amurgul ce se lasă și suflul rece nălvîind din umbrita vilcea apropiată te silește să părăsești tabloul naturii, înaintea căruia ai ajuns fără mare osteneală.

Preumblările scurte, dar plăcute, mai ales pentru cel deprins peste an cu strîmtoarea orașelor, nu s-au sfîrșit. Sînt multe și variate. La tot pasul ai prilej să apuci altă cărare, cu alte perspective. Încercarea

puterilor, înviorate de voință, ți-o ademenește frumosul Birnărel ce domină Vatra Dornei, pînă la 1 328 m. Te cheamă apoi perspectiva din vîrfurile său relativ ușor de ajuns, căci creasta e trăgănată, puțin ostenitoare, iar orizontul mereu se lărgeste, pînă ce ajunge să privești la orașelul de jos ca la un cuib luminat, cu casele grămadă prin mijlocul cărora străbate calea lucie a Dornei. Sus, lîngă semnele păstrate încă ale zbuciumului din războiul ce nu s-a uitat, deși i-a luat altul locul, ca de pe un turn înalt de observare, privirea se rotește asupra zidului de împrejmuire al munților înalți, cît și asupra labirintului de culmi mai joase tăiat de ape. Șira Pietrosului apare în toată lungimea lui, terminată spre tăietura Bistriței cu stîncăria vîrfului, de unde i-a venit și numele, în toată maiestatea lui de vîrf acoperit cu pășune, se înalță Giupalăul, cealaltă strajă a Bistriței din trecătoarea temută de plutași. Despicătura Bistriței lasă loc liber ca să se ivească și Pietrele Doamnei, cu fantasticele stînci de calcar, ce le dă înfățișarea unor ruini de cetate. Și din Călimani se zărește un colț.

Cadrul e închis spre vest de Oușorul, îndărătul lui zărindu-se și silueta Inăului. Bistrița se strecoară în încolăciri largi, iar casele ce se țin lanț pe valea ei par jucării presărate cînd jos în lunci, cînd pe coasta pînă aproape de creasta împădurită a munților. Casele, răzlețite pe coastele despădurite ori în lunca numai pășuni, sînt amestecate printre stogurile țuguiate de fin, cel vechi alături de cel proaspăt cosit, singurul izvor de trai al locuitorilor harnici și întreprinzători, în afara pădurii care e a lor. Dangătul talangei de la gîtul vacilor roșcate, bine îngrijite, se adaugă la tabloul naturii.

Pentru cel care n-a urcat munte mai înalt, Birnărelul, pe lîngă ucenicie, însămnă și chemarea la drumeție mai lungă. Valurile munților variați, jocul norilor pe ei, mozaicul de lumină pe întinsul pășunilor și al pădurilor sînt năluci ispititoare spre zboruri mai înalte.

Frumusețile neîntrecute naturale din jurul Vetrei Dornei nu s-au încheiat, într-această stă tocmai superioritatea ei asupra altor stațiuni de cură. Drumul pînă la Dornișoara, într-o după amiază, în automotor, cu ferestre largi pentru a te bucura de perspective, te duce în taina pădurii de brad, tînără, deasă, ce se întinde de la Poiana Stampei pînă unde rîul ajunge fir neastîmpărat de apă îngustă, ce se joacă cu pietrele rotunjite.

La întoarcere poposești puțin în Poiana Stampei, întinsă de presiune, cu fundul acoperit de o turbărie abia înverzită, pe care cresc mici mesteceni sau puieti de pin, printre tufele de pipirig, care arată urmele umidității menținută la adînc. În schimb, zarea se lărgeste, mult mai tare decît la Dorna. Te crezi într-un ținut de dealuri, dacă n-ar fi brazii care să-ți spuie că ești în inima munților, într-o parte stă culmea ce separă Dorna de Bistrița cu Oușorul la capăt. Spre sud se înalță coasta nordică, zimțuită a Călimanilor, ca un podiș sus pe vîrf; în fund vîrfurile dinspre Bîrgău, iar ca o siluetă ștersă de ceață, se înalță țuguile Inăului impunător. Numele de Poiana Stampei este astfel minunat de potrivit, căci satul întreg e numai case rare, împrăștiate pe relativul neteziș al locului; școala e vecină bisericii de lemn au clopotnița izolată, împodobită cu patru turnulețe, originală arhitectură ce se menține mai la toate satele din ținutul Dornei. Stoguri de fin țuguiate sînt presărate pe întinsul plai printre mesteceni ori brazi. E zi de sârbătoare, prilej să se adune la horă fete cu portul lor simplu, catrințe strînse de le arată mlădierea trupului. Natura din jur, cu lumina plină a soarelui ce inundă poiana verde e un cadru neuitat pentru grupa de oameni în hainele lor înflorite.

Același drum, făcut pe șosea, iarăși într-o după amiază, e mai ademenitor. După Poiana Stampei urci în șerpuiți largi Măgura Calului, una din trecătorile înalte de la noi, peste 1 000 m.

Impune cadrul munților înalți, aice văzuți în toată splendoarea lor de forme diferite. Marginea Călimanilor taie un podiș cu linia profilului aproape orizontală, cu ruinele stîncilor de lavă de pe Pietrele Roșii, cu văile tănuite, nepopulate, negre de întunecimea pădurilor de brad nesfirșite. Mai încolo, culmea Bîrgăului dinspre Someș, mai frămîntată, vîrfuri izolate, înșirate, iar peste toate se ridică mușuroiul masiv al Munților Rodnei, nod din Alpi mutat în mijlocul peisajului larg. Panorama generală oprește privirea. Amănuntele te încîntă. Casele devin rare, dar nu încetează. Pășunile domină, dar și petece de ovăz se țin de gospodăria omului. Ca o insulă în mijlocul pășunilor stă singuratică mănăstirea Fîntînelor, o biserică îmbrăcată în haina deschisă, în contrast cu întunecata stîncă lîngă care a fost zidită și întinsul covor de iarbă verde din jur.

Pe Bistrița cu pluta

Din Vatra Dornei pornește și drumul pe Bistrița, cu pluta, pînă la Piatra Neamț.

Nu este călătorie mai plină de farmec. Treci prin emoții care reproduc, în timp scurt, gama celor din viața întregă. Un drum cu atîtea peripeții nu-l poți săvirși nicăieri în Europa, cu toate că sînt multe rîuri, care poartă plute pe fața lor.

Pluta este mijlocul cel mai simplu de transport pe apă. Omul primitiv încăleca pe un buștean, își

lua o prăjină drept vîslă și se lăsa dus de apă. Pe urmă și-a făcut pod plutitor, legînd buștean de buștean. Pluta de pe Bistrița nu e prea deosebită. Dată pe seama valurilor iuți, ca săgeata alunecă, își închipuie oricine cîtă agerime se cere plutașului, cîtă putere în brațele vînjoase, cîtă amănunțită cunoașterea toanelor apei.

Omul și apa, neînsuflețitului însuflețitul, acum se pinjdesc, acum se învrăjmănesc ori se contopesc într-o învălmășeală ce-i ține o bucată de vreme înțeleștați.

Cînd pleci pe o plută obișnuită, te reîntorci cu sute de.. mii de ani în urmă, în vremea omului preistoric, pornit la drumul îndrăzneț spre cucerirea naturii, deci la așezarea primelor pietre de la temelia civilizației omenești. Nici plutașul bistrițean nu este prea depărtat de străbunul lui străvechi. Haina lui adesea se reduce la o masă încinsă la mijloc cu brîuleț. Chiar dacă are ițari, îi suflecă pînă mai sus de genunchi. Nelipsit e toporașul ascuțit, bine înțepenit în coadă. Pe ploaie, îmbracă un sumăieș sprinten. De mai multe lucruri n-are nevoie. Ba își ia la drum și un fluieraș. Viața deci e simplificată la extrem, aproape aceeași ca și a ciobanului de la sterpe.

În schimb în el e concentrat tot ce se leagă de măreția unui om vrednic, încordat cînd străbate nahlapii, reprezintă simbolul omenirii întregi, în străduința de a domina natura. Cu piciorul stîng îndoit, cu celălalt proptit pe buștean, poziția discobolului, aplecat de șele asemenea unui arc de oțel, cu brațele numai vine, mînuind lopata la fiecare pas, iute în mișcări, gata de hotărîre; rezumă însușirile de căpetenie ale omului în acțiune, oricare i-ar fi sfera de activitate. Făptura lui capătă înfățișare mai impunătoare în cadrul larg al elementelor naturii din jur. Sub el e apa minioasă, cu vîjiit de valuri involburate; în față dușmănoasa așteptare a Toanelor, zid de piatră ce se aține în calea plutei; pe amîndouă malurile șiragul brazilor impasibili, iar sus dunga de cer albastră. Plutașul, cel mult cu tovarășul său de la coada plutei, înfruntă cu curaj aspra amenințare a sălbaticilor puteri, în mijlocul cărora se avîntură. Nu e nici o deosebire între el și cei porniți în necunoscut sîpre a descoperi o lume nouă. Te cuprind florii cînd vezi pluta alunecînd ca o nălucă drept spre păretele de stîncă în care izbesc valurile cu minie, cu mugete de fiară ațîțată. Socoti că s-a sfîrșit. Pluta îra-gilă, dacă s-ar izbi numai cu colțul botului, gînjurile s-ar rupe ca o ață putredă; buștenii s-ar împrăștia ca niște chibrituri, într-o supremă încordare, prin lovituri iuți de lopată, nici prea de vreme date, nici prea tîrziu, plutașul abate pluta din firul apei, făcînd să alunece ca o săgeată mai departe. (...)

Plutașul e concretizarea românului. Ager la mișcări și la minte, aci se repede la cîrmă spre a feri pluta de stîncă ce iese-n cale; acum fuge să cioplească vreun capăt prea lung; acum, prinzînd de veste la vreme, conduce așa de bine pluta încît trece ca o săgeată peste trunchiul rămas pe vreun bolovan ori grind din mijlocul apei; știe să răbde, dar îi place să petreacă. În trăistuța lui roșie, vrîstată cu negru, cu boț de mămăligă și ceva brînză reprezintă întreaga hrană pentru ziua toată, dar cînd se întilnește cu voia bună nu se uită la prețul muncii de două zile. Știe însă să zică duios și din fluierașul nelipsit, cînd apa potrivită îi dă răgaz de liniște, iar pluta zboară lîn pe sub poala codrului ce-l ascultă și-l îndeamnă. Ajuns la locul sorocit de descărcare, își ia sfredelul, toporul și odgonul de tei de-a spinarea și face îndărăit drumul pe jos, pe șosea sau pe munte; liniștit se suie pe altă plută mîinînd-o spre vale. Șiragul de furnici omenеști nu mai conținește, cît apa le îngăduie.

Plutașul moldovan este legat de Bistrița, iar ca Bistrița, Bistrița de aur - „die goldene Bistritz”, cum îi apun sașii - nu mai este alt rîu de munte în România toată. Aur poartă în nisipul ce-l lasă la coturi; aur duc catargurile doborîte de pe vîrfurile înalte. Este frumos Jiul, Oltul întortochiat, Prahova care se pune la întrecere cu trenul ori Mureșul cu luncă numai belșug. Au ape repezi, sălbaticе, dar drumul ce-l fac e drepti, deschis. Bistrița are drum zbuciumat, cu multe coturi, după felul rocilor scoase la iveală. Ca șarpele se încolăcește printre mușuroaiele de piatră, înaintează, se întoarce, apucă pe unde-i mai ușor, pentru a se izbi cu furie de vreun prag ce i se pune-n curmeziș. Acum curge domolită printre mesteceni ori arini, acum n-o vezi dintre brazi. Valurile ei se înnălbesc de spumă cînd au trecut nahlapii periculoși. Pare un balaur cu solzii zbârliți de minie. Alte ori își strînge apele grămadă, în șipote, cînd trece prin vreo gîtuitură, cu vîjiit de furtună. Mai încolo curge așa de lîn, de nici nu-i prinzi firul. E genunea, ochi liniștit dar adînc; apa, deși fără creț de pare că doarme, se involbură în loc, încît poate să hîrtoaie pluta din mers, dacă nu e atent plutașul, scăpînd-o cu o lovitură domoală de lopată.

Și ce îmbrăcăminte variată își mai ia! Ai crede că simte, are viață; e o mîndră din povești, fermecată, schimbată de bagheta vreunei zîne dușmănoase. Haina ei e alta în faptul zilei, străvezie de i se pot număra pietrele luciate din fund; alta dînd trece prin umbra brazilor întunecați. Cînd soarele o învăluie, și ea sclipește în cămeșă cusută cu fluturași de aur și argint. Și ce fioroasă e cînd ploile o umflă, cînd se schimbă în puhoi pustiitor, cernită de nămolul adunat prin atîtea șuvițe de apă, ce se grăbesc, din căderi în căderi, să-i aducă puteri noi, în lupta ei cu uscatul. Plutașii o iubesc și se tem de ea. Bistrița fără plute e ca și o grădină fără flori, căci îi completează farmecul ce o învăluie.

Călătoria pe Bistrița e plină de farmec neîntrecut. Retrăiești peripețiile vieții. Poți mai atent observa. Trecînd în lungul Bistriței îți defilează pe dinainte toată mîndra înfățișare a naturii, care-și schimbă decorul de la cot la cot.

Pornit de la Vatra Dornei, unde de obicei se leagă plutele, abia a desprins plutașul gînjul din pociumb, țarușul bătut în mal pentru a ținea pluta în loc, și te cuprinde plăcuta senzație a unei călătorii ca din poveste. Te simți fericit. Privind la colții Pietrelor Doamnei, turnuri ruinate de cetate, înălțate sus pe pisc de munte, nici nu știi cînd s-a șters din urmă Dorna și cînd intri în viltoarea strîmtorii tăiată de Bistrița în curmezișul munților, despărțind Giupalăul de Pietrosul, cei doi străjeri falnici.

Începe încercarea plutașului atent la toată clipa.. Te cuprind fiorii deșteptați de volbura valurilor minioase. Valea se strîmtează. Pietrosul se ridică în cale; Bistrița își strînge apele grămadă gata de atac, iar plutașul inspectează încheietura plutei, începe lupta cu Colțul Acreei; genunea face să se hîrtoaie pluta-n loc.

Plutașul se zvîrcolește și el: urmărește jocul furios al apei; mereu cîrmuiește pluta. Cel din față dă comenzi scurte dălcăușului, celui de la cîrmă. Ieșind din strîmtoare, plutașul își șterge sudoarea de pe frunte cu mîncă cămeșii, se odihnește pentru scurtă vreme. Cînd treci prin chei însă nu știi unde să te uiți. Decorul prin care treci e o măiestrită serie de scenarii puse-n calea apei, de-ți amuțește frică. Ici e piramida de stînci a Scării, cu o draperie de mesteceni pe ea; mai încolo, la Moara Dracului, o cascadă trage dungă de lapte în desișul bradului. N-ai vreme să te gîndești prea mult. Te uiți într-o înfrigurare intensă, provocată de împletitura furiei dezlănțuită pe apă cu podoaba stîncilor și a arborilor din jur.

Bistrița apucă spre sud, făcînd un mare cîrlig. Pietrosul, înconjurat de încolăcirile apei, îți apare sub toate fețele lui, acum aspru și amenințător, acum domolit sub poclada de brazi. Bistrița uneori devine lac. Valea se deschide spre Giupalăul impunător și luminat de soare. Munții capătă expresii omeneste. Acum sînt încruntați, amenințători, acum îți surîd ca și cînd ți-ar spune că au glumit, înspăimîntîndu-te. Iar cînd pe valea Chirilului se arată în depărtare Pietrele Doamnei în aureola aurie a soarelui ce le inundă, uiți și de spaima drumului și de tot. E o clipă de un intens farmec, deșteptat de orînduirea minunată a decorului natural. Ca un popas pregătitor pentru luptă nouă, Bistrița face un cot, ca un colac, la Crucea, unul din cele mai ademenitoare colțuri din tot lungul Bistriței, au Clifele și Tarnițele de marmură strălucind din întunecatul spațiu al brădetului. Între Crucea și Podul Bîrnarului vin vestitele Toance. Mugetul apei e înfiorător; amenințarea stîncii te încremenește.

Fără să vrei simți filfiitul aripilor morții: pluta, ca o jucărie, trebuie să se amestece în vînjoleala turbată, să lupte între apă și piatră. Rămii uimit de dibăcia plutașului în mîna căruia ți-ai dat zilele. E o încordare deznădăjduită ca pluta să nu fie strivită.

E partea cea mai sălbatică din cursul Bistriței. Pericolul de demult, descris de Gane, Sadoveanu ori Vlahuță este domolit prin ajutorul dinamitei, spre a se feri de dese accidente în care mulți plutași și-au lăsat viața. Ajunși în dreptul Holdei, zarea se lărgește, îndărăt Bîrnarul pare cu marginea dinspre apă ca despicată de un paloș.

De aici înainte coastele munților sînt numai poieni și păduri de brad. Treci Holda, cu pîriul odată plin de păstrăvi; îți iese în cale Holdița și, după o cotitură, se vede poala de pădure deasă de brazi, al căror șuier, cînd sînt zgîlțiiți de vînt, se amestecă vîjuitul apei, atît de vecină este apa cu pădurea. Ai ajuns la Broșteni, centrul cel mai de seamă din partea locului, cu împrejurimi ce te îmbie la popas mai îndelungat.

Faci cruce, ca și plutașul, ca după liniștirea cerului brăzdat de fulgere și zguduiri de trăsnete, deși regreți că s-a sfîrșit cu partea cea mai emoționantă de drum pe apă din tot cuprinsul țării.

De la Broșteni în jos începe un alt deliciu, liniștea călătoriei pe plute. Au rămas în urmă clipele de groază. Pluta alunecă în voie, mai ales cu apele potrivite fie după ploii, fie după ce se deschid haiturile, iazuri stăvilite pe văile laterale, ca să vie în ajutorul plutăritului, cînd apele sînt mai scăzute.

Pluta fuge, fuge mereu printre șiraguri de sate gospodăroase. E bucuria plutașilor, căci nu se simt izolați. O duc într-o glumă cu cei ce stau pe malul apei. Oricît ar fi obișnuiți cu trecerea plutei, tot vin la mal să le vadă, întocmai ca bătrînul care iese pe prispă primăvara să prindă șiragul cocoarelor.

Cursul Bistriței este mai liniștit, căci străbate în curmeziș păduri mult mai moi, ușor de învins. Totuși nu lipsesc repezișuri și mai ales genuni limpezi ca oglinda, amăgitoare însă, căci vîrtejul ascuns al apei e puternic și ca pe o surcică poate învîrți pluta, izbînd-o de mal.

Zbori printre sate populate. Afluenții Bistriței deschid perspective largi înspre inima munților, cu priveliști variate.

La Borca, sat mare, cu lumină electrică, cu așezări temeinice, pîriul Borca, venind limpede dinspre șisturile cristaline, și al Sabasei, cu mult bolovăniș și toane rele, au dat naștere unui marelui dom în formă de cruce. Stîlpii de susținere îi formează Budacul masiv, către apus; Stînișoara împădurită e spre răsărit; către nord se înalță Măzănaia, culme de trei munți, cu vîrfurile ca niște ceaune răsturnate. Bistrița a tăiat portalul larg dinspre sud; altarul e terasa ridicată de la pîriul Cîrjei, cu mestecenii gingași drept ornamentele mesei sfinte.

Viziune de o clipă, în anumite dispoziții sufletești, naște acele sfinte gînduri, care dau poporului prilej pentru a țese legende. La Călugăreni, Bistricioara face loc pentru drum bătut către Tulgheș; dar deschide și frumoasă perspectivă spre Ceahlău, mîndria locului. Îl vezi dinspre un capăt cu un profil cu totul deosebit, decît ești obișnuit. Apare ca o uriașă piramidă. O stîncă, drept monolit, răsare în lunca de la

Tei ; e lămurită de popor printr-o frumoasă poveste atît de limpede redată de către A. Russo. Ca să iezască Bistrița, dracii cară stânci din Ceahlău. Cîntecul cocoșului l-a apucat pe unul în drum. A lăsat stîncă de s-a înfipt în pămînt, iar el s-a făcut nevăzut.

Fuge pluta liniștită printre Răpciuni și Hangu. Plutașul scoate fluierul și cîntă de dor în amurg. O vorbă e azvirlită spre a fi dusă acasă tovarășilor care urcă în sus cu traista și toporașul în spinare. La Buhalnița și Izvorul Alb, o nouă perspectivă a Ceahlăului, pe care-l încinge Bistrița ca un brîu, iar la Bicaz, vine grăbită apa ce a tăiat cheile vestite.(...)

Între Bicaz și Piatra se înșiră apoi trei monumente din trecutul mai depărtat istoric. Sus, pe un umăr de munte, se văd chiliile albe ce înconjură mănăstirea Pingărați, răsărind din întunecata îmbrăcăminte a pădurilor dese ce se întind de-a stîngia Bistriței. Mănăstirea zidită de Alexandru Lăpușneanu, în 1560, are o deosebită particularitate. Cuprinde două altare suprapuse; în tainița veche, unde se ascundeau odoarele, s-a construit o nouă biserică, pentru slujba în fața deținuților, cînd chiliile mănăstirii serveau drept penitenciar.

Mai veche, datînd de pe vremea lui Ștefan cel Mare, reinnoită mai tîrziu, stă ascunsă tot pe malul stîng, mănăstirea Bisericanii, cu faimă apusă, mai toți domnitorii moldoveni de la Ștefăniță Vodă, dăruindu-i întinse moșii. Biserica azi stă închisă, iar chiliile ei adăpostesc un sanatoriu de tuberculoși. Mai sfîntă decît celelalte, prin mormîntul bunului și gospodarului domnitor Alexandru cel Bun, tănuită într-o văiușă laterală, e mănăstirea Bistrița, împrejmuită cu zid gros, iar îndărătul ei ridicîndu-se munți împăduriți. Un turn masiv, cu o cupolă umflată, te oprește-n cale. Pe sub el intri în incinta mănăstirii, cu covor de iarbă verde. Lîngă el un alt turn, au cupola ca o ceapă, mai păstrează clopotul cu inscripția din veacul al XV-lea, iar în paraclisul de alături, în fresca rămasă ca un abur, se vede familia lui Petru Rareș, cu șeful ei în mijloc.

Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș sînt cele trei nume celebre din trecutul nostru, păstrate încă vii, trilogia de domnitori care au ridicat faima Moldovei (...).

Actuala biserică este aproape pe de-a-ntregul refăcută de Alexandru Lăpușneanu, în a doua domnie. Cu remușcări asupra faptelor sale sîngeroase, a căutat să-și liniștească vîltoarea sufletului ridicînd mănăstiri. Biserica e destul de frumoasă ca înfățișare cu frontonul înalt, ce-i dă înfățișarea bisericilor catolice, dar cu ocnițele mărunte de sub streșini, caracteristice mănăstirilor moldovenești. Minunate sînt ușile, cu chenare din colonete gingașe, ce se încrucișează sus, în arc frînt, iar jos se sprijină pe suporturi fin cizelate. Mormintele sînt scumpe. Acela al întemeietorului stă la dreapta. Ștefan cel Mare, păstrînd tradiția, a făcut piatră mormîntală pentru „Ana, Doamna lui Alexandru Voievod, mama lui Ilie Voievod”, apoi a Doamnei Chiajna, soția lui Ștefan Vodă Lăcustă, moartă la 1542. Alte morminte de domni și boieri dovedesc însemnătatea mănăstirii. Azi e liniște în curtea mănăstirii, care și din punct de vedere al culturii românești are o deosebită însemnătate, căci aici s-au scris cele dintii Anale istorice care încep cu Dragoș (1359) și ajung pînă la 1506, e dreptul fiind numai o înșirare credincioasă a domnitorilor, fără nici un comentariu literar (...).

În schimb a rămas vie în amintirea celor de azi, faptele trecute, bineînțeles înnegurate și cu contur neclar. Ți se arată porțița din zid pe unde Petru Rareș ar fi apucat, după cum glăsuiește Gr. Ureche: „lăsîndu-se ca să poată cevași odihni în munte, deasupra Mănăstirii Bistriței, văzut-a unde ca un roi den toate părțile înconjurată mănăstirea, ca să-l poată prinde”.

Pluta alunecînd lin pe lîngă toate aceste locuri, evocatoarele isfintelor vremuri de necaz și vitejie, ajunge la popasul cel îndelung, de sub picioarele întunecatei Cernegura.

Piatra Neamț e oraș însemnat și el printr-o frumoasă ctitorie a lui Ștefan cel Mare, Biserica Sf. Ioan domnesc, un juvaier de arhitectură moldovenească, așezată pe un dîmb înalt, ce o face să domine asupra actualelor clădiri. Mai ales turnul prismatic își păstrează impunătoarea lui înfățișare; aproape 500 de ani a rezistat vremurilor. Zidul ce împrejmuie biserica a dispărut cu totul. Cetești cu smerenie, dar și cu mîndrie, pe piatra de la intrare: „Evlaviosul și iubitorul de Hristos Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul țării Moldovei, a început și a zidit și a săvîrșit templul acesta... spre rugă sie și Domniei Sale Mariei și iubitelor lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005 iulie 15 (1497) și s-a săvîrșit la 7006; eră al Domniei lui anul al 42-lea curgător”.

O ultimă privire asupra Bistriței, care te-a purtat din apropierea locașului sfînt cu mormîntul lui Ștefan, pînă la Piatra cu ctitoria aceluiași domn, o capeți de pe Cozla, unul din ultimele vîrfuri ale valurilor de munți.

Apusul de soare de pe Cozla merită să fie văzut. E ca un foc de artificii ce încheie o sărbătoare. E un tablou măreț ce te îndeamnă spre ruga mută, mai puternică și mai emoționantă, cătră frumusețea și măreția Naturii, care are atîtea mijloace să-ți îndoie genunchii. Prin umbra de copaci, cu mălini în floare ce răspîdesc o mireasmă de tîmii, urci agale pe drumul cotit, bine întreținut. Și de pe Tîmpa Brașovului te bucuri de o largă și variată perspectivă. Acolo însă lipsește argintul apei resfirate pe pat de prundiș și vrea largă ce-ți deschide înfățișarea Ceahlăului, ca un decor splendid. Apusul de soare îi dă o aureolă de măreție impunătoare, asistînd la o variație de culori ce te pironiște.

Pe tăpșanul Ocușului aluneca o dîră de nori scămoși. Ajungînd la marginea prăpăstioasă, ca tăiată de paloș, norii își cată de drum, lăsînd netedă linia profilului. Alții se învolbură în jurul Panaghiei ca un enorm inel de fum de țigară. Stau cît stau așa aninați; își iau apoi de seamă și se topesc cu restul norilor ce acopăr cerul.

Este un joc între fantastice făpturi, teatru pentru ceilalți munți neclintîți în zalea ca de oțel, în care-i îmbracă umbra norilor și bărbatul mohorît. Crezi că totul se va sfîrși. Norii, tot mai îngrămădiți, vor trage pînă la urmă cortină nepătrunsă, în fața muntelui. Cerul are însă toanele lui.

În ruptura dintre doi nori se arată geana aurie a soarelui asfințit. Lumina, revărsată prin poarta tot mai deschisă, formează îndărătul muntelui un ecran luminos. Toaca și Panaghia apar cu marginea atît de deslușit, încît vezi și colții mai mărunți, iar la capătul rupt al Ocușului, fiecare stîncă mai răsărită saltă zimț de umbră pe cerul încins de jarul apusului.

Soarele se ițește și el o clipă. Mănunchiuri de raze se furișează în lungul muntelui, învesmîntîndu-l peste tot în pinză violacee, contrast izbitor cu albastru-cenușiu al celorlalți munți peste care s-a lăsat ceața serii. Bistrița sticlește ca argintată, iar noianul de bușteni descojiți legați în plute, par o împletitură bronzată în lungul apei.

Natura e măeastră în aranjări de culori și contraste, în partea opusă, deasupra largii văi a Bistriței scăpată din munți, pîlpie deasupra orizontului o imensă flacără verticală. E o frîntură de curcubeu. Nu se văd decît două fișii de indigo și portocaliu, dar mai intense pe fondul de catran al norilor îngrămădiți a ploaie.

Cu cît pălea aureola dindărătul Ceahlăului - la un moment ajunsă stacojie - cu atît se ștergea, ca topită pe de margini, frîntura de curcubeu dinspre răsărit. Privești, admiri și te închini. Față de capriciile naturii, care crează într-o clipă tablouri neimitabile, unind cer, pămînt și ape într-o magică îmbinare de culori, tremuri de fericire că le poți privi. Imaginea rămîne întipărită pe retină, spre a reapărea, vie, cînd o evoci după-vreme îndelungă.

Liniștită, Bistrița își continuă drumul. Un pinten de munte, Petricica, e ultimul prag din lanțul carpatic, pe sub care apa s-a deschis drum spre zarea largă. De pe latura trăgănată a acestui izolat din șiragul munților, și-a început C. Hogaș călătoria lui atît de pitoresc descrisă către munții Neamțului și mănăstirile ascunse printre dealurile înalte și împădurite din stînga Bistriței.

Aceasta curge apoi de-a-lungul prispei netede, terasa frumoasă ce și-a clădit-o din prundișul cărat din munți, pe fața căreia stau sate compacte.

La Roznov strălucește-n bătaia soarelui biserica de tipul celor rusești, cu multe turnuri, zidită de un vestit boier, căruia județul îi datorește cele mai bune șosele, făcute după sistemul autocratismului de demult din Rusia.

La Buhuși se înalță vestita fabrică veche de postav. Apa își pierde de încruntarea de pînă acum. Ca ostenită de calea săvîrșită, curge lin prin umbra sălciilor și a aninilor, pînă ce-și varsă apele în Siret.

Ceahlăul

Pe tot întinsul țării nu este alt munte mai cunoscut, mai căutat, mai des pomenit. A dat naștere la povești ori legende în popor, la descrieri minunate din partea multor scriitori. Faima lui nu stă numai în amănunțita arhitectură a formelor de piatră, care au răscolit imaginația poporului; nu i-a stabilit-o numai impunătoarea-i înfățișare, înălțîndu-se deasupra celorlalți munți învecinați, cît faptul că prin aceasta e în adevăr un far zărit de la mari depărtări.

Dimitrie Cantemir avea dreptate cînd scria: „dacă ar fi fost cunoscut celor vechi, nu era să fie mai puțin slăvit în fabulele lor decît Olimpul, Pindul sau Pelionul”. Numirile pe care poporul a dat diferitelor stînci izolate sau grupurilor de stînci dovedesc aceeași părere, iar asemănarea din depărtare a siluetei lui au acoperișul unei biserici, nelipsindu-i nici turnul, nu a scăpat observării adesea adînci a poporului, cînd, a dat numele de Toaca vîrfului celui mai înalt și de Panaghia, (...) monolitului alăturat, greu de cucerit chiar de îndrăzneți alpiniști. De la Detunata, stâlpi mereu sfărîmați de trăsnete, pînă la Duruitoarea, cascadă ca laptele, cu glas neogoit, din taina desîșului de brazi, numirile sînt toate evocatoare. Ici e Căciula Dorobanțului, o cușmă curcănească în vîrfului unui stîlp scund de piatră; dincolo Jghiabul lui Vodă, Gardul Stănililor, pînă la Dochia împetrită lingă turmele de oi; toate numirile sînt plastice.

Deși vîrfu-i ca un turn nu atinge nici măcar 2 000 m înălțime, ridicat peste ceilalți tovarăși de piatră, adunați ca mulțimea în jurul tronului unui stăpînitor, se zărește din depărtări, după cum de pe vîrfu-i, cînd atmosfera e limpede, se văd sclipiri de luminițe în ceață, pînă la Roman și chiar Iași. Nu e de mirare că prin exagerare, bătrînii își spun că de pe el se poate prinde pînă și luciul Mării Negre, ca niște fluturași de argint.

De pe platoul Copoului de la Iași, în asfințitul senin, Ceahlăul atrage ca un nour întunecat ridicându-se la orizont; mai ales în vreme de iarnă, în răsărit de soare, zăpada proaspătă ce-l acopere, sclipește ca un briliant cu mii de fețe.

Din tren, între Bacău și Roman, călătorul îl zărește îțindu-se o clipă de după spatele celorlalți munți. De la Ruginoasa, lângă Pașcani, se ridică drept orientare, ca și de pe Stinișoara când scobori spre Sabasa. Iar când treci pe frumoasa șosea șerpuită dintre Borsec și Tulgheș, spre răsărit tot Ceahlăul îți trimite ultima salutare.

Una din atracțiile urcușului lui o face tocmai priveliștea largă de care te bucuri, în toate direcțiile. Ai înainte o hrană în relief a întregului șir de munți dintre Bucovina, Ardeal și Moldova, din Călimani și munții Rodnei pînă-n ai Vrancei, din Archita și pînă-n dealurile înalte ale Moldovei; e un întins mozaic de culori, peste umbra pădurilor dese, rar întrerupte de poieni, așternîndu-se umbrele rătăcitoare ale norilor și trîmbele de lumină ce se revarsă asupra peisajului larg.

Îl vezi din depărtare, dar mereu sub altă formă. Fiind ca o creastă de zid, îndreptată de la nord la sud, în jurul căreia se lasă contraforturile obcinelor în toate direcțiile, cînd îl privești din laturi e altul, decât dinspre capăt. De la Iași sau Buhalnița e domnul au turnurile Toaca și Panaghia - la un capăt, cu acoperișul în cealaltă parte, netezișul prelung al Oculașelor. Cînd îl vezi de pe Budacul Broștenilor ori mai de aproape, de la Călugăreni, e ca o piramidă regulată cu vîrf stîncos, ieșit din poclada pădurilor întunecate. E atractiv de departe. Pe Cozla de la Piatra Neamț stai ceasuri întregi privindu-l fără să simți cum trece vremea, mai ales în apus de soare, cînd jocul norilor și aureola asfințitului dau însuflețire colosului de piatră. Cu cît te apropii de el, ori din ce direcție, te uimește bogăția și varietatea sculpturilor în amănunt, întrecînd - fără exagerarea închipuirii - opera omului din jurul acoperișului de la Domul din Milano. Are în el întrunite atracția dolomitelor tiroleze, cu masivitatea alpină; prinzi în el porțiuni îmbinate din Ciucașul de la izvoarele Teleajenului cu arhitectura Bucegilor. Așa cum e, e rezultatul forțelor atmosferice și a jocului mișcărilor geologice mai de demult. E alcătuit din pături groase de conglomerat, din care se desprind ușor bolovanii și prundișul ce-l compun, dînd noianul turnurilor și a turnulețelor admirate din curtea mănăstirii Durăul.

Dar în mantia de conglomerat s-au păstrat colțuri mari de stînci de calcar, alb ca marmura, în care iarăși forțele naturii au săpat micile peșteri din Polița cu Crini. Alternînd cu conglomeratele sînt straturi de gresii, uneori groase, care se comportă altfel în lupta cu atmosfera, dînd bancuri ca prispele, Lespezile poporului.

Varietatea geologică i-a mai adus un avantaj; izvorul cu apa rece de la Fîntina Măcărescului, acela ca gheața de sub Toaca, ori altele din care izvoresc undele revărsate ale Duruitoarei. Constituția geologică diferită, izolarea lui în vraștea vînturilor i-au mai dăruit o atracție: îmbrăcămîntea vegetației.

Urcîndu-l de la poale pînă-n vîrf, treci pe nesimțite prin zonele diferite de vegetație, cu atracții deosebite.

Humboldt a stabilit, schimbarea lumii plantelor după înălțime, urcînd conul vulcanic Tenerife, din insulele Canare. Călătorul atent ce urcă Ceahlăul observă același fapt. Din umbra stropită cu pete de lumină a făgetului de la poale, străbați întunerecul brădetului mohorît. Mai sus ceva de Durău, molifții se răresc, înaintează izolați ca tiraliorii. La cele din urmă se dau biruiți. Locul lor l-au luat jnepenii și iniperii pitici, semnul trudei și al luptei între copaci. Neamuri cu bradul, sînt siliți să se aplece, spre a face să alunece năprasnica undă de vînt peste ei, fără să-i rupă. Chinuiți, se tîrasc. Ramurile lor sînt ca șerpui zvârcoliți. Ca de oțel sînt rezistente, dar mlădioase ca să nu se rupă sub greutatea nămeților. Reprezintă tipul ființii ce se adaptează la mediu, spre a scăpa cu viață. Prin cultucele lor dese te poți încurca, dacă nu păzești cărarea tăiată în desișul lor.

Pe urmă scapi la lumina vîrfurilor alpine. În mușchii ce se aștern, piciorul cel mai delicat calcă pe el ca pe un des covor persian, iar florile cele mai boghioase te cheamă cu glas tainic, dar imperativ, ca să le privești. Plantele sînt și ele ființe; au gusturile lor, au tovărășiile lor ce atîrnă de climă, de substratul din care-și iau hrana. După cercetările învățaților noștri botaniști, Ceahlăul e o insulă de flori cum rar se găsește aiurea.

Toate se adună astfel pentru ca urcușul Ceahlăului să reprezinte scara raiului, timp prețuit pentru trup, pentru minte, dar mai ales pentru suflet. Mai are un avantaj Ceahlăul; e înconjurat de văi aproape din toate părțile, de-l poți sui după putere și vîrstă. Bistricioara îl încinge spre nord, Bistrița spre răsărit, Bicazul spre sud, Pîntecul și Bistra spre apus. Ori de unde vii, dinspre Moldova, Bucovina, Muntenia ori Transilvania, îl ai în cale, te ademenește să-l urci. Un drum nu e ca altul, căci amănuntele se schimbă. De sui de la Izvorul Muntelui, lângă Bicaz, și apuci pe Pîriul Maicilor, te primesc țancurile sălbatece dinspre Polița cu Crini, unde podoaba e cuibul crinilor, zăda, neamul brazilor, ce îmbină portul pinului cu gingășia mesteacănului. De urci pe Bistra, dinspre Tulgheș, drum mai greu, îți iese înainte stîncile ca niște ruini, cu numiri potrivite, Piatra Arsă, Piatra Sură, Piatra Neagră, pînă ce se pune-n față părilete înalt, surpat, numai jgheaburi, de la marginea Oculașelor. Acestea sînt drumuri pentru picioare vîjnoase, tinere, care pot ține la osteneală și învinge greutățile.

Cei mai puțin obișnuiți cu muntele au însă înlesnirea drumului bătut sau al urcușului domol dinspre Râpciuni. Primul popas îl faci la mănăstirea Durăului, unde ajungi chiar și cu automobilul. E pridvorul măreției; îndărătul mănăstirii se înalță pieptul numai cloțani de piatră dinspre Duruitoarea; turnurile albe ale mănăstirii se profilează pe negrul ecran al pădurilor dese de brad, iar în preajma ei, dacă nimerești în luna lui iunie, admiri una din cele mai fermecătoare finețe. Ocrotită, e numai smaragde, rubine, aur și mărgăritare. Săbiuța își înalță tulpina cu multe flori pe o parte, roșii ca de trandafir, deasupra celorlalte ca niște stindarde, iar mărgărita, cu roata petalelor albe în jurul bumbului ca de șofran, te cheamă spre noianul tovarășelor ei, care mai de care mai boghioase, printre care orhideele rumene predomină. Nu poți să te desparti de ele, atîta sănătate și farmec ce deșteaptă fineața bogată, cu uimitoarele variații ale florilor, aici în raiul lor pămîntesc. Zadele, ce străjuiesc biserica îți dau idee de impunătoare făptură a acestor arbori ca fierul, de nu putrezesc în apa ani de zile. Pădurea de brad se îndesește, de crezi că plutești în ceață. Dar iarăși se deschide la un popas vestit; apa din Fintina Măcărescului e limpede și rece, înviorînd puterile puse la încercare de acum înainte. Apuci cărarea dintre jnepeni, pe sub păretele înalt al Toacei, pe marginea unei prăpăstii, ce-ți face să-ți treacă fiori privindu-l fundul. Căluțul de munte ce te poartă e prudent; să ai încredere în el. Pășește cu băgare de seamă, pe loc sigur, pipăind pare că lespede pe care și-a așezat piciorul.

În sfîrșit, oftezi de ușurare, dar întinzi brațele spre închinare. Ai ajuns pe tășșanul Oculașului Mare, neted ca o față de masă. Te rostogolești ca un copil fericit pe salteaua groasă de mușchi; îți înfunzi mîinile în desișul covorului, pipăind după afinele brumării și acruțe ce se ascund printre mușchi.

Ești fericit, căci nu poți da altă numire mulțumirii ce simți, în izolarea deplină a imensității desfășurată înaintea ochilor. Amețit de lumină, de aerul răcoros, de zarea largă, stai o bucată de vreme uluit de atîta farmec, la care iau parte: bolta nemărginită a cerului, făpturile variate ale munților, podoaba mîndră a plantelor și mai ales gîndul că atîta nebănuită frumusețe face parte din pămîntul țării tale, pe care o cuprinzi cu ochii din Rodna maramureșană și Rarăul bucovinean, pînă-n Vrancea vestită, iar spre vest pînă-n culmile Ghiurghdului dincolo de Mureș. E un adevărat altar al Patriei slăvite, înaintea icoanei căreia ingenunchi fără voie și unde ar trebui să fie adus tineretul spre închinare și cei șovăielnici spre întărirea dragostei de pămînt.

Mulți urcă Ceahlăul spre a asista la impunătorul spectacol al răsăritului de soare. În adevăr, este măreț tabloul în sine, prin exuberanța culorilor revărsate. Izolat cum e, mai mult decît oricare munte, Ceahlăul e un turn de observare nimerit. Cele dintii dungi fosforescente, geana zorilor, se arată la marginea orizontului deschis al dealurilor răsăritene; asști la flacărele ce încing cerul, de la roșul de foc la auriul prevestitor al răsăririi soarelui, măreț disc de jar. De cealaltă parte a muntelui, pe văile dinspre Bistricioara și Bistrița, ceața de peste noapte se adună tot mai deasă, ca o mare de scamă albă, fugind în lungul văilor. E lupta veșnică între duhurile rele și lumină, fantomele întu-nerecului biruite de orbitoarea strălucire întărită.

În jur sclipesc broboanele de rouă pe flori; frunzele de crețușcă par cununițe de diamante.

Dar nici apusul de soare nu e mai puțin atractiv, mai ales cînd norii îl întovărășesc, mărind policromia cerului, cu tiviturile de purpură, cu trîmbele de aur ce-i străbat, pînă cînd argintiul amurgului se lasă peste văi.

E frumos răsăritul de soare pe Ceahlău, dar nici mînia naturii nu e mai puțin impresionantă. Mai ales cînd norii întunecați se lasă pe drumul apelor, brăzdați de fulgere, iar tunetele nasc ecou prelung în labirintul munților, pe cînd unde te afli seninul te apără, e un tablou neuitat al naturii, cînd încruntată și mînioasă, cînd surizătoare, fețe ale veșniciei vieții, distrugere și zămislire, fecunditate și podoabă, într-o ritmică alternanță, unitară prin continuitate.

Munte, floare și om au aceeași soartă. Trăsnetul care dărimă Detunata, gerul care macină bolovan cu bolovan din Toaca și Panaghia sînt semnele schimbării zilnice, care duc la distrugerea finală. E îmbătrînirea muntelui ca formă, declinului ca și al florii în zilele de toamnă, ca și al bradului căzut la pămînt și prefăcut într-o mînă de cenușă. Viața muntelui se îmbină cu moartea lui; ceea ce-l sfarmă bucățică cu bucățică dă farmec plasticii admirate, frumuseților sălbatice, văilor adînci și tainice, toate însă trecătoare, deși par veșnice, față de scurtimea vieții noastre. Toaca semeață, pe care creste nesupărată Floarea reginei, în jurul căreia însă încing hora vînturile, pe care o sapă noaptea și ziua dălțițele nevăzute ale negurei ce pătrunde adînc, va fi schimbată cu vremea în Stogul lui Albu, stîlp mai subțirel, iar acesta va ajunge ca și Căciula Dorobanțului, ciot de piatră cu o lespede în vîrf; și ea se va rostogoli în prăpastia deschisă, spre a se schimba în lespedea cu care un băiețandru, ca și Creangă, scoate dracii din Ozana. Roata vieții e aceeași. Așa stă scris în frumusețile sculpturale ale Ceahlăului mîndru.

În curmezișul Carpaților moldovenești

E un drum plin de contraste.

Din câmpia Mureșului de la Gheorgheni, urci pripor de murite înalt. Calea bine întreținută e numai cotituri îndrăznețe. Străbați umbra.pădurii de fag, apuci prin cea de brad, tot mai rarită, pînă ce dai în domnia pășunilor. E suiș de munte, cu plăcerile imediatelor condițiuni, variate de la loc la loc, ceea ce dă noutate chiar aceluiași drum făcut în anotimpuri diferite, îți procură priveliști și senzații felurite, îți apare mereu nou. Natura prin aceasta e veșnic alta.

Ceea ce dă drumului acestuia o particularitate este privirea spre șesul Mureșului, cu umbra sălciilor ce-i arată mersul. Zidul Arhitei îl închide spre apus. Satele par rotocoale înverzite, iar ceața depărtării dă o patină tainică tabloului. În urcușul urmat nu sînt sate; rar chiar căsoaie. E natura singură cu florile ei, cu arborii ei, cu pășunile înverzite, imbinat după bogata ei imaginație.

Partea aceasta din Carpați e frămîntată. Peste temeiul vechi al rocilor ce dau aspect masiv munților Rodnei, au rămas ca niște ruini, zimți și sloiuri mai mari de calcar. Calcarul mărește decorul unei regiuni. Unde apare el măcar cît niște colți, tabloul naturii se schimbă.

Formele sînt mai îndrăznețe; răsar din învâlișul mohorît al pădurii, ca niște fantastice chipuri, care au izbit și imaginația poporului. Apele de ploaie le dărimă, sculptîndu-le fel și chipuri. Se strecoară lesne înlăuntrul lor, de nasc peșteri împodobite cu fantastice forme ale stalagmitelor.

Și iată cum, urcînd mereu pe coasta munților dinspre Gheorgheni, deprins cu peisajul ce l-ai întîlnit adesea, deodată rămii pironit. Relieful devine zbuciumat. Masive albe răsar ici și colo. Ruini de stînci încununează vîrfurile, îmbrăcămîntea naturii se schimbă, cu colorit și forme variate.

Natura are metodele ei proprii pentru a croi noi frumuseți. Pe la începutul veacului al XIX-lea, probabil în urma unui cutremur de pămînt, o parte din muntele Suhardul, de calcar, se năruie. Ruinele lui stăvilesc apele limpezi ale pîraielor tinere de la izvoarele Bicazului. Așa luă naștere un lac, în mijlocul munților, în care se adună Pîriul Cailor, Pîriul Oilor, Pîriul Suhardului, ce șuroiesc din toate părțile. Farmecul noului peisaj este astfel îndeplinit: munte, obîndă de apă, brazi, pocladă verde de pășune, s-au adunat într-un cadru restrîns, născînd un tablou unic, în fața căruia, de piatră să-ți fie inima, și tot nu te poți opri să nu-i admiri frumusețea. Muntele proaspăt surpat își înalță către nord viîrfu-i ascuțit. Pieptul lui e numai rană. Bătut de soare, în apus, marmura albă se îmbujorează, iar cei cițiva molizi, ce au crescut pe năruituri, se profilează ca dungi întunecate. Muntele pare un monument măreț, răsărit din desișul pădurii de brad ce-l înconjoară.

Jos, în vilcea, lacul - Tăul Roșu - se întinde în forma unui S, cu apă limpede, dar mohorîtă, reflectînd verdele închis al pădurilor. Numai cînd soarele se înclină spre asfințit, razele piezișe îl fac să se mai lumineze la față, iar muntele se reflectează în apa lui lucie. Se naște astfel un dublu peisaj, cel de pe oglinda apei, mai atractiv prin contururile șterse, prin taina coloritului. Ca niște țaruși răsar din apă trunchiurile desfrunzite, dar neputrezite, ale pădurii de demult, restul căreia formează cadrul întunecos al lacului.

O pajiște grasă, plină, în sănătoasa ei desfășurare, se așterne peste tot, între apă, stîncă și pădure. Omul a început să adauge și el ceva la înfrumusețarea naturii; vilele drăguțe, unele în stilul chaleurilor șvițeriene, cu cerdac proeminent, vrîstează, prin ruginiul trunchiurilor abia descojite din care sînt clădite, pajiștea verde.

Totul te încîntă. Simți însă că e numai preludiul unui fenomen mai măreț. Te cuprinde emoția așteptării, ca și înaintea unui spectacol dorit. Natura atrage tocmai prin contraste, ca și într-o simfonie beethoveniană. Surle și țimbale îți răscolesc sufletul, după ce un andante te leagănă în visări. Așa e și viața.

De la un loc, după ce treci pe sub un portal de piatră, șoseaua încetează. Nu vezi încă riul, îi auzi numai vîjiitura valurilor sălbatece, care dau năvală. În față ți se arată un uriaș dom năruit. Din el n-au rămas decît turnuri și ziduri surpate. De o parte e Turnul Bardosului, de alta Chiatra Bicazului, monolite peste 1 000 m, impunătoare în rigiditatea lor de piatră goală. Printre năruituri natura a azvîrlit poclăzi de arbori, de mușchi, într-un amestec cum numai ea știe să-l facă atractiv. Pe o cărare, început de drum neterminat, sco-bori în cotiri strînse spre fundul pilniei. Abia atunci zărești spume ca de zăpadă a Bicazului în minie, silit să-și facă loc din repeziș în repeziș, sārînd peste bolovani cît casa, furișîndu-se printre ei, acum numai spumă, acum nevăzută. E vînjoleală între cele două forțe, luptă trup la trup, cu zgomot, cu lovituri, cu șiretenii. În sfîrșit ai ajuns jos, lîngă apă, pitic în imensitatea fundului de crater, ce-și ridică păreții drepți, aproape de jur împrejur. Măreția naturii te copleșește, te simți mărunt, dar singurătatea îți înalță gîndurile spre culmi mai ridicate decît vîrfurile Bardosului, îți închipui vremea cînd Bicazul își rostogolea furios valurile, ca în scocul unei mori de giganți. Se învolbură, lovește; nu desparează, roade mereu. E truda omului, care vrea să-și ajungă ținta.

Timpul însă fuge. Ca să scapi din cotlonul ce-ți pare infernul prin dezlănțuirea zgomotului, n-ai cum face altfel decât să înaintezi pe lângă apă, pe cărăriua ce ți-o lasă, lărgită de la o vreme, de poate trece pe ea o căruță, ca și un automobil, dacă îndrăznește conducătorul lui. Mai plăcut e să mergi pe jos, să săi din bolovan în bolovan, să te oprești după voie, să asculți într-una muzica apei și să-i urmărești truda-i neogoiată de a-și lărgi calea.

Fără să vrei îi ții tovărășie, ascultându-i cîntecul izbîndei și al puterii. Acum se încordează lovind piciorul stîncii ce i se pune în cale; îl năruie, îl macină. Pe părății de piatră rămîn semnele vîrtejului ei mînios, ca niște oale uriașe săpate în locul bătăii valurilor. Așchii, proaspăt desprinse din piatra mereu năruită, stau grămadă în lungul părerilor. Apa își îndreaptă furia asupra lor, căci prin ruinele căzute, păretele încearcă a-și face apărare. Apa nu suferă nici o piedică în cale. Se opintește, mișcă bolovanii din loc, îi rotunjește. Ce huruitură satanică trebuie să fie pe aicea cînd riul rămîne stăpîn, în marile viituri, după ploii ori topirea zăpezii.

Și apoi dintr-odată, la un loc mai larg, cu un surîs de biruință, apa se liniștește. E ca un ochi verzui de mare, cu pat de nisip; se odihnește o clipă, își ia de samă; din nou se stropește cu picăturile ce se ridică uneori cu un slab fum din vîltoare. Nu mai poți ține socoteală de timp. Apa te cheamă, te fascinează în lupta-i neogoiată. Ar rămîne numai dezolare în calea ei dacă Natura ar permite. Rănila sînt repede lecuite. Părății ar rămîne albi, curați, așa cum au ieșit din surprare. Prin sulful ei de viață, natura îi aburește cu licheni, cu dungii do iarbă, cu cultuci de mușchi; ici anină un brăduț, dincolo un mesteacăn, de nici nu știi cum au răsărit dintr-o știrbitură a pietrei.

Pe un prichici mai ridicat s-a adunat îndeajuns pămînt, ca o campanulă delicată să-și îndoie floarea albastră din vîrf, ca și cînd cată spre vîltoarea apei, mirată de neastîmpărul ei.

*Cum ai putut rămîne tu senină,
Nesocotind prăpastia vecină
Ce pentru muritori ar fi mormînt ?
(P. CERNA)*

Muzică se întetește. De undeva se aud alte sunete, de tromboane, lovituri de tobe. Crezi că spiritele pămîntului s-au pus la horă, la adînc, în peșteri tănuite, a căror guri se văd ca rotocoale negre spre creasta zidurilor între care ești închis. Te cuprinde neastîmpărul. Viața apei te învăluie, îți întetește sufletul, după cum goana automobilului naște dorul de a fugi și mai iute. Zgomotele devin tot mai asurzitoare. Realitatea dispăre. Ești în inima pămîntului și te aștepti la minuni. E dansul din noaptea Valpurgilor ? E gălăgia Valkirelor ?

Cîțiva pași încă și totul se deslușește.

De după o creastă de piatră, vine hăulind Bicăjelul, sărind și ei, mai zglobiu, din cascadă-n cascadă, dungă de spumă albă ce-și face loc, ca un balaur mînios. E o întîlnire zgomotoasă, care naște un peisaj neîntrecut. Spațiul se lărgește. Din bolta cerului pînă aice, o șușiniță albăstrie, sprijinită pe muchea zidurilor înalte, se revarsă acum ploaie abundentă de lumină. Așa iese mai în relief toată frumusețea sălbatecă a pietrelor clăie peste grămadă, a crengilor încîlcite de arbori, ici brazi serioși alătura de mesteceni gingași. Printre ei, prin umezeala stropilor ce se înalță din clocotul valurilor, s-a născut o adevărată grădină botanică de flori, mușchi, licheni, o întreagă apoteoză a năzuinții spre viață, dar și o împodobire a altarului măreției fără pereche formată de elementele firii.

Natura te copleșește prin puterea zămislirii de viață și forme. Te crezi cu mii de ani în urmă; te aștepti să apară, de după stîncile îngrămădite, oamenii cu piei nedubite de urși în spate, încinși cu un curmei, desculți, cu privire ageră, cu o suliță drept armă; rămîn și ei în extaz în fața desfășurării unui tablou, care nu putea să nu le subjuge și sufletul lor de primitivi. Țipete de bucurie le erau manifestarea farmecului simțit. Așa te trezești transformat și tu, călător pribeag, cînd rămii țintuit locului, în măreția sceneriei de la întîlnirea celor doi Bicazi, fascinat de uimitorul tablou ce ți-a apărut în cale, de muzica zgomotoasă a valurilor, învăluit de ploaia stropilor ce-ți răcoresc fața.

Aice a fost nodul frumuseții. De acum înainte valea tot așa de îngustă, cu năruituri mai mari, cu același joc de ape, cînd înspumate, cînd ca ochi de sirene, nu-ți mai evocă florii neprevăzutului. Trăiești în tremurul deliciului ce continuă să te întovărășească.

Deodată se face lumină. Părății de piatră de var, năruți, proaspăt ciopliți, dispar. Coastele văii se dau într-o parte. Pădurile se lasă pînă-n malul apei. Umbra copacilor joacă în valurile ogoiate, cu unduiri destul de repezi, ca să necăjească floarea de campanulă, stropind-o jăgalnic și făcînd-o să-și scuture de stropi floarea albastră.

Cheile Bicazului s-au terminat. Un nou prag de calcar, mai strînge în chingi apa, făcînd-o să se zbirlească, gata din nou de luptă; nu ține mult. Un oftat de plăcere, ca după ceasuri de frenetic joc de sunete și scenarii, îl scoți fără să vrei, cînd te așezi pe prispa celei dintîi case din Bicazul ardelenesc.

Bicazul devine rîu de munte, ca și frații săi ce dau în Bistrița. Valurile sînt încă iuțite o bucată de vreme, dar locul larg face ca să fie întovărășite de case, la început rezlețe, cu polog în jur, cu clăi de fin, mai apoi cu ogorașe de porumb (...).

Apa Bicazului curge mai departe către Bistrița, iar pe malurile lui se țin în șirag neîntrerupt casele celor ce vorbesc aceeași limbă, înrudiți nu numai prin origina depărtată. La Chișirig, pe Neagra, privirea îți e atrasă de mîndra înfățișare a Ceahlăului, farul Moldovei văzut dinspre Oculașul Mic. La Bicazul de pe Bistrița poposești mai îndelung, dar tremurul senzațiilor din drum rămîne încă o bucată de vreme.

Peste Ghimeș

De oriunde ai privi lanțul carpatic în lung, de pe dealul Spătăresti de lângă Fălticeni, de pe Măgura Odobestilor, minunat far de orientare la îndoitura Carpaților, ori de undeva de pe valea Oltului din Făgăraș» lasă impresia unui zid nesfîrșit, una dintr-oian capăt la altul. Nimic mai înșelător, dacă intri în inima lor. Rîurile au adîncit văi pînă sub crestele cele mai înalte. Altele le-au tăiat în curmeziș. S-au născut drumuri lesnicioase, urcînd peste trecători înalte, dar care nu sînt piedici. (...)

Dintre drumurile care taie în curmeziș Carpații,, valea Trotușului nu e nici lipsită de priveliști încîntătoare nici mai puțin importantă ca drum prin revărsarea întreprinzătorilor brețcani. La Adjud e întinsul șes, neted, cu ogoare și sămănături, unirea luncii Trotușului, adese involburat, cu a Siretului, mărginită de rîial înalt, cu fermecător colorit cărămiziu în apus de soare. Orașel ca toate orașele moldovenești, îmbinare de dugheni de-a lungul șoselei principale, (...) cu multe case bătrînești, își datorește viața ceva mai zvicnită drumului de fier, ca și viilor întinse pe coasta dealurilor din apropiere.

Trotușul, mînios adeseori, își lățește patul numai ostroave, umbrite de plopi râmuroși, concurenții celor din lunca Siretului. Cum ieși din Adjud, în susul văii încep satele razești, cu case avînd cerdac la față ori prispe late, în jur cu pometuri ori vii.

Drumul e prea bine cunoscut. Evocă fiori de mîndrie națională, dar și triste amintiri, fapte eroice din Ultimul război cînd Trotușul ajunsese granița României, redusă la Moldova dintre Carpați și Prut. Urmele crâncenelor lupte ce au avut loc prin vecinătate s-au cam șters. La Căiuți iarăși s-au îngmădit stive peste stive, de fag, bogăția regiunii. Unda limpede a pîriului Cașin curge liniștită; doar glasul lui, cine-l înțelege, mai reamintește vijelia distrugătoare de oameni ce s-a abătut în jurul mănăstirei Cașinului. Valea Trotușului prinde a se îngusta; poalele munților se apropie. Semănăturile, restrînse la păpușoi și ovăz, se urcă pe umere de dealuri, iar pădurile se scoboară de umbresc apa, tot mai iuțită. În cale se arată și Borzești, evocator de legende din falnicul trecut al Moldovei, prin copilăria lui Ștefan cel Mare. Legenda cuprinde un simbure de adevăr arătat prin biserica ridicată de Domnitor, pe locul unde a lovit săgeata, ce a zbirniit din arcul lui întins. E asemenea celei de la Cotnar, fără turn, dar cu ocnițe mărunte sub streșină, în lungul păreților înalți, cu ferestre avînd chenar de piatră, cioplite în stil gotic.

Zarea se lărgește, căci locul ajunge răscruce de două ape, ce vin în ajutor Trotușului. Una se coboară tocmai din munții Neamțului. E Taslăul, spre capătul căruia se păstrează o altă mănăstire de pe vremea lui Ștefan, aceea a Nașterii Maicii Domnului. E încă împrejmuită cu ziduri groase; la poarta de intrare străjuiește turnul scund, ca un bastion masiv, prismatic, din care se revarsă dangătul clopotelor prin ferestrele largi. Totul spune că locașul însăna apărare, reculegere, speranță, dar că credința și nădejdea în dreptate rămîn nestinse pînă la urmă. Cată grijă puneau cititorii și în executarea amănuntelor se vede după una din uși, păstrată așa ca de la început. Sculptată de Cozma maestru, din lemn roșcat de tisă, e de o gingășie artistică neîntrecută, o adevărată și fină filigramă săpată în lemn, ce înconjură, în partea de sus, scutul cu cunoscutul cap de zimbru scos în relief. E o operă sculpturală desăvîrșită, cu nimic mai prejos de acele care le admirăm în muzeele apusene.

Opus Tazlăului, venind din munții Brețcului, este nu mai puțin vestitul Oituz, vestit nu numai prin îndirjitele rezistențe ale oștirii române împotriva valurilor de armate „cu scule” fel de fel, dar și prin calea lesnicioasă bătută de oieri.

Pe aice se scoborau brețcanii, mocanii cei mai din răsărit, cu turmele lor nenumărate, ducădu-le la iernat plină departe (...).

Apele Trotușului au lărgit valea; au ros coastele de munți de încep să se arate bancuri groase de piatră. Satele se țin lanț, mari, gospodăroase, pînă-n Tîrgu Ocna, încins de munți, pe coastele joase ale cărora strălucește verdele auriu al viilor proaspăt stropite. E unul din orașele Moldovei cu pitoresc cald, variat, mai încîntător în anumite condiții decît Piatra Neamț.

Trotușul, strîns între stive de pături groase, scoate clocot de minie. Munții din jur însă, dezgoliți de îmbrăcăminte apărătoare a pădurilor, sînt numai rîpi, râni mereu adîncite de șuvoaie. În schimb, de pe dealul Poeni, priveliștea alunecă în lungul luncii înverzite de La podul de peste Slănic și pînă departe către Onești. Aspectul bătrînesc al orașului, des pomenit în istorie, s-a păstrat prin casele gospodărești, aceleași acum ca și în vremurile de demult, cînd sarea era scoasă de pîrgări, cu burduf de bivoliț pe crivac, mosorul pe care se depăna odgonul. Era muncă grea, periculoasă, din care cauză tăietorii de sare erau

privilegiați, scutiți de anumite dări. Căsuțele curate, acoperite cu șindrilă, sînt împrejmuite cu pometuri, cu grădinițe de flori, dar și cu un mic ogoraș de păpuși. E vechea viață patriarhală, tihnită, lipită de munte.

Orașul e însemnat prin Castelul de ocnași, zidit de Grigore Ghica, încercuit au ziduri înalte, ca o Cetate. Mai însemnat e că în Tg. Ocna și-a dus zilele C. Negri, una din cele mai nobile figuri din vremea luptelor politice pentru Unirea Principatelor. Personifică desăvîrșirea, sacrificiul vieții și al intereselor personale, pentru soarta țării. De o sinceritate clasică în prietenie, a fugit de măririle ce i se ofereau; s-a retras la Tg. Ocna, spre viața modestă de sihastru, îngrijind frumoasa-i grădină ce umbrea casele sale, pe un colț de stînci din malul Trotușului.

Azi în ele e spital. Ce lesne uităm, în vârtejul zilnicelor evenimente, pe înaintașii noștri cei mai de seamă. Mormîntul lui, o paragină cînd l-am vizitat. Un grilaj de fier ruginit, o piramidă trunchiată, cîțiva ciritei și multe urzici, atîta însemna locul de veșnică odihnă a lui Negri din colțul mănăstirii Răducanu, pitoresc așezată pe stîncile lovite de spumegatele valuri ale Trotușului. Așa de tristă impresie face părăsirea mormîntului, alături de care e și acela al surorilor lui: Catinca Negri, Zulnia Sturza ! Dar dărăpănată e și mănăstirea toată, cu inscripție franceză, în parte, deasupra intrării. Frumoasa clădire bătrîneasă a stăreției ajunsese grajd pentru vite, cu acoperișul de șindrilă lăsat într-o parte, prin putrezirea căpriorilor și a furcilor din colțuri.

E dreptul că „palatul” primăriei e mîndru, în îmbrăcămîntea stilului național, după cum destul de bine îngrijit e și parcul cu izvoarele minerale. Le-și fi dorit mai puțin pretențioase, dar în schimb colțul sfințit cu osemintele lui Negri din curtea mănăstirii întemeiată de Radu Racoviță să fie mereu împodobit măcar cu flori și arbori verzi. E atîta jale în uitarea și părăsirea celor care s-au jertfit pentru viața noastră de azi, încît nu-ți face nici o plăcere zvicnirurile de progres pe care le întilnești în cale. Acestea par artificiale, șubrede, transplantate. Le lipsesc rădăcinile adîncite în viața de zbucium a trecutului.

Cultul înaintașilor e chezașia trăinicieii din viitor.

De la Tg. Ocna apucă drumul către Băile Slănic, cu instalații moderne, renovate după ruina lor din timpul războiului. Un drum pitoresc, prin valea Slănicului, prinsă între înalte ziduri de straturi groase de gresie, duce la cuibul umbrit de brazi, cu apele de mult folosite ca lecuitoare, în jurul cărora hoteluri și vile îngrămădite fac din Slănic o stațiune balneară ce poate intra în concurență cu multe din cele străine.

Deschizînd cale largă în curmezișul Carpaților, valea Trotușului joacă pentru Moldova același rol ca și a Prahovei, ca legătură între Transilvania și vechea Romînie. Pe aici era drumul puhoaielor omenesți din vechi timpuri, ceea ce a silit pe romani, abili cunoscători al strategiei, să așeze la Poiana, sus pe malul abrupt dinspre Tecuci, în dreptul deschiderii largi a văii, un castru de veghe, ce a procurat numeroase și interesante resturi arheologice. O călătorie pe valea Trotușului este mai plină de variații decît pe Prahova. Trotușul e mai năvalnic, mai strîns, mai zgomotos. Pădurile ici se scoboară pînă-n apa lui sau lasă loc puțin pentru ogoare. Perspective, mereu altele, se deschid la gura vilcelor secundare, pentru o clipă cu vederi în taina munților împăduriți.

Variația i-o dă și constituția geologică a locului. După strînsura de munți de la Tg. Ocna urmează largă perspectivă deschisă prin existența pe vremuri a unui întins lac, ce ocupa regiunea pînă-n Comănești. Fundul vechiului lac a fost tăiat în terase; cadrul munților se depărtează. Pe urma lacului au rămas straturi de cărbuni de pămînt, a căror exploatare ne-a salvat în primul război, cînd bogatele zăcăminte de petrol din Muntenia erau în mîinile dușmanului. Astfel se îmbină în această regiune sămănăturile mai intense cu industria extragerii cărbunilor, cu vechiul zăcămint de petrol de la Moinești din apropiere, cunoscut de pe vremea lui Bandinus, în veacul al XVII-lea, dar și au cel de la Doftana chiar din cuprinsul depresiunii.

Gatere și iarăși gatere ! Maldăre de scînduri și trunchiuri descojite stau în jurul ferăstraelor. Se scurge an de an bogăția mereu împuținată a țării.

Valea răsună de repetarea acelor He ! He ! He !, îndemnuri după comandă, pentru a muta din loc, cu țepina, butuci lungi și groși. Toate fac din acest ținut un cuib omenesc cu așezări dese și mari, cu case gospodăroase, lîngă care grajdul și șura încep să predomine ca dimensiuni.

Frumusețea drumului se întetește, tocmai prin vrîstarea locului și a ocupațiilor omenesți. Brazilii prind să străbată cu sulițele lor, în pîlcuri rare, deodată, bolta fâgetului des, născînd înspre toamnă tablouri de o policromie vioaie. Verdele pajiștelor se întinde, vrîstat cu argintul spicelor de porumb. Plante dinspre munte se întilnesc cu cele intrate din stepă. Lumînăricele, în toiul înfloririi, capătă o asemănare mai vie cu flăcări care pîlpîie.

De sus, de pe dealul Măguricea, se prinde minunat caracterul de covată a regiunii, cu sate mari: Asău, Comănești, Dărmănești, Doftana, la gura văilor secundare.

Mai impresionantă este priveliștea de pe Nemira, munte pleș, bolovănos, de pe vîrfurile căruia se vede ca-n palmă nu numai depresiunea largă, dar mai ales cadrul ei de munți. E un far de observație minunat pentru munții Ciucului, ai Vrancei, ai Taslăului. Din el se vede cum se înșiră vîrfurile cu roci mai rezistente, în lungul Carpaților, însemnînd marginea înaltă a celor două zone distincte din fișul carpatic.

De la Comănești, începe din nou caracterul muntos al văii. Pitorescul șvițerian se manifestă din ce în ce, tot mai intonat.

Orizontul se îngustează. Trenul urcă în peisaj de munte. Unde încetează pădurea se întinde pășunea. Sămănăturile rămân în lungul apei. Biserica din Brusturoasa capătă mîndră înfățișare în cadrul sănătos ce o înconjoară. Merii, încărcăți cu roade roșii, dau vioiciune decorului. Muntele se arată cu brazde de fin pe coastă; cu căsoaie presărate pe înălțimi. Locul e strîmt; face mare zgomot cascada din lăstocul morii primitive. Pe mal stau întinse suluri de pînză la înălbit. În vîrfurile parilor din gard sînt înfipte snopuri de in puse la uscat. Gospodăria e puțin spațioasă. Nevoia duce la chibzuială. E o lege strictă. Fiecare petec de pămînt e folosit; mai în jos, spre cîmp, nu s-ar uita nimeni la el; ar rămîne pîrloagă. Grădinița de lîngă casă e un mozaic de plante fel de fel din care nu lipsesc rujele, gherghinele decorative. (...) La Ghimeș pădurile sînt mai rîrite. În schimb, pe un vîrf de dîmb, pitorescul se îmbogățește au turnuri de fortăreață. Pajiștile domină mereu proaspete.

Trotușul rămîne jos în vale; mersul îi e arătat de sălcii pletoase. De la o vreme, drumul de fier părăsește valea; face un mare ocol și apoi apucă peste munte, spre cumpăna de ape. Fără exagerare, e una din cele mai atractive trecători din țară, nu prin măreția ce te copleșește, ci prin blîndă și liniștitoare îmbrăcăminte a formelor domoale. Panorama este de o frăgezime care-ți aduce surîsul mulțumirii depline.

Guști adevărata fericire pe care ți-o procură natura, maestră în răscolirea diferitelor game de sentimente. Aici îi prinzi surîsul ei. Trenul trece pe lîngă biserică: o ocolește pe viaduct înalt. Tablourile se schimbă după încolăcirea șinelor ascunse între garduri de brazi tunși. Te uiți spre dreapta, dai de case răzlețe pe fondul verde; te uiți în stînga, acelasi peisaj înviorător; privești jos, în vale, grădinile înflorite înconjoară casa cu pervaz alb la ferestre. Te fascinează variația culorilor, spațiul larg, verdele întremător. Mestecenii crescuți în voie își desfășoară pletele delicate; vin alătura cu cîte un brad în deplină creștere; plopi piramidali, răzlețiți printre curți, stau neclintiți.

Ți se deșteaptă o senzație de atîta plăcere de viață, încît înțelegi darul naturii de a lecui durerile sufletului omenesc. Vesela ei înfățișare e molipsitoare.

Dacă, potrivit obiceiurilor celor mai mulți, îți pironesti ochii pe o carte în tot lungul drumului de pînă aici și la un moment de oboseală îți arunci privirea în acest punct, pe fereastra vagonului, rămîi deodată ca transportat în lumea visurilor; farmecul peisajului, plin de sănătate, te face să te crezi pe drumuri depărtate din Tirolul de nord, mai cercetate și admirate de mulți dintre noi. Cît ani umblat în ținuturile muntoase de la noi, n-am simțit mai puternică cuprindere a frumosului blînd al naturii, decît pe această porțiune restrînsă din drumul peste Ghimeș, de la Lunca de Sus. Minunatul peisaj vrîstat nu ține mult. El nu poate fi gustat decît cu trenul, căci drumul mare rămîne credincios rîului. Atîta dor de viață trezește încît as recomanda drumul acesta oricui; să-l facă mai ales în toiul verii, cînd pășunile sînt încă picturi neîntrecute; brazdele de iarbă nu așază dungi pe coasta munților, iar campanulele îndrăznețe își întind clopotele sinilii, îmbiindiu-te să le apuci din mersul trenului.

Cînd părăsești gara Ciumeni natura și-a schimbat fața. O clipă privești capătă amplexare, întinsul șes al Ciucului se arată privirii; valea Oltului apare încadrată între lungă șiră a Architei vulcanice, cu vîrfurile teșite, și între relieful mai îndrăzneț al munților Ciucului, peste o ramură a cărora ai trecut. Peisajul deșteaptă dor de ducă, dor de suit creste înalte, dor de orizonturi largi, văzute pe îndelete. Povirnișul coastelor de munți îți stîrnește senzația că aluneci pe un tobogan.

Impresiile se schimbă, căci natura e împlinită de îndrăzneala tehnicii omenești. Frumusețile naturale se completează cu puterea de înfăptuire a omului. Tabloul e mai răscolitor.

Trenul scoboară în goană nebună; după tunelul lung de peste un kilometru, trece pe viaductul înalt de 56 m. Peste natură s-a lăsat o clipă cortina. Simți oscilațiile punții de metal, privești în adîncul văii peste care e aruncată; te cutremuri poate nu atît de groază, cît de admirație.

Cînd trenul se oprește iarăși pe solida piatră din coasta muntelui, răsufli de ușurare. Cît se odihnește și mașina, privești îndărăt la picioarele înalte ale viaductului, la valea largă, la gheburile munților vulcanici, la toată frumusețea ce te înconjoară. Nu-ți vine să crezi și totuși e realitate: tot ce vezi în jur făcea parte din țara ta !

SPRE IZVOARELE TELEAJENULUI

Drumul ce urcă pe valea Teleajenului, e vechi, bătut, istoric. Către Bratocea s-au găsit lespezile așezate de romani. El a înlesnit lui Mihai Viteazul să cadă în 24 ore în spatele austriacilor. „Trecu munții cu mai mare iuțeală decît odinioară Anibal” scrie Bethlen. Popasurile din cale îți dau exemple de energie și chibzuință etnică. Vălenii de Munte, așezat într-o largă depresiune, cu terase drept cîmpuri de cultură,

dintr-un orășel ce-și căpătase renume prin produsul prunilor cu rod bogat, prin perseverența lui N. Iorga devenise un altar al culturii naționale, greu încercat azi prin zguduirile cutremurului pustiitor. (...)

O șosea bună chiar pentru automobile duce de-a lungul văii, scurtând timpul. Acesta e avantajul mașinii, în cazul când ea e socotită ca mijloc de transport și nu ca sport. De gonești, natura se filmează pe retină, suprapunându-se imaginile. Nu e decît plăcerea cinematografului colorat, plăcere ce o poți căpăta fără osteneala drumului. Oprind însă mașina oriunde natura te îmbie prin vreo atracție deosebită, atunci, în adevăr, se prinde avantajul ei. (...)

În drumul pe Teleajen se întilnește mănăstirea Suzana, de călugărițe azi, cu blind peisaj al înălțimilor luminate de soare. În mijlocul unei întinse poieni, presărată cu flori, strălucesc în curățenia lor îngrijită chiliile îngrămădite în jurul bisericii fără pretenții arhitecturale, ridicată, cum adesea se întimplă, pe urmele unei bisericiute de lemn din veacul al XVIII-lea, cu cheltuiala unei evlavioase din părțile Brașovului, Suzana Anica. Mai impunătoare, ca clădire, este cealaltă mănăstire, de călugări, lingă satul Cheia. Am ajuns în munți, cu împrejurimi mai aspre. Casele curate, gospodăroase ale satului se resfiră în lungul apei și a drumului, la adăpost. Mănăstirea e și mai la adăpost, într-o văiugă laterală, tăinuită. O străjuiesc brazi înalți, vînjoși, înălțați în fața pridvorului cu stîlpi masivi, sobri. Decorul este minunat, amintind puțin de cel de la Durău. Păreții strălucitori, goi, ai Zăganului, colții de stînci de pe vîrfurile Tigăilor, se înalță ca fantastice întruchipări, în contrast cu spinarea rotunjită a Bratocei dinspre apus, cu pășuni întinse, la marginea pădurilor tot mai rărite.

Drumurile se despică. Șoseaua duce la Brașov, înconjurînd în serpentine dese Balabanul nu prea înalt (1 074). Călătorul se poate mulțumi cu priveliștea minunată asupra Țării Bîrsei.

Pe drumețul sprinten îl atrag fantasticele ruini ce se întind pe înălțimile Bratocei, spre Tigăile, spre Muntele Roșu, spre Zăganul. E ispitit să trăiască în mijlocul lor, să le admire amănuntele, să dea zbor imaginației printre formele mult asemănătoare celor din jurul Ceahlăului, roci de aceeași natură opunînd aceeași rezistență dălțițelor nevăzute cu care sînt mereu cioplite.

Bratocea e în cale, pe ea te urci întii; printre țăncurile ei cu forme diferite duc șerpuirile cărării. Cînd îți ies în cale colți răzleți, cînd păreții înalți cu turnuri izolate, rotunjite ca niște metereze. Vîntul împlinește opera umezelii; curăță fața stîncilor de praf, le netezește, le rotunjește, scoate-n relief cel mai mic bolovan din conglomerat. Năruiturile cad la picioarele stîncilor albe, de te înșală, socotind că e o pînză de zăpadă, păstrată la umbră. Aduc aminte îndeosebi de ale dolomitelor tiroleze, tot așa cu briu de brohotiș strălucitor în bătaia soarelui, încingînd stîncile ce se înalță în forme neînchipuit de variate. Priveliștea în închisă de înșirarea stîncilor, cu cîte un prichici verde din loc în loc. La popasuri însă îți arunci privirea îndărăt. Ești răsplătit prin gingașa panoramă a văii Teleajenului cu cuibul alb de case, cu petele roșcate ale turnurilor mănăstirii, cu mantia înverzită a pădurilor așternute pe înălțimi.

Dar formele variate ale vîrfurilor te cheamă tot mai departe. Străbați printre ruini de palate ciclopiene, pînă ce, în sfîrșit, te odihnești la punctul cel mai ridicat din Ciucaș, rivalul Ceahlăului și ca înălțime. Mai rar se întilnesc doi munți atît de asemănători.

O mare deosebire există însă între cei doi frați. Ceahlăul tronează în mijlocul unui întreg ținut de munți mai mărunți, mulțime îngrămădită în jurul lui. Ciucașul e la margine de adîncă depresiune. Dacă ajungi pe vîrfurile lui, mai ușor pe drumul arătat, e o adevărată încercare alpină să te acațeri pe povîrnișul drept, aspru, dinspre Zizin. De aceea și priveliștea ce se deschide de pe vîrfurile Ciucașului e mai largă, mai variată. Prinzi roată din munții Vrancei, din Penteleul des pomenit și Siriul înalt, pînă-n păreții Bucegilor. Iar în față se întinde Țara Bîrsei și șesul Trei Scaune, cu capetele munților ce vin dinspre nord, de se termină în șes. Mozaicul e mai plin. Șesul pare lac, cu insulele plutitoare ale plaurului, pometurile din jurul satelor. Drumurile sînt suluri de pînze albe, iar molateca șerpuire a Tîrlungului dire verzi de sălcii.

De sus, de la umbra stîncii ca un monolit, stai și privești. Nu te mai saturi să privești. Liniștea e desăvîrșită, căci nici murmurul pîriiașelor nu o întrepru. Privești întinsul pămîntului; te îndrumi după harta desfășurată.

Bucegii

Sînt munți atît de des cercetați în toate direcțiile și atîta ce li s-au descris pînă-n amănunte tăinuitele cotloane, încît în paginile de aici se va cuprinde prea puțin din farmecul lor. În ei se prind fantasticele imaginațiuni ce le poate natura scoate din rigida piatră, îți amintesc blocul de marmoră din care Michelangelo, cu voința-i neînfrîntă, cu perseverență supraomenească, a scos mult admirata statuie a lui David.

Un uriaș masiv ca un cub se înalță între valea Prahovei și a Dîmboviței. Calcările și conglomeratele ce-l alcătuiesc dau material minunat pentru sculptura în amănunt, prin ajutorul dălțițelor cu care natura

știe să lucreze. Munții din jur sînt formați din pietre mai moi; vîrfurile lor sînt mai joase. Bucegii apar, asemenea unui monolit, deasupra celorlalți. Se vîd din toate părțile, cu aspecte diferite ca și Ceahlăul.

Din depărtări nu se zăresc decît fețele cubului enorm, mai albe în contrast au umbra pădurilor de brad din jur. Așa-i vezi din drumul către Giuvala; așa cînd îi înconjurî la nord, pe la Bran. Fața estică o admiri de cum ai ajuns în Azuga și pînă la Predeal. Strălucește în trandafirul zorilor zilei senine. După perspectiva înălțimii apar cînd impunători, ca la Bușteni, cînd asemenea altor munți, cu vîrfuri ascuțite.

Vine apoi în joc varietatea factorilor care i-au sculptat în amănunt. În primul rînd e apa. Calcarul o sughe; o duce la adînc. Cum însă el nu ajunge pînă la temelie, ci se vîrtează cu alte roci care opresc apa-n pînze subpămîntene, din care ies izvoarele, de jur împrejurul masivului s-au săpat văi adînci, începînd de la valea Rîșnoavei, numai în Prahova dau vreo cinci riuri, tot atitea ferestre către ascunzișurile atractive ale masivului. Valea Cerbului, valea Jepilor, vestita vale a Peleşului procură drumuri ademenitoare pentru turiști, dau tablouri variate pentru privire. Apele sar din prag în prag, zbuciumate și ele. Apar gîlguitoare, curg zgomotoase cînd le vine prea plinul zăpezilor topite, murmurînd numai cînd seceta le seacă. Plasticii și coloritul se adaugă astfel variația muzicii, care întregeste măreția tabloului natural. Uneori apele dispar o bucată de vreme, în hrube subpămîntene. Piriul din valea Cerbului se face nevăzut la Poiana Cerbului. Reapar mai limpezi mai fermecătoare, aducînd cu ele șoapta lumii nevăzute. Silite să sară de pe brîu de piatră pe alt brîu, nasc cascade și de 40 metri, cum e sub Caraiman. Urlătoarea, cu un debit abundent de apă, e mai cunoscută, căci din Poiana Țapulului ușor ajungi la ea. Chiar și pe scurta vale a Peleşului, cu apă suficientă, alternă mici cascade și chei, cu surîzătoare pășuni verzi cri păduri de brad. Șopotul ei cînd lin, cînd mai vioi, susurul cetenelor și tremurătorul glas al frunzelor de fag, lămuresc răscolirea imaginației (...). Chiar în mijlocul masivului, luîndu-și viața din pînza de apă de sub Omul, trecînd prin straturi mai groase de calcaruri, Ialomița și-a săpat la început chei adînci, deși nu atît de impunătoare ca ale Dîmboviței din Ghimbav, dar mărite ca importanță și farmec prin vrîstări, prin taina peșterilor ce o întovărășesc. Peștera Ialomicioarei cu sihăstria de la intrare e mai vizitată. Drumul în întunerecul palatului fermecat e mai variat. Cînd abia poți străbate prin coridoare strîmte, cînd dai în bolți mărețe, de nu li se vede plafonul; cînd auzi zbuciumul apei ce o lărgește; cînd, la lumina făclilor, se oglindește întinsul unui lac.

În acest chip apele curgătoare au schimbat în amănunt blocul de piatră în șir de munți, a căror vîrfuri le urmărești de-a lungul Prhovei. De la Vîrfu cu Dor, cu creastă tărăgănată peste care se așterne flăcările smirdarului, prin Jepii - Mari și Mici - înălțînduse în Caraimanul cu crucea așezată la peste 2000 m, pînă la culmea Clăbucetului, se înșiră fiecare au particularitățile frumosului lor.

Tăpșanul platoului neted a rămas în jurul Omului, vîrfurile cel mai înalt, de unde, cînd ziua e limpede, în adevăr se desfășoară o grandioasă panoramă. Spre nord întinsul șes al Țării Bîrsei apare ca un lan întins, pe care plutesc insulițele înverzite ale satelor. Spre apus, tot mai estompate în ceață, se înșiră unul după altul vîrfurile Alpilor făgărășeni peste muchia spinării Pietrii Craiului. Spre răsărit se adună soborul munților, din care răsar colții Ciucașului. Către seară, cînd se lasă cortina străvezie peste noianul munților, plutesc în văzduhul nedefinit constelațiile becurilor electrice din Brașov, rarele pâlpițuri ale gurilor de gaz natural dinspre Ploiești, boghiioasele stele de pe cerul senin. E un tablou neîntîlnit aiurea, de o feerie în adevăr ca din povești.

Apele curgătoare au tăiat văi adînci, chei înguste, vâlcele numai colțuri de stînci; umezeala a sculptat fine decoruri plastice, răsplata urcușului; urmele ghețarilor adaugă însă variațiuni grandioase. Nu sînt atît de impresionante, ca în Parîng ori Retezat, dar impunătoare îndeajuns prin largi perspective deschise. De jur împrejur Omul este săpat cu asemenea circuri, continuate prin larga deschidere de pe valea Mălăeștilor.

Muntele are viața lui, ca și orice formă, furnică ori astru. S-a născut din ruinele altor munți, cimentate sub apă; a fost înălțat diferit după jocul forțelor geologice, își capătă fizionomia lui proprie, prin începutul declinului lui. Fiecare fir de praf scobit prin puterea cetii, fiecare bolovan din coastă, înseamnă începutul evoluției lui ca formă matură. Ni se pare neschimbat, neclintit, pentru că factorul timp este preponderent.

Dar tocmai amănuntele care ne fascinează sînt semnele neconținutei lui dărâmări. Apa, sub toate formele, îi e dușmanul cel mai activ, zi de zi, clipă de clipă. Vine în ajutor însă și vîntul, fără piedică, suflînd pe înălțimi expuse. Il învăluie, îl biciuește, îl roade unde piatra e mai moale. Astfel au luat naștere acele fantastice și uriașe chipuri de pe podișul Caraimanului, cărora poporul le-a spus Babele, stînd la sfat.

Același joc de forțe a dat naștere celeilalte stînci, care în adevăr seamănă cu capul sfinxului din Egipt.

Cuprins între două drumuri mai bătute, acel al Branului spre vest, al Predealului, mai nou, spre est, așezat între două mari orașe, Brașovul și Bucureștii, masivul Bucegilor atrage vară și iarnă. De aceea este mai cunoscut; de aceea adăposturi comode sînt pe ei mai numeroase; de aceea rătăcirile sînt mai rare, putînd să se urmeze însemnările de pe arbori ori stînci. Pe Bucegi a activat școala turismului român. De

aici s-a răspîndit dorul de a trăi mai îndelung în atmosfera munților. Frumusețile muntelui au atras; au ademenit spre popasuri de reculegere, de gustare a farmecului naturii. Podoaba vegetației ce-l acoperă e una din latura atractivă a lor. Variați în amănuntul formelor, sînt variați și ca flori. Prin sufletul lor mai ușor de prins, fac legătură între sufletul omului și „duhul” munților, s-ar putea spune sufletul lor.

În această privință, Bucegii au destule colțuri tănuite în care popasul ajunge o închinare spre frumosul de natură, încît turismul capătă alt aspect, educativ, de înălțare și înnobilare a ghidurilor. Atmosfera curată, flacăra vie a smirdarului, șopotul ceturilor, pajiștea verde, murmurul izvoarelor, șopotul încadrat în măreția formelor, (...) fac din munți altarul de purificare sufletească, sub influența măreției naturii, cînd gingașă, cînd impunătoare.

Aceasta e adevărata caracteristică omenească a Bucegilor atractivi. De aici s-a inspirat Bucura Dumbravă, de a scris minunata carte de chemare spre duhul munților. „Adevăratul alpinist, scrie ea, după ce a trecut prin stadiul pasiunii neocapte și neechilibrate, iubirea lui pentru munți trebuie să se spiritualizeze; să-i aibă în suflet cu toate florile și pădurile, cu apele și vînturile, cu zilele și cu nopțile, cu soarele, cu luna și cu stelele, cu tot tîlcul lor dumnezeiesc și veșnic”.

Bucura Dumbravă, prin Bucegi, a fost cea dintîi trîmbițașă a frumuseții munților noștri, luați în întregime; ea a pus temeiul adăposturilor din Bucegi prin clădirea „Hanul drumeților” de pe valea Ialomiței. A găsit un fervent adept în regretatul Mihai Haret, ce trebuie socotit ea adevăratul întemeietor al turismului român, nu numai prin întărirea clădirii adăposturilor, prin marcarea drumurilor, prin descrierea itinerarului, cît mai ales pentru că el e unul din pușinii care au înțeles muntele nu ca o arenă de sport, ci ca o școală a prefacerilor sufletești prin cunoașterea întregimii lor: piatră, plantă, om. Îmbinînd în ei condiții prielnice pentru mai lesnicioasă drumeție, Bucegii au servit și vor putea servi mai intens pentru apropierea sufletelor noastre de pămîntul țării. Prin aceasta, ei capătă nu o simplă valoare turistică, ci una înaltă, etică, națională.

Este atîta nevoie să ne cunoaștem noi pe noi, ce avem și ce putem săvîrși, încît atracția Bucegilor a avut o importanță deosebită în chemarea sufletelor spre ce e al nostru.

Cîmpulung—Brașov

Predealul n-a fost întodeauna trecătoarea cea mai bătută. Veacuri întregi zîrnăștenii cu chervanele încărcate cu brașoveni urcau calea Branului, către Cîmpulung.

Trenul a înfruntat înălțimea de la Predeal albia de la 1870. De atunci celălalt drum a devenit mai părăsit.

Dar dacă valea Prahovei azi este artera principală a comerțului și a traficului de călători, vechiul drum dintre Cîmpulung și Brașov a rămas poate unul din cele mai frumoase din Carpați. Șoseaua largă, bine ținută, deschide la fiecare cotitură perspective nici una asemenea alteia.

Pornești de la Cîmpulung, oraș care aiurea, cu podoabele naturale din juru-i cu lesnicioasele drumuri spre frumusețile variațiilor munți ce-l înconjură, ar deveni, de cum dă primăvara, un furnicar de lume. E dreptul că de vină este slaba îndrumare turistică la noi; dar tot atîta vină cade și în seama localnicilor, oameni altfel plini de energie, dar cărora pare că le lipsește inițiativa pentru a face din Cîmpulung un temeinic centru turistic.

Orașul este plin de amintiri străbune, evocate fie de clopotnița mănăstirii lui Negru Vodă ori Cloașterul Franciscanilor. Are împrejurimi apropiate, care îndeamnă către urcușuri domoale, cu vederi largi spre muncelele blînde. Așezat într-o depresiune, în jurul Cîmpulungului nu se cunoaște loc ars, pustiu. Verdele acoperă totul, de cum încep bumbișorii să se arate, pînă ce-l împînzesc brîndușele de toamnă cu flori violacee.

Cît de variată este regiunea și-o spune relativ ușoara urcare a Mățăului, muntele din îndată vecinătate, prin variatele ispite ivite de jur împrejur. Din Olt pînă-n Bucegi, din Iezerul pînă-n șesul dinspre miazăzi încenușat în ceață, pe o zi limpede, roată, privești la mîndrele forme ale Carpaților meridionali.

Impunători sînt cei mai din apropiere, spre răsărit Leaota și Bucegi, spre miazănoapte culmea ce se termină cu Iezerul Mare (2 462 m), aproape rivalul Negoifului, și cu Păpușa, nume gingaș, ca multe altele date de popor, care a legat amintirile istorice de formele socotite de el ca neperitoare. Lor se întrecălează creasta prăpăstioasă a Pietrii Craiului, iar spre vest stau la rînd uriașii Carpaților noștri.

Mai ales în apus de soare, coloritul peisajelor e neîntrecut, de la întrandafiratele calcaruri, ale Pietrii Craiului, ultimele mîngăiate de soare, la albăstriul de oțel ce învăluie Iezerul ori cenușii ce acoperă muncelele Argeșului.

Urcușul Mățăului e un soi de invitație la vals. Cel mai lesnicios este drumul vechi de chervane,

transformat într-o șosea șerpuită, care urcă Dealul Sasului, spre a ajunge la punctul culminant de la vechea vamă Giuvala.

Pentru cine nu cunoaște frumusețile țării, ar fi îndeajuns acest drum spre a-i lega pentru totdeauna sufletul de pământul nostru neîntrecut, ca emoțiuni estetice și turistice. Se poate face lesne cu mașina. Fără goană, într-o zi săvârșești circuitul București-Cîmpulung-Brașov-București.

Mai ademenitor este să urci drumul apostolește, avînd îndeajunsuri popasuri. Sate vestite, Rucărul la un capăt, Branul la celălalt, sînt popasuri plăcute pentru drumetul căruia i-ar veni dorul să taie pe jos unul din cele mai încîntătoare și variate ținuturi din țară. Cu automobilul, de la Cîmpulung la Brașov, zbori în cîteva ore, pe o șosea bună, rămasă fără gropile obișnuite pe alte drumuri. Caîeidiscopic trec pe dinaintea vîrfuri de munți și pajiști întinse; îți ies în cale pîlcuri de brazi ce stau la sfat ori ziduri golașe de piatră Mereu în goană, n-ai vreme să prinzi însă amănuntul, decorurile ce telegă de natură și podoabele ei mîndre.

Cu sacul în spinare și cu toiagul în mînă, drumul este unul din cele mai ademenitoare pentru contemplarea pe îndelete a frumuseților ce se schimbă la tot pasul.

E cam mult de cînd dormeam în clăile cu mireasma finului proaspăt ori măadăposteam sub bolta podețului, împotriva ploii ce cădea cu găleata, pînă cînd eram silit să-imi caut alt oploș, din pricina gilgiuitoarelor șuvoaie. În baia soarelui domolit de răcoreala ce se ridică din văi. pășeam asemenea fericitului din povestea pe covorul de iarbă tunsă. Urcat pe vîrfurile unui dîmb golaș de piatră de var, asemenea unei căpățîni de zahăr răsărită din mijlocul brazilor deși, ceasuri întregi nu mă săturam să mă desfățez prin sceneriile bogate, ce umpleau orizontul larg, dintre Piatra Graiului și Bucegi.

Cum nu știu acei căroră tinerețea le dă aripi cu cît de puțină osteneală se pot căpăta clipe de intensă satisfacție și vibrantă mulțumire și cum ajungi să-ți înclini capul, doborît de frumusețile nebănuite ce ți le oferă drumul lesnicios de la Cîmpulung la Bran ? Abia ai ieșit din oraș și de pe coasta Mateiașului, privind îndărăt, te oprește-n loc netezișul dinspre apus, spațiul larg, molcomitor al muncelor, podoaba orașului străbătut de Pîriul Tîrgului, cu apă limpede ca lacrima. Grădini de pruni în șiruri, nuci răzleți cu cununa rotundă, dau locului o liniște de rai, ce-ți captivă sufletul, prinzîndu-l în mrejele locurilor de nori pe cerul limpede și albastru, cît și a umbrelor lor, cu forme fantastice și schimbătoare, de pe netezișul înverzit. E liniștea și mîngîierea așa de maestrîi descrisă de Goethe în „Hermann și Dorotthea”. Atîta pace se lasă asupra sufletului, încît volbura cea mai deasă din el se liniștește ca prin farmec. E icoana naturii blînde, împodobită cu ceea ce omul poate căpăta de la ea.

Nu este oare nici o legătură între peisajul blînd, rodnic, liniștitor și schitul de maici din apropiere, săpat în stîncă de la Nămăești ? De pe acoperișul ei contemplezi peisajul odihnitor din lungul Argeșului, cu casele albe, curate, presărate-n mijlocul pometurilor.

În față se ridică spinarea prelungă a Mateiașului, pe sub care șerpuieste șoseaua ca varul- Muntele mai înalt decît Mățul, deci cu priveliște mai largă; face osteneala să fie urcat. Cele două fețe ale lui sînt deosebite; una, numai bolovani goi, albi, de calcar folosit pentru var, e bătută-n plin de soare; alta, mai umbrîtă, cu tufe dese de alun, cu poiene înflorite cînd e toiul florilor.

În liniștea sării, ca un susur adus de vînt, se prinde bolborosirea izvorului Topliței, ce curge repede să se verse în Argeșel. La cotitura de drum, după ce treci de monumentul eroilor căzuți în ultimul război, rămîi pironit, fără vrere; atît e de mare contrastul între ce ai lăsat în urmă și ce ți se desfășoară înainte, brusc ca de după o cortină ridicată, încît uiți și de propria-ți existență. Rar se află în calea drumului hăituit un peisaj mai atractiv, mai impunător, prin trăsăturile simple, cu care natura știe să te subjuge. Munte, apă, pajiște înflorită, se îmbină într-un tablou minunat. De cîte ori trec prin acest colț al țării, mă închin. Cui ? Nu știu. E destul că mă pomenesc oprit în loc, cu capul plecat spre rugă, de iaitita frumusețe desfășurată dintr-o dată.

Ai înainte adîncimea văii Dîmboviței în tot lungul ei, de la Dragoslavele pînă-n jos de Stoenesti, cu amintirea lui Mihai Viteazul, iar mai încolo cu ruinele cetății de care se leagă legenda lui Negru Vodă. Limpede de pare dîră de argint viu, răsărită în șuvițe, se strecoară printre ostroavele de aniniș, pe pat curat de lespioare. Șoseaua o întovărășește ca o panglică în lungul căreia se țin oasele. Pădurea din prelungirea Leaotei se lasă, deasă, pînă-n drum, cu prea puțin loc de pășune. La spate, se înalță treptele pietroase ale Mateiașului au slabe briie de tufăriș; peste vîrfurile împădurite răsare ca un con de piatră albă Virtoapele, iar în fund, deasupra culmilor tot mai joase, creasta Pietrii Craiului te cheamă.

Șoseaua scoboară repede pe sub poalele Mateiașului, din care suruie izvor răcoritor. Intri în Dragoslavele cu case gospodăroase, strînse în lungul apei limpezi. E sat vechi, loc de vamă. Prin el au trecut cumanii, teutonii. În el a poposit regele Carol al XII-lea al Suediei, iar cimitirul cu crucile neputrezite, arată vajnica apărare a ostașilor noștri împotriva bavarezilor rostogoliți ca o avalanșă. Nu faci lung drum, după ce treci Dîmbovița, în adevăr „apă dulce”, și poposești în alt sat, fost tirgușor odată, pomenit încă de pe vremea lui Mircea, din veacul al XV-lea. Ca și Săliștea de lîngă Sibiu, Rucărul era vestit prin frumusețea femeilor îmbrăcate în mîndre haine naționale, bătute cu fluturași de aur.

Înainte era mai adesea vizitat, căci pe lîngă aer curat, Rucărul are împrejurimi apropiate cînd

tănuite, cînd mărețe, inundate de soare ori umbrite de brazi, după voie și plăcere.

Frumusețile naturale se datoresc faptului că în înălțarea Carpaților aici a fost un ținut de năruire, de scufundări din care au urmat gropi despărțite de praguri ori cloțani de piatră albă, cu forme variate, îmbrăcate cu păduri și pajiști, dau farmecul neîntrecut al locului. Pîlnia în care se află Rucărul este despărțită, prin pîrleazul de la Posada, de cealaltă scufundătură, în care sînt răsfirate casele din Podul Dîmbovicioarei. Dîmbovița întărită au Dîmbovicioara de aici se vîră în sălbatecele chei săpate în Ghimbav. Rar îndrăzneț le străbate, cînd apa seacă. Găuri negre la diferite înălțimi din pîreți arată tănuite peșteri, motiv de legende și povești. Dîmbovița fierbe la intrarea lor; pare ostenită, liniștită, cînd a scăpat din încheștarea pietrii.

Și istoricește sînt importante locurile. Sus, pe marginea muchiei de calcar, ți se arată „Cetatea Neamțului” din care n-a rămas decît fîntina săpată în piatră, plină de bolovani, ca și aceea din cetatea Rîșnoavei. Dacă s-ar folosi amintirile și legendele istorice legate de partea locului, adunate de regretatul harnic învățător Rădulescu-Codin, s-ar putea romanța episoade întregi din zbuciumul trecutului, înfrîngerea trufașului rege Carol Robert, din veacul al XIV-lea, pe aici ar fi avut loc. Schimbîndu-și hainele cu un soldat, regele a pierdut pînă și sigiliul regesc, dînd bir cu fugiții. Evenimentele istorice se țin lanț de Rucăr, din veac în veac, pînă în ultimul război, cînd bieții rucăreni au cunoscut groaza stăpînirii străine.

Părăsind pîlnia săpată în piatră, drumul urcă cu multe cotituri pe Dealul Sasului. Începe orizontul larg spre care treci mai comod călare, pe cărări mai de-a dreptul, cum fac și rucărencele ori pe șoseaua ca în palmă, ce duce la Giuvala. Cu cît urci, cu atît răsar vîrfuri de munți. Cu cît urci, cu atît aerul se răcorește, pajiștile se întind, pădurile trimit tirlorii cu sulite, brazi răzleți stau de strajă, cîte 2—3. E zîmbetul naturii printre munți. Rînd pe rînd, unul după altul, se ivesc: Piatra Craiului, apoi vîrful teșit, cu pășuni, al Leaotei, stingher în lumea stîncilor de piatră de var. Un vîrf din apropierea șoselei îți servește drept minunat loc de observare. E bine să poposești. Cuprinzi toată panorama largă dintre Bucegi și Piatra Craiului, au forme felurite.

Piatra Craiului e ca o creastă cu muchia zimțuită, la poala căreia se așterne pocladă de brazi deși. Bucegii, spre răsărit, se înalță ca un uriaș masiv cioplit în marmoră, au pereți despicați de paloș, cu tăpșan neted pe vîrf. Între cele două lumi de piatră stau mulțimea munților mai mărunți, cu sclipirea acoperișurilor pe stîne la marginea pădurilor. Peste ei zărești ceața ușoară a depărtării lăsată de netezișul Țării Bârsei, ca peste fața mării.

Vremea ? A dispărut. Te găsești aici de o veșnicie. Te pătrunde taina naturii. Te împresoară, te subjugă, te transformă. Sufletul se curăță, mintea se limpezește. Patimile s-au topit; chiar cel care jos se zvîrcolește în gheena pornirilor omenești, aici se simte altul, ușurat (...)

Nu am trăit ceasuri de mai adîncă odihnă sufletească, de involuntară reculegere, decît sub larga boltă a cerului de aici, uriaș baldachin susținut de stîlpii de marmoră. Trebuind să cercetez mai în amănunt locurile, m-am închinat răsăritului splendid de soare, îmbălsămat de mireasma finului cosit. Am cunoscut natura în fețele ei vesele, ca și în itoanele de minie; am trăit în admirarea naturii largi, dar, scoborînd în văile laterale, am simțit și mizeria din casele răzlețe, mîncînd mămăliga rece de pe polița de lemn ori dormind înfundat în claia de fîn, neputînd suporta aerul închis din odăile scunde, în care și purceii intrau spre adăpost.

Minunea frumuseților fermecătoare nu s-a isprăvit. Șoseaua șerpuieste mai departe printre pajiști ca smarag-dul. Se zbenzuesc mieii în vremea primăverii; vara sclipesc coasele ce lasă brazde în pășunea din oare se răspîndește mireasma ultimelor răsufări ale florilor, iarăși te oprești. Te-ai opri de altfel la tot pasul, atît de multe ademeniri prezintă drumul.

Se poate oare mai frămîntate colnice, numai case, pometuri, pășune, în cadrul zidului aici mai impunător al Pietrii Craiului, despicat la capătul dinspre Zărnești !

E un colț din Munții Apuseni în care nu poți pătrunde cu automobilul. E anevoie să vizitezi regiunea chiar cu căruța. Terenul este un suiș și coborîș la tot pasul. Numai călare sau, mai degrabă, cu piciorul, poți străbate în labirintul de forme, pînă la căsuțele răzlețe, așezate tot pe fața dealului, în bătaia îndelungată a soarelui. (...)

Pe o suprafață de vreo 50 de kilometri pătrați sînt răsfirate casele în care se adăpostesc peste 10 000 de brăneni, moroeni sau Colibași, cum li se spune, cînd nu sînt cuprinși sub numele generic de mocani. Satele: Moeciu, Cheia, Fundata, Sohodol nu au casele strînse grămadă, ca-n Rîșnovul apropiat său chiar ca-n Zărnești. Sînt presărate ca petalele căzute din pomi, pe o pajiște verde. Frumusețea locului este mărită tocmai prin această așezare a caselor, legate unele de altele prin cărări înguste, rar drumeaguri folosite numai în timpul verii.

Nicăieri în altă parte a României, oamenii nu au ridicat la înălțimea de 1 300 m, în așa de mare număr, sălașele lor stabile. Izolat cum este, ținutul colibașilor a rămas unul din cele mai arhaice din țară, deși drum bătut trece prin coasta lui. E un contrast izbitor, de altfel caracteristic nouă, această apreciere între dezvoltarea modernă a unui oraș ca Brașovul la cîțiva kilometri și între viața brănenilor rămasă așa cum era foarte probabil și pe vremea de demult. Interesante sînt casele, adevărate ferme, ca niște cetăți, cu

arhitectura hanurilor din Moldova.

Trei laturi, în jurul curții dreptunghiulare, sînt ocupate de casa de locuit într-o parte, grajdurile pentru vite peste drum, iar în fund șura încăpătoare. La față e poarta largă ce leagă și închide laturile, iar în dosul casei, sub acoperișul tras pînă jos, ținînd și căldură locuinței, este staulul de oi. Totul e grămadă. Viața e strînsă, adăpostită de vînt și ploaie. În jurul casei sînt pomi, straturi cu legume și ogoare, împrejmuiți nu se află. Cel mult haturi cu hucașuri arată limita proprietății, trăgînd linii mai închise pe fondul verde al pajiștei, farmecul priveliștei din depărtare.

Poziția înaltă a ținutului, asprimea vremii, aduc restrîngerea sămănaturilor. Deși populația a rămas încă tot la mămăligă drept hrană zilnică, păpușoi nu rodesc; degeaba trudă ar fi sămănatul lor. Ca și moșii din Munții Apuseni, brănenii își cară mălaiul din părțile joase. E o peregrinare de anotimp, dar și un schimb de mărfuri. Pe ogoare nu se seamănă decît cartofi, ovăz, orz, rar grîu de primăvară, ce ar ajunge hranei de peste an. Pe restul pămîntului sînt pășuni, finețe, în ultima vreme luțernă, trifoi. Finul este bogăția, căci creșterea vitelor a rămas îndeletnicirea principală. Brănenii, ca și cei de la Poiana ori Jina de lîngă Sibiu, posedă turme de oi, dar și vite ori cai. Aceștia sînt prețuiți. Altfel n-ar avea cum duce produsele lor în depărtare.

Brănenii sau Colibașii, după colibe ce locuiau pe vremea turcilor și tătarilor, au rămas încă la industria casnică. Gospodina țese pînza. Piua de sumane aici se aude mai des decît oriunde în munți. Pînă și cojoacele se fac în sat. Izolarea a păstrat bunele obiceiuri ancestrale. Industria modernă n-a străbătut pînă în case, măcar că din ele, pe vreme limpede, s-ar putea auzi sirena fabricelor de la Zărnești.

Din an în an însă, apropierea drumului bătut prinde să întetească schimbările străvechiului trai.

Mai ales cînd iarna acoperă ținutul cu nămeți, sau cînd ploile fac din fiecare cărare cîte un puhoi, izolarea de restul lumii este aproape completă. Scrisorile se împart duminicile său în zile de sărbătoare după slujba bisericească, în biserică. Tot în biserică se vestesc orînduirile administrative. Sînt scene de altă dată. În schimb viața e în toi în fiecare miercuri cînd e zi de tîrg, în preajma castelului, sau mai ales în cele două zile de iarmaroace anuale, în august și noiembrie, cînd se soo-boară și cel mai depărtat colibaș, de rămîn casele goale, doar cu bătrîni și copiii care nu pot face drum lung, ostenitor. Schimburile de mărfuri se împlinesc ca pe vremea cînd nu existau drumuri de fier. Atunci se poate admira și frumusețea etnică, dar și a portului național (...).

Drumul se lasă în șerpuiți tot mai rare. Rămîn în urmă înălțimile stîncose, dar din năruirea lor răsar în cale colți de piatră ce măresc variația peisajului.

Pe unul din acestea se înalță ca o săgeată, zvelt, cu turnuri și metereze, castelul de la Bran, în mijlocul caselor mai îngrămădite, unele vile cochete, din valea Turcului. Cînd crezi că ai dat în cîmpie, la o cotitură, printre arbori, se înalță viziunea din timpuri depărtate, cum rar se vîd în țări apusene.

Vechi de peste jumătate de mileniu, stă întreg pe vîrf de stîncă, de crezi că din ea au crescut zidurile groase. Turnuri și turnulețe se profilează cînd pe albastrul cerului, cînd pe verdele pădurii. Cum îl înconjurî, din trei părți aspectul se schimbă; acum e auster, numai piatră, acum cu parcuri înflorite în jur. Interiorul e ca un castel din poveste (...).

Ești în șes, dar n-ai scăpat de munte. Surpat, înconjură acest colț minunat de țară, un triunghi cu vîrf în Bran, au baza între Zărnești și Rîșnov, două sate au poziții încîntătoare, deși diferite. Zărnești e legat de Piatra Craiului, aice surpată; Rîșnov e la piciorul unui mal de piatră năruit din Bucegi. În ambele părți netezișul cîmpului ajunge pînă la pragul muntelui, iar cerealele cresc pînă-n umbra bradului. Svițera nu are prea multe asemenea colțuri pline de farmecul contrastelor bruște.

În toiul verii, cînd natura gîlgiie de belșugul darurilor ei, cînd ogorul e aur vărsat, iar finețele țesătură de pietre scumpe, cînd pădurile sînt în plină muncă de hrană, iar arinii de pe pffriul Turcuikii formează parc de baloane captive, oricît de indiferent ai fi față de frumusețile naturii, simți cum ți se înclină capul (...).

Zărnești e mai mult orășel prin grămada clădirilor din jurul fabricii de celuloză, de lîngă vechea biserică zidită de Neagoe Basarab. Mai în sus te crezi într-un sat din Muscel, cu casele una lîngă alta, una la spatele alteia, clădite din butuci încheiați.

Podoaba locului o formează fruntea surpată din Piatra Craiului, încinsă cu brădet, în picioare cu covor de finețele, iar sus cu cloțani albi de piatră. Prăpastia, despîcătura capătului de munte, este locul de excursie locală, ușoară, îndeajoms însă să-ți deștepte fiorii năpraznicelor toaine ale Naturii.

Dincolo, la celălalt vîrf al triunghiului, la Rîșnov, aspectul e altul. Lipsește frămîntarea pietrelor năruite; o singură lovitură de paloș a despărțit stîncă de șesul neted ca-n palmă. Jos e satul, liniștea așezării tihnite, aliniere de case unite într-un singur zid în lungul străzilor paralele. Sus e ruina vechiului burg de apărare, amintirea vremurilor de nesiguranță.

Din trecutul tot mai șters n-a rămas acolo decît ruini; jos e huzurul belșugului. Pe cărări aspre treci zidurile înalte ce împrejmuesc și azi cetatea, înlăuntrul cărora se îngrămădeau, spre siguranță, cei din Rîșnov, dar și din Codlea ori Tohan. Ici a fost casa sfatului, dincolo capela din veacul al XVII-lea, mai încolo închisoarea. Peste tot n-au rămas decît păreții și acoperișurile, măcar că, nu prea de mult, încăperile

serveau încă pentru păstrarea cerealelor sau a cărnii afumate. Din cetate întărită, azi se adăpostesc printre ziduri bufnițe și lilieci. Neatinsă s-a păstrat doar fântâna adâncă de peste 100 metri, săpată-n veacul al XVII-lea (...).

De peste creasta Pietrii Craiului, norii se ridică, trîmbe de soare dau aspecte mai fantastice colților de calcar, azvîrlind pete aurii pe holdele dinspre Tohan. De deasupra pădurilor întunecate de brad, Omul din Bucegi rămîne impozant în golițiunea stîncilor bătute încă de lumina soarelui.

Natura se minie; norii se învolbură; cuprind întinsul cerului în rotocoale ce se rostogolesc amenințător. Vîntul nu află piedică în șesul întins; șuieră sinistru prin ferestrele meterezelor, umflă petecul de tablă de deasupra porții, gata-gata să-l smulgă din loc.

Fagii se zbuciumă, brazi își flutură pletele eetenilor tot mai tare, pe cînd frunzișul mesteacănului e apucat de un tremur, ramurile zbătîndu-se ca părul despletit. În șes se răscolesc suluri de praf, ce se înalță să se unească cu norii. Natura e în furie. Vîntul vijîie, ploaia răpăie în jur. O pînză deasă, țesută din picăturile mascate, din praful răscolit, acoperă priveliștea. Ca din pămînt ies puhoaiie numai spume; șuierul lor se adaugă la vijîitul cetenilor.

Furia n-a ținut mult. Spre înserate natura din nou surîde, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Strălucesc picăturile de ploaie pe frunzele arborilor; puhoaiile rămîn fire de apă ce-și fac loc prin nămolul răscolit. Viața revine în normal.

Dinspre coada satului, pe drumul numai băltoace, cireada de bivolițe se întoarce de la pășune. Domoale-n mișcări, îndesate una în alta, clătîndu-și numai capul în mers, par un cîrd de elefanți. Unele se opresc, se scarpină de un gard, scot răgetul scurt, răgușit, prin care-și exprimă plăcerea.

În urma cirezii, păzitoarea, udă leorcă, tîrînd după dînsa un cățeluș jerpelit, legat de un curmei, pășește domol. Multă vreme, pe străzile satului răsună îndemnul ei de altfel neascultat; Hăi-ho-hoa ! Haida-ha ! cînd mai prelung, cînd mai grăbit; la fiecare casă cîte o bivoliță se oprește din mers, docilă.

Liniștea sării se revarsă asupra satului întreg, obloanele de la ferestre se închid spre odihna meritată. La marginea Brașovului, în întunerecul lăsat, te întîmpină siluieta masivei biserici Sf. Bartolomeu din veacul al XIII-lea, care a rezistat atît naturii cît și valurilor omenești.

„Aceasta e viața ” pare că glăsuie, împletituri de soare și nori, de lacrimi și surîs. Așa va fi întotdeauna”.

Piatra Craiului

Munții își au povestea lor: își capătă fiecare o individualitate deosebită de a vecinilor. Toate sînt în legătură cu originea lor, cu structura trupului lor.

Unii se nasc prin simple încrețiri ale scoarței terestre. Obcinele bucovinene par valuri împietrite. Natura pietrelor din care sînt formate au permis îndoiri regulate, fără mari rupturi. Bucegii sînt masivi, înalțați ca și un enorm munte de gheață plutitor. Piatra Craiului, dimpotrivă, e ca aripa unui acoperiș năruit, cu marginea ruptă, tăioasă, îndreptată spre cer. Într-o parte e prăpastia păretelui surpat, în alta partea din acoperiș înclinată-n adînc. Spre Zărnești este iarăși brusc surpată, cu „Despicătura”, ce a despărțit din ea un colț rămas izolat. Spre Rucăr se pierde în învelișul mai moale al straturilor din care s-a înalțat.

Ploaia, vîntul, dușmanii formelor împietrite, desăvîrșesc amănuntele, dîndu-le făptura admirată de om. Profilul muntelui se schimbă, după locul de observare. De pe dealul Sîn Petru, de lîngă Brașov, ori de pe Susai, de la Predeal, îl vezi în lung, zid au linia profilului dreaptă, cît ține lungimea. Altfel se arată cînd îl privești din valea Dîmboviței, de la Dragoslavele. Pare o piramidă ce-și înalță vîrful în tăietura văii, făcîndu-ți semn să-l urci. Privit de pe Iezerul ori Păpușa nu-l mai cunoști. Un zid lung de pietre ce lucesc în bătaia soarelui, numai pripoare și răni. Privit însă de pe Dealul Sasului, pe drumul ce duce la Bran, are altă față. E tot o creastă lungă, dar pădurea deasă se ridică pînă aproape de coama muchiată, de nu rămîne decît în lungul ei o dungă albicioasă de stînci. În totul samănă cu șira spinării dintr-un schelet al unei uriașe namile antediluviene.

De aceea urcușul lui este atractiv, iar drumul spre el plin de variații, care te ține încordat într-una. E mai ușor de urcat dinspre Cîmpulung, căci îl urci de-a coasta, începînd cu povîrnișul cel mai domol.

La Podul Dîmbovicioarei părăsești frumoasa șosea ce trece prin Rucăr. Locul e ca o căldare închisă, cu părăți numai năruituri, din piatră de var, alburie, fără vegetație. Pe fundul înverzit al căldării sînt presărate casele din sat, cu cerdac la mijloc.

Pe urmă intri în cheile Dîmbovicioarei, cu părăți înalți. Cu cît pătrunzi în ele, cu atît singurătatea te cuprinde. Jos nu e loc decît pentru apa ce se zbate din bolovan în bolovan, alătura cu un îngust drum, cînd nu vine mînioasă și dă voie să intri în încăperea ei tănuită. Sus o sușiniță îngustă din cer, cînd

albastră, cînd plumburie. Umbra se lasă repede între zidurile înalte. Cu o călăuză din Rucăr și cu cumintele căluț ce duce merindele, adesea făceam drumul singurătății și al liniștei depline, întovărășit doar de cîntecul apei, acum susur lin, acum glas mai minios. Eram pribeagul drumului de munte, iar în uitarea restului lunii gîndurile răscolite deșteptau amintirile poveștilor din copilărie, a zmeilor din Iorgovan, pe care, în inchipuirea singurătății, rîmă așteptam să-i văd arătîndu-și capetele din găurile negre săpate-n păretele înalt. Spre una din ele duce o cărăruie bătută de pașii vizitatorilor. Este vestita Peșteră a Dîmbovicioarei, vestită mai mult pentru că e mai des vizitată, fiind mai aproape de drumul mare. Înlăuntru n-a mai rămas nimic din podoaba peșterilor. Fiecare dorind să-i ieie drept amintire cîte o bucată din puținele stalactite ce se mai găseau, interiorul e ca o biserică devastată. Numai dacă nu poți vizita alte peșteri mai frumoase, te ostenești să pătrunzi în ea, pentru a avea senzația întunerecului ce te cuprinde, a tainei legată de el său, mai ales, să simți binefacerea luminii, cînd te întorci spre ieșire.

Strîmtoarea cheilor se sfîrșește. Locul se lărgește. Cîteva căsuțe resfirate, sărăcicioase, sînt ultimele semne omenеști. Începe urcușul spre Pietricica, anevoios deocamdată, pe jgheabul tot mai strîmt al pîrîului plin cu bolovani. De nu ești grăbit, ceea ce la munte nu e bine, popasuri dese ți se oferă, pătrunzînd în toiul luptei dintre apa ce curge năvalnic, chiar cînd e numai un fier, și piatra năruiată ce i se pune-n cale. Zgomotul luptei îți spune veșnicia mișcării care preface. Un brad căzut în cale, cu rădăcinile-i resfirate, ca niște brațe înțepenite, strîngînd în spasmul morții puținul pămînt din care și-a supt vlaga, îți deșteaptă gîndul la minunile naturii, ca și la șubreda stabilitate a ființei, la legea veșnică a mării și căderii, a vieții impletită cu moartea, îți aduci aminte de vorbele lui Goethe asupra naturii.

Și așa la tot pasul mici tablouri de amănunt te țin atent, încordat, de nu-ți dai seamă nici de osteneală, nici cînd ai ajuns pe coamă. O altă lume, nebănuită prin aspectul ei, se prezintă privirii. Strigi: Osana ! Pînă aici era zidul în față, ce nu-ți permitea decît la o rariște de pădure să prinzi perspectiva largă asupra Bucegilor. Cînd te înalți pe creasta de piatră, aruncînd privirea către apus, rămii uluit nu de înălțimea la care ai ajuns, ci de mărirea văii ce se deschide-n față. Nu spre munții Făgărașului se îndreaptă atenția deodată, ci asupra văii Dîmboviței, ce strălucește ca un fir cotit de argint, la adîncime de aproape 1 000 metri sub locul în care te afli. Dîmbovița curge dinspre Păpușa, de unde își adună izvoarele. Valea lui Ivan continuă prăpastia de-a lungul părții apusene a Pietrii Craiului. E cea mai măreață priveliște asupra unei văi adînci din cîte se pot admira în Carpații noștri, mărginită de păretele prăpăstios al muntelui, capetele păturilor de calcar rupte.

Doar caprele negre se pot acățara pe ele, spre a se urca din această parte, sus, spre muche. Atmosfera mereu macină piatra, care curge ca din gîrliciul morii, pe același jghiab pînă jos. E „Moara Dracului”, minunată numire potrivită dată de popor. În fund e valea, icoana vestitelor canone din Colorado. Dincolo de ea începe oștirea mîndrelor șiraguri de munți făgărăseni, cu cele două gurguie uriașe: Iezeru și Păpușa.

Liniște de genune în jur. Nici un murmur de izvor. Mărirea naturii cu sălbateca ei frumusețe, cu ceața străvezie lăsată spre fundul adînc, cu jocul umbrelor de nori proiectate pe largul careu al munților. Aceasta e răsplata osteneții către înălțimi. Conducătorul meu se o-dihnea la umbra unei stînci. Eram singur în imensitatea desfășurată cît puteam desluși cu privirea. Gîndurile și ele adorm sau sînt prea împrăștiate de varietatea farmecului din față.

Dar... soarele își face drumul său tras în nemărginirea spațiului. Cît e lumina lui, singurătatea o poți suporta, deplina izolare în mijlocul naturii te înfrățește cu tot ce te înconjoară. Trăiești prin ele clipe de destrămare completă a eului. Noaptea schimbă totul în fantasmagorice forme, care-ți ies în cale la fiecare pas. O piatră, o tufă ia înfățișări înfricoșătoare. Singurătatea e apăsătoare prin teama ce te cuprinde fără voie.

Deci înainte, cît ești înconjurat de prietenia luminii. Nu te lasă însă abisul descris; te atrage; vrei într-una să-i smulgi taina. Dar nici muntele nu te lasă să pășești fără precauție; sînt locuri atît de înguste încît, ca să te uiți în valej te pui pe burtă, spre a nu-ți pierde echilibrul; ameițitoarea atracție a adîncimii, te silește să stai călare pe muchia pietrii. Pășești prudent între două lumi deosebite; un pas greșit te rostogolește ca-n fundul iadului, pe cînd spre răsărit te ademenește tihna și adăpostul pădurii și mai ales acoperișul acela depărtat, ca un punct negru la marginea poienii. Acolo e stîna, odihna, înviorarea izvorului.

Numai mai tîrziu, după mulți ani de la începutul drumurilor mele pe Piatra Craiului, am avut prilejul ca, neoprit de „finanți”, să apuc calea, arătată prin trăsături roșii ori albastre, spre Omul, vîrfurile culminante. Pe aceste drumuri, prin valea Prăpăștiile, treci prin alte scenarii din inima muntelui, dar care nu sînt numai ale Pietrii Craiului. Le-ai văzut, te-ai deprins cu ele din Bucegi. Numai cînd ai ajuns pe Omul ai regăsit din nou creasta lungă de vreo 20 km în forma unui arc de cerc, mai îndoit spre Zărnești, mai în linie dreaptă spre Pietricica, mai rupt și mai dințat pînă-n Crăpătura de la Zărnești, tot mai ascunsă sub poclada pădurilor căifcră Rucăr. Caracteristica muntelui o prinzi de minune. Prăpastia ce-l încinge spre vest și domolită clină dinspre est, cele două contraste bruște, îi dau farmecul și mărirea, ce nu se uită și care mereu atrage.

Ești câteva clipe omul fericit rîvnit de împărați. Nu bagi în seamă trecerea vremii. Bagheta magică a naturii te-a fermecat. În jurul tău joacă uriașii de pămînt ai țării noastre, într-o parte munții Făgărașului, cu cele două piramide: Iezerul și Păpușa, înspre răsărit impozantul masiv al Bucegilor. În față șesul Făgărașului, cu satele înșirate în linie, de alta Țara Birsei cu satele presărate peste tot. Între ele coama Perșanilor, dungă verde de păduri.

Urmezi zborul unui vultur pleș, în rotocoale tot mai strînse, deasupra prăpastiei adînci a văii Dîmboviței, ori scamă nouașilor luminați, ce se ivesc nu știi de unde, spre a se topi iarăși nu știi cum.

Spre Negoi

E vreme multă de atunci. Aș putea începe ca și în povești: era odată ca niciodată, cînd turismul la noi nu se prea cunoștea, iar liniștea munților era întreruptă aproape numai de buciul ciobanilor. Despre casa de adăpost și semnele de îndrumare, trase pe trunchiurile arborilor ori pe stînci, se cunoșteau cel mult în partea ardeleană a Carpaților.

E vreme lungă de atunci, cam vreo jumătate de secol, cînd profesorul de botanică de la Universitatea din Iași hotărî o excursie în Alpii făgărășeni. O înfrigurare deosebită cuprinse caravana puștinilor studenți. Nu știam ce sînt munții decît din cetit. Unul singur dintre noi urcase Ceahlăul. El ne fu mentorul, în ce privește echipamentul. Rucsacul și alpenstockul pe vremea aceea erau obiecte de lux sau cunoscute doar din „Tartarin sur les Alpes”. Ne-am echipat cum am putut, căci nici chiar dacă am fi știut cum nu prea aveam cu ce. În locul mantalei de „Loden”, îmi luai paltonul de iarnă. Mă gîndeam că dacă ciobanii se apără de frig și ploaie cu cojocul, paltonul meu flocos pe din afară îmi va aduce același serviciu. Uitasem că cojocul e impermeabil. Rezultatul a fost că din burnițele prin care am trecut câteva zile, s-a strîns un depozit de apă pînă-n poalele paltonului; la urmă abia îl puteam purta în spate de greu ce ajunsese. Ba eram să-mi las și oasele pe Berevoescu din pricina lui. Ne apucă seara departe de stîna, singura casă de adăpost pe acel timp. Hotărîrea fu luată să dormim la stele. Era, e dreptul, senin, iar izvorul din apropiere cîntarea mai mult pentru popas decît un acoperiș. Ne-am strîns grămadă, în jurul focului de jnepi, fiecare cum am putut, încovrigați în paltoane, avînd drept căpătii șaua de lemn. Căi pășteau priponiți în jurul bivouacului, cum e obiceiul. De la o vreme ne fură somnul și dormirăm duși. Cînd și focul abia mai arunca scînteii, iar negura se lăsase peste noi, căi prind a sforăi și a se smuci din pripon.

Buimăcit de somn, unul dintre noi strigă: *Ursul... măăă.*

A fost de ajuns ca și ceilalți să se trezească. Cu paltonul mișos în spate, ridicîndu-mă încet de la locul meu, în amurgul cetii, se vede că vecinul, somnoros, m-a luat drept fiara anunțată. Nici una, nici două scoate un cuțit din buzunar și, fără să se gîndească, îl îndreptă spre mine. Dacă nu s-ar fi întîmplat moarte de om, în întunerecul munților, desigur că măcar paltonul mișos ar fi fost găurit, fără intervenția ciobanului de lîngă mine. A prins de veste greșeala, din spaimă; iute ca gîndul a apucat mîna-ntînsă a speriatului tovarăș. A fost în adevăr un urs care s-a prea apropiat de noi ca să-l fi mirosit căi sau din povestirile de peste zi unul dintre noi a adormit cu gîndul la urs ? În somn, vorba lui Caragiale „din fandacșie dă în ipohondrie și apoi și nimica mișcă”.

Păreră dîntii era a ciobanilor, mai ales că a doua zi o matahală de urs se întorcea spre birlogul lui, dar pe coasta cealaltă a văii, departe de, unde poposisem. Peripețiile celui dîntii urcuș de munte sînt numeroase. Amintirile rămîn vii, chiar după decenii, în care vreme munții mi-au devenit tovarăși dragi.

Trăind în ținut de stepă, auzisem de stîne așa ca de o curiozitate etnografică. Nici descrierea ei mai în amănunt nu ni se făcuse cît am învățat în liceu, deși ni se beșeau buricele degetelor scoțînd note la învățatul profesor de istorie, cînd ne explica isprăvile lui Napoleon, în năzuința lui de a cuceri lumea.

Cunoscusem o stîna, întîmplător, în șesul Jijiei: o colibă de stuf, cu gardul strungii tot de stuf, cu dulăii buni păzitori. Atît. A fost pentru mine, pentru noi toți, o uimitoare revelație cînd am poposit în drumul nostru la o stîna din Valea lui Ivan. Era o adevărată casă de buturugi de brad, cu acoperiș de șindrilă, încăpătoare. Dar ceea ce ne uimise mai mult erau băcițele sănătoase, cu fața rumenă. Stîna era o casă adevărată, ca și acele pe care le întîlnisem în drum, răzlețe, la marginea pădurilor. După mulșul oilor, cînd se auzea rumeșatul lor în strungă ca un murmur de vînt și cînd începuse vorba, întrebări de tot soiul și apoi povestirile întrerupte de lătratul ciinilor, în amurgul ce se lăsase peste plaiul unde se afla stîna, dar mai ales cînd, după rugămințile noastre, o băciță începu să sune din buciul învelit cu coji de cireș, atunci abia am simțit fiorul traiului simplu din stîne, tot farmecul lor și mai ales poezia adîncă a sălașului de munte.

În viața mea numai alte două întîmplări au lăsat amintire tot atît de neștersă, ca seara trecută în stîna din Valea lui Ivan. Una a fost cînd am asistat întîia oară, în Viena, la reprezentarea grandioasă a unei opere de Wagner. Alta cînd s-a ridicat cortina deasă de ceață din fața ghețarului Grindehvald dezvăluind marea panoramă, sclipitor sub bătaia soarelui de dimineață. Cîntărindu-le pe toate însă, acum după o

viață întreaga, cea dintii impresie din munții noștri îmi apare mai covârșitoare decât toate.

De altfel, drumul întreg, primul spre înălțimile muntoase a fost la tot pasul plin de revelații atât de diferite, încît s-a păstrat viu în minte. Îl retrăiesc și acum. Escursiunea noastră nu era turistică, nici geografică. Avea o țintă precisă, să cunoaștem vegetația, schimbată sus, printre piscurile semețe, în adevărată podoabă, pe lângă care mulți turiști trec, din păcate, fără să-i deie mare atenție.

Numai Bucura Dumbravă în minunata sa lucrare, „Cartea Munților”, cuprinde pagini de o adîncă iubire și înțelegere pentru florile munților. Gingășia lor e descrisă cu accente tot atât de calde, ca și de Ruskin.

Făceam o excursie botanică; asupra florilor era atenția toată. Munții le forma cadru măreț. Fiecare ne străduiam să găsim vreo floare rară, să facem bucuria profesorului care ne călăuzea. Mi-a folosit de minune această primă excursie botanică pe munte, căci ea mi-a prilejuit mai tîrziu clipe de neștearsă mulțumire, popasuri odihnitoare la fiecare pas, prin care uitam de osteneală.

Sînt colțuri însorite, chiar de cum umbra pădurilor te învăluie, în jurul unui izvor, unde se adună la sfat, avînd lumină și hrană din belșug, soborul celor mai oacheșe flori, pe care nu grădinarul iscusit le-a aranjat, ci dorul lor de viață și nevoia de a se întovărăși în asociații, adevărate tablouri neîntrecute ca forme și culori.

Printre frunzele de captalan, cît o pălărie moldovenească de lată, își înalță trunchiul spre soare, sora de la munte a floarei soarelui cultivată, *Arnica montana*, cu florile ei ca de șofran; alătura, în tufe dese, nu-mă-uita își înșiră albastrele ei floricele pe crenguțe îndoite. Pe coastele mai umede, cîmpuri întregi se auresc cu florile mascate de bulbuci, ghemuri de petale ca șofranul.

Pînă și în apropierea Stînilor, cu locul bătătorit de măruntele copite ale oilor, în pămîntul îngrășat cu bălegar, se întîlnesc pe lângă adevărate păduri de urzici, credincioase omului pînă pe plaiurile de munte, tufe de strigoaie, asemenea lumînărelelor de prin stepe, dar cu flori dese, albe, aburite gâlbui.

Un alpinist îndrăgostit de florile munților, nu pentru a le afla numele, cît minunata lor făptură, împarte plantele de la munte în două categorii: plante mari și plante mărunte. Cele dintii te întovărășesc în drum de cum ai început să răsufli mai greu. Ele îți țin de urît pe cărarea numai bolovăniș din lungul pîriului. Ele îți surîd, te duc de mînă ca pe un copil. E de ajuns ca să-ți oprești ochii asupra unei gingașe căldărușe-de-munte, singuratecă ori în tovărășii, ca să uiți de osteneală, iar cerul să-ți apară mai albastru, lumina soarelui mai strălucitoare. E zîna care te farmecă; te cheamă prin delicatele ei flori împintenate, albastre de in, ce spînzură în vîrfurile codiței rozii, din clopotul petalelor ivindu-se smocul galben de stamine. Plantele mărunte, de dincolo de jneapeni, fiecare reprezintă o minune făurită de iscusit meșteșugar care ține să împletească filigrane și să le împodobească cu pietre prețioase fel de fel. Cele de jos cresc în voie; au de toate din belșug. Cele de sus, în zeliștea vînturilor, n-au decât scurtă bucurie. În schimb, viața e mai intensă. Se întovărășesc între ele penitru adapost; *Lanaba*, gramineele le sînt pădurile de pază. Trupul lor întreg se reduce la floare și rădăcină; ultima spre a o înțepeni și a suga lacom hrana; cea dintii spre a chema, prin miros, prin culoare intensă, rarele insecte ce se încumetă spre marile înălțimi. Cînd ai înainte o cupă (*Gențiana acatulis*), cu floarea ca un potir albastru de profunzimea oceanului, uiți de toate. Cu cît trăiesc mai la înălțime, cu atît sînt mai închise la culoare, cu atît sînt mai mirositoare, au mai dulce miere. Gingășia florilor atunci mi-a fost dat s-o cunosc, prin ceea ce poporul numește „șopîrliță”, dar ca nume latinesc mai evocator *Parnassia polustris*. Floricelele, ca de ceară albă, cu vine delicate verzui, stau singuratece pe o crenguță delicată, îndoită puțin la vîrf. Toată șiretenia florii ca ființă grijulie stă ascunsă sub modesta ei înfățișare. Cele cinci stamine, întinse ca spițele de roată, nu se deschid toate deodată, ci cîte una pe zi. Se dezdoaie, fiecare ee întinde, varsă polenul și apoi rămîne veștedă. Numai după ce toate anterele și-au vărsat polenul, se deșteaptă și stigmatul, spre a primi praful fecundator de pe altă floare. Iar ca să ademenească insectele floarea are cinci tufe de perișori gâlbii ca mierea, umflați și strălucitori la vîrf. Insecta e atrasă prin înșelăciune. Gingășia acestei flori, îi dă un aer eteric.

Tot atunci mi-a fost dat să asist la năzuința de viață a plantelor delicate. E cazul degetăruțului (*Soldanella pusilla*), cea mai gingașă plantă de munte, redusă la cîteva frunze ca de toporaș, din mijlocul cărora se înalță o delicată rămurea, la vîrfurile căreia spînzură clopotul floarei aburită cu albastru, delicat, amestecat cu un roz străveziu, pe margini cu mărunte fire de mătasă. E delicată floarea, dar minunea dorului de viață e neînchipuită. Un petecuț de zăpadă s-a mai păstrat în dreptul unde trebuie ea să iasă. Îvinge scutul morții, prin căldura trupului ei gingaș, care a topit zăpada, atît ca să-i facă loc spre soare. E contrastul cel mai evocator între viață și piedica morții, aceasta din urmă făcînd loc vieții. „În fața unei asemenea delicate ființe, simți în suflet un val de simpatie pentru ea, dar și evocarea biruinței de a trăi, la cea mai simplă ființă”. E o întărire sufletească ce-ți dă acest unic tablou al biruinței.

Cu muntele nu poți face tocmeală. Nu poți să te bizui numai pe vreme frumoasă, deși varietatea ei tocmai în munți naște scenerii neuitate prin contrast. La urcuș timpul s-a menținut mulțumitor. Serele mărește podoaba munților.

Cînd am ajuns pe creasta Berevoescului, jos, în vale, printre vîrfurile ce se îngrămădeau, fierbea cazanul. Aburii se urcă, învăluie totul în zăbrălnicul sării. Frumusețea munților rămîne acoperită. Așa de

deasă era ceața, din care te pătrunde umezeala și biruința, încît trebuia să mergem prudent, în șir, fiecare după calul vecinului ca să ne vedem; întunecul devenise ziua atît de intensi încît, la doi pași, tovarășul apărea ca o siluetă, o umbră ce se topea în necunoscut, puțin-puțin ce se îndepărta. Speranța îndreptării ne dădu răbdare deodată; monotonia mersului în bobote ne opri înaintarea. Nici ciobanii ce ne călăuzeau, cunoscători ai locului, nu mai erau siguri pe drum. Muntele a învins. Caravana s-a scoborit la cea mai apropiată stîină și apoi a apucat drumul spre Cimpulung. Prima excursie în munte s-a sfîrșit după cîteva zile de peripeții, trecute ca în vis. Năximai Iezerul și Păpușa, ne-au dat o icoană despre măreția vîrfurilor; căutarea florilor, întinderea în lumea basmelor, în care ființele erau plante, ne-au dezvăluit una din. tainele ademenitoare ale muntelui.

Cu mult mai tirziu, pe cărările lesne de urmat după amănunțitele semne colorate, plecînd din Țara Oltului, mi-a fost dat, pe o vreme splendidă, să mă închin și eu la farmecul vîrfurilor contemplate de jos din vale.

Drept călăuză mi-a slujit același vînjos cioban, care servește multora chiar dintre drumeții localnici, deprinși cu urcușul munților. Ce deosebire între el și călăuzele alpine Nici ghetete cu cuie în picioare, nici manta de loden în spate Cu opincile călca mai în voie, punînd piciorul sigur și pe muchea de prăpastie. Drept Alpenstock cu vîrf de oțel, îi servea bită pe care o sprijină în ceasurile cît privește-n adîncul văii, lîngă turma ce-o păzește. În schimb, țancurile toate îi erau cunoscute, ca și casele din sat. Fiecăreia îi spunea pe nume, învățat de la înaintașii lui. Se vedea că a crescut printre colții de piatra, tovarășii îndelunghi în traiul de munte. Mlădios la mers, sigur pe picioarele subțiri, numai vine, trecea înainte cu ușurătatea unei căprioare. Așteptînd avea în privire o trăsătură de ironie, vîzîndu-ne osteneala tot mai accentuată.

În Alpi călăuză e o meserie; sînt călăuze profesioniste, cunoscute, cu atestate. Nu poți lua drept conducători decît pe cei înscriși în listele oficiale. Dincoace e categoria „călăuzii naturale”, copilul crescut la stîină, ciobanul care singur a găsit cărarea cea mai ușoară de urcat. Nu cunoaște adesea decît muntele lui, grupa de munți din apropierea sălașului unde a crescut mai îndelung. Dar îi cunoaște în amănunt. Printre ei e acasă, îi insuflă încredere deplină. Cu el nu se întîmplă să te rătăcești.

Cu un asemenea tovarăș de drum am ajuns pe Viștea Mare, creastă înnegrită numai stînci și grohotiș, dar pe vîrfurile căreia se deschide larg panorama vîrfurilor celorlalte, mai de aproape, ca și perspectiva largă asupra cîmpiei de la poalele zidului, ce se întinde din Olt și pînă-n Dimbovița. A le descrie măreția nu mă încumet. Nu poți reda viața munților, ca și a valurilor, decît dacă trăiești în mijlocul lor mai îndelung iarnă și vară. Sînt și ei, ca și valurile, cînd liniștiți de poți număra viroagele în bătaia piezișă a soarelui, cînd pare că iau parte la furia naturii mîniate. Se îmbracă în haine variate după anotimp, după vreme. Vara predomină albastrul cu toate tonalitățile. Cerul e atît de albastru, uneori, încît prin adîncimea lui pare negru. Primăvara, cînd viața izbucnește, verdele gingaș îi acoperă, ca să se schimbe în rugina și aurul din toamnă, în argintul strălucitor reflectat de zăpada proaspătă ce-i acoperă. Mohorîți, cînd ceața îi învăluie, sînt surăzători și impozanți cînd atmosfera e străvezie, limpede, curată. O scenă, trăită într-una din excursiunile ce m-au dus pînă pe Negoii, rămîne neuitată. O cunoaștem din Ceahlău, de pe Pietrele Doamnei. Aice era mai măreață mai impunătoare. E marea de nori, ce acoperă totul, afară de piscul întunecat pe care te afli. Nimic din rest. Unde și cînd o insulă neagră, vreun vîrf mai semeț, ce răsare din scamă deasă a norilor învălurați, luminați pînă la strălucire de soarele de deasupra lor. Valurile de nori se mișcă, bătute de vînt, ca și valurile de apă.. Cînd însă e vreun intermezzo de liniște, capătă aspectul mării înghețate, pe fața căreia s-a așternut zăpada de noapte. Izolarea e completă. Ești deasupra norilor. E închisoare eternă ! E împărăția cerului ! Vîntul suflă. Marea de nori se agită. Soarele îi mărește neastîmpărul. Din ceața uniformă se rup rotocoale. Devin nori amenințători, cu forme mereu schimbătoare. Insula, pe care te găsești, ajunge peninsulă. Creste noi se arată, norii se rostogolesc. Aspectul potopului în retragere, după ce a acoperit munții, nu putea fi altfel. Cascade de nori se scurg, albe, spumă învolburată, în lungul văii, spre adîncul ei, mistuindu-se de la o vreme. Scene mărețe, de sublim și groază.

Ca și florilor, ca și pădurilor, soarele dă adevărata splendoare a munților. În bătaia luminii apare fiecare vîrf cu particularitățile lui, unul îndărătul altuia, unul mai sălbatec decît altul, creste ce se lasă în toate părțile, născînd labirint de forme, unite în cîte un pisc mai răsărit. Peste Arpașul Mare, cu muchia zimțuită, se înalță ghebul mijlociu mai răsărit al Negoiiului. Din culmea Arpașului se ridică Vîrtopul; cu vreo 50 metri mai sus, din el se lasă creastă prelungă, pe cînd mai spre răsărit Podragul pare mai masiv în izolare, întrecut însă de Vînătoarea, rivalul Negoiiului, după care, abia proeminent, se arată și vîrfurile Ciortei dinspre Avrig. Par șirag, deși de fapt sînt îngrămădiți în jurul unei căpetenii, ce-i domină. La umbra aproape a fiecăruia sclipesc ochiri limpezi de apă, mai puține decît în Retezat, mai impresionante însă prin cadrul măreț al căldărilor. Năruitori în jurul lor năruitori pe coastele ce le împrejmuiesc, pe cînd sus în zeliștea vînturilor și în asprimea luptei, stînci se izolează, se profilează ca niște sulii, capătă forme fantastice, cum e stîncă de pe vînătoarea, ca o uriașă ciupercă. Acolo, pe vîrfuri, e peisajul adevărat alpin, deși caracteristica și farmecul munților noștri stă mai mult în Zănoagele priporoase lăsate de ghețari, cu

limpezimea de lacrimă a lacurilor.

Dintre ele lacul Bilei e cel mai vizitat, pentru că e cel mai ușor accesibil, iar casa de adăpost înlesnește popasul. Deosebit de celelalte lacuri, o peninsulă înaintea spre mijlocul lui, de te izolează complet. Trăiește în muzica vălurelelor care se joacă cu pietrele de pe mal; îi admiri strălucirea variată duipă soare, îndungată de umbra malurilor stincoase, ori chiar reflexul coastelor înalte.

În liniștea sării, când și stelele îl împodobesc, oglindind în apa scînteii sclipitoare, zgomotul cascade:, prin care-și varsă prea plinul pînă-n Olt, devine o muzică tainică venită din nevăzutul adîncului de munți, senzația care te înfioară de emoțiune în dumnezeiescul peisaj aspru, cuprins de amurg.

După ce te-ai scoborit din înălțimile înviorătoare, stînd pe băncuța din fața gării Cîrța, privești la șiragul munților pe care i-ai părăsit ca la niște prieteni dragi, în tovărășirea căreia ai trăit clipe neșterse. În fața șesului ca de Bărăgan, zidul lor se ridică impunător, pierzînd din asprimea amănuntului. Se contopesc unii cu alții, de numai vîrfurile le urmărești pînă ce se stinge și ultimul sărut al soarelui dat celui mai înalt. Ceața serii albastru de oțel la început, îl învăluie încet, încet, de nu deslușești în ei decît o dungă zimțuită mai întunecată, pînă ce se contopesc cu întunericul nopții. Numai șopotul apei Bilei, ce curge în pașiștea mereu verde, prin mijlocul satului, și răcoreala suflului tăios alunecat pe vale, îți mai amintește tainele ascunse sub vălul nopții.

De la Brezoi la Păltiniș

Scoborînd Valea Oltului, la Brezoi, rămii nedumerit. Rîul pare mistuit. Un părete ruginiu îi închide calea. Foarfeca și Cîrligul, munți de strajă, se unesc aproape ca un zăvor. Înaintea lor spațiul se lărgește, zarea se deschide, munții se retrag. Și peisajul e schimbat. Stoguri uriașe, căpățîni de zahăr, ceaune răsturnate, un labirint de stînci cu fața rotunjită, netezită, goale sau cu mesteceni rari, iau locul vîrfurilor înalte, împădurite peste tot.

Lămurirea ți-o dă povestea Oltului din trecut, al cărui curs e format din altoirea a două rîuri, o dată cu drum deosebit. La Brezoi a fost un golf de mare odinioară, în care s-au depus sfărămături de pietre, cimentate, friabile, cu totul de atîta natură decît acele din jur. Acestor depărtate prefaceri geologice se datorește aspectul văii, dar și cuibul de case din Brezoi. Lotrul aduce apă limpede și multă de sub Parîng, printr-o vale rămasă izolată din drumul bătut al Oltului, oare curgea odinioară spre Ardeal și numai cu vremea a tăiat poartă îngustă în zidul format de Foarfeca și Cîrligul.

Și în natură au avut loc schimbări adînci, care au dat aspecte diferite locurilor. De pe piciorul Tuțurdanului lui Dobre, turn năruit, cu bolovani desprinși, cuprinzi au privirea satul întreg, mai mult un tîrgușor. Electricitatea, dughenile lipite una de alta, curțile administrației din jurul fabricii de cherestea, una din cele mai mari din țară, parcurile au flori, reprezintă modernismul adus de industrie. Biseriçuța pe tălpi de stejar, cu sculpturi măiestrite în altar dar părăsită, de-și fac liliicii adăpost în ea, căsuțele rămase acățărate pe coaste de munte, tot din lemn cu acoperiș de dnanițe bătute au cuie de lemn, sînt rămășițele bătrîneștii așezări a celor scoboriți din munți. O biserică nouă destul de impunătoare, cu pretenții de artă, cu stîlpi vopsiți, imitînd marmura roșie ori albastră, cu acoperișul roș-cărămiziu, se ridică în mijlocul sărăcicioaselor case de demult.

Aparența civilizației a pătruns, dar nu e încă înrădăcinată. Biserica rămîne goală chiar în sărbătorile împărătești: în schimb crișmele și berăriile gem de lume, ținînd locul bibliotecii și a casei de sfat ori cetire, îți face impresia aceleiași iroseli de bogății, ca peste tot. Cîtă vreme butucii din munte vor dă de lucru fabricii, aparența va dăinui. Cînd pustiul se va întinde sus, sărăcia își va înfige și ea ghearele tot mai adînc. Natura din jur rămîne impasibilă. Ea și-a făcut datoria de dărnicie. Nechibzuința e a oamenilor. Natura aice are un farmec deosebit, tocmai prin contrastul arătat. Formele sînt variate, ca și coloritul. E un soi de mimetism între sat și natură. Stîncile sînt care galbene, care albi ori ca rugina, născînd o policromie mărită de cei cîțiva mesteceni ce le acoperă sau de sărăcicioasele ogoare de porumb țărcoite pe un loc mai neted, de pe coasta munților. Soarele bate din plin, face să strălucească stîncile și stacojiul bisericii, naște jocul de umbre, ce transformă locul într-un caleidoscop colorat. Norocul vine de la pădurile din fund ce acoperă încă munții Lotrului, ca și apa lată și iute, ce ușurează transportul butucilor. Doboriți sus, alunecă la vale, acopăr fața apei; opriți, sînt transformați în scînduri de către asurzitoarele ferăstraie sistematice, care zăngănesc zi și noapte.

Drumul urcă valea Lotrului, ducînd spre inima munților mereu pleșuviți, dar și spre cîteva sate rămase, unele, în arhaismul izolării, în care n-a străbătut aburul civilizației de la gura văii.

Călătoria este un farmec, dacă se nimerești vreme bună. Fagi rămuroși, cu scoarța ca văruiță și impestrițată cu pete de mușchi, umbresc drumul; Lotrul limpede și iute cîntă într-una, ademenind să-l ascuți, făcîndu-te să nu bagi în samă ce-ți pregătește cerul. Plecat de la Brezoi pe vreme senină, încîntat de mulțumirea așteptată, m-am întilnit repede cu zăbava. Toanele muntelui sînt neprevăzute. Dinspre

Parîng își fac apariția nori amenințători, îi credeam trecători. Ca o armată dușmănoasă alți nori apar și dinspre Căpățîna. Se întîlnesc. Cerul devine de plumb. Din liniștea însorată, prind întii mestecenii să-și agite frunzele. Tremurul trece la frunzele de fag. Vîntul se întetește, ajunge furtună. Arborii gem, se îndoie; norii se rostogolesc cu vrăjmășie. Natura e în plină răzvrătire. O picătură mascată, alta și alta, țes pînă deasă în curmezișul văii strîmte.

Într-o clipă e prăpădul. Cascade iuți de șuvoaie înspumate taie șoseaua; cu șuier de minie se rostogolesc în albia rîului, mohorit la față. Vîntul urlă; ploaia răpăie; puhoaiete vîjii; crengile rupte pîriie. Fulgerele spintecă bolta de catran, iar trăsnetele bubuie prelung, ca și cînd s-ar fi despicat muntele. E muzica infernală a dezlănțuirii forțelor naturii, în singurătatea sălbatecă, pe bucata de drum între stîncă și malul priporos al apei.

O clipă de întirziere mașina s-ar fi făcut țandări. Un fag noduros de pe marginea drumului cade doborît de furtună. Altul ne închide drumul înainte. Prizonieri ai viitoarei, ne așteptăm soarta imobilizați. Trecea prin minte vorba înțeleaptă a unui om învățat: „Omul e mai slab decît un ou, dar mai tare decît un munte”. Pericolul dă curaj; naște voință, chiar cînd dușmanul pare de neînving. Ne unim puterile slabe și mutăm puțin trunchiul din cale. Ploaia nu mai contenește, dar încet, încet ne tîrim pînă la cea dintîi casă din Săliște. Sîntem la adăpost, dacă apa sălbăticită nu se abate și printre sălașurile omenești.

Pe urmă natura iarăși surîde. Vîntul se liniștește norii se rup, se împrăștie. Numai Lotrul rămîne mînios, tulburat din liniștea-i de mai înainte. El vîjii în locul vîntului.

Nu e rea cîte o asemenea întîmplare; te ține în realitate. Trăiești viața adevărată, pericolul cu care au de luptat bieții oameni ce-și duc traiul neconținut în toanele naturii.

La Malaia, sat interesat, cu casele pe costișa muntelui, într-un minunat cadru, putea servi drept model picturilor noastre, care caută senzații artistice prin meleagurile bretone sau șvițeriene. Casele așezate în trepte, dar și oamenii din acest colț tînuț cu pajiști înflorite, cu cer albastru ca de dcoare, cu fagi uriași drept strajă, îți fură sufletul.

De aici, valea Lotrului se îngustează, se sălbăticește, se adîncește în stînci. Apa își increțește fața, sare din bolovan în bolovan. Omul și-a tăiat drum în piatră, îl apară de furia apei întărindu-l cu bolovani, au garduri de bușteni. E o altă față aspră a luptei dintre natura schimbătoare și omul care ține să-și apere micul petec de fineață, hrana lui de peste an, prin vitele pe care le crește. Soseau ruptă de puhoaiete din loc în loc se acațără pe unde poate abia e loc de uncar pe ea; roata mașinii adeseori atinge colțul de stîncă din marginea prăpastiei în care Lotrul curge, vîjii, spumegă, mereu zbuciumat. E un tablou ce îmbină fermeoul cu fiorul; te face să fii atent la tot pasul, în admirație și precauție.

Cînd ai ieșit din chei, îți pare rău, deși răsufli ușurat. Ai uitat însă repede pericolul lăsat în urmă. O emo-țiune nouă te cuprinde. Un colț șvițerian inundat de soare, e altarul frumosului la care ai ajuns străbătînd purgatoriul. Fagii se amestecă au mestecenii, dar se dau la o parte. Fac loc brazilor răzleți, în pîlcuri mici, ce stau la sfat, în jurul pajiștei verzi.

Te găsești la Voineasa, ultimul sat mare de pe valea Lotrului, dar primul popas al descălecătorilor de peste munți. Mă așteptam la case de birne, mici, la arhaismul văii tînuite. Cînd colo întîlnesc case cu două rînduri, clădiri spațioase, îndesate una în alta. Decepția e lămurită. Arhaismul a rămas la periferie; s-a păstrat în Ciungetul de peste munte, mai izolat. Aice tot pădurile au schimbat fața lucrurilor. Voineasa e centrul exploatații lor. A mai intervenit un factor. Se afla aproape de vechea graniță. De „dincolo” fugeau cei apăsăți. În Voineasa le era primul răsuflet de libertate. Aice s-au așezat, aducînd cu ei obiceiurile, portul. Satul e devenit un amalgam etnic, ca și Novaci, ca și Corbi.

Casele bătrînești, tot mai intrate în pămînt, cu cerdacul deasupra girliciului, au rămas puțintele, în jurul bisericuței de lemn, înconjurată de morminte, au cîte un brădișor uscat înfipt în pămînt. Cei din Rășinari au adus planul caselor săsești; cei din administrație au ridicat clădiri spațioase, cu două rînduri, cu cerdac împodobit cu mușcate, cu condurul-doamnei ori fucsii oacheșe. Biserica cea nouă și ea e cocheta, cu stîlpii masivi, au turnuri vopsite cărămizii.

Portul oamenilor și el e amestecat. Urmașele moșnenilor de pe vremea lui Matei Basarab mai poartă șorturi vîrgate, colorate cu ros în curmeziș. Tot mai numeroase se vad șorturile simple, negre, ca în Gura Sadului ori Rășinari. Din ce în ce mai rar se obișnuiește și pieptănătura bătrînească. O cărare-n curmeziș pe moalele capului, desparte părul în două. Partea dindărăt e împletită-n două cozi; cea dinainte împărțită în două jumătăți, e trasă pe frunte și adusă în cozi subțirele, pe sub urechi, la colacul de dindărăt. Pe sub maramă, bătrînele pare că au perucă. Obiceiurile vechi se topesc. Nu e vreme de podoabă migăloasă. Drept mare laudă nevasta tînără spune că a avut și ea o asemenea pieptănătură, cînd a fost mireasă. Noroc de munte. Măcar îmbrăcămîntea a rămas cea veche, mintenașul scurt de pănură la bărbați, cămașa albă, cu creți la mînici și au bete negre la femei, de și marama ce filiiie-n vînt la joc, e înlocuită cu păstura neagră, înnodată strîns la ceafă.

Neuitat este tabloul, caracteristica locului, din diminețile cînd se dă drumul „lacului”, haitul de pe Bistrița. Dacă Lotrul e mai scăzut, sus la cataracte se deschid stăvilarele. Apa tulburie umflă pîriul limpede. „Vine lacul” e strigătul de anunțare al celor din susul satului. Toți ai casei își lasă baltă treburile,

apucă țepinele ori cângile și se pun la pîndă. Un huruit prelung anunță fruntea lacului. Butuci rămași în cale, la marginea rîului, ori cei sălțați peste cataracte, adunați la un loc și mînați de puterea crescută a apei, se ciocănesc unii de alții, încălecîndu-se, alunecînd uni peste alții. În curmezișul apei e numai o pînză de catarguri, iuțiți de valurile încruntate.

În dreptul casei lor, membrii gospodăriei stau la pîndă. Ei au voie să prindă din goana apei butucii nemarcați ori capetele scurte. Mișcările trebuie să fie repezi ca și fuga butucilor. Trebuie prinși din goană. Se cere privire ageră, mișcări tot așa de agere, pentru ca vârful cangei cu mînerul lung să nu alunece la fața butucului, ci să se înfigă îndeajuns în lemnul umezit spre a fi tras repede la mal. Orice trăgăneală e pierdere, pentru că lemnul fuge din domeniul în care fiecare stă la pîndă, trecînd în acel al vecinului.

Ambele maluri ale apei sînt numai cângi și țepine, sclipiri de scinte în bătaia soarelui abia răsărit. Mai mult femeile stau la lucru, căci bărbații, cu noaptea-n cap s-au dus la polog. Siluete zvelte, negru cu alb, sînt în neconținută mișcare, mărind stiva de butuci clădită zi cu zi la poarta gospodăriei. Copiii se amestecă și ei, obișnuindu-se de mici să nimerească săgeata care zboară deasupra apei. E numai rîs și veselie în tot lungul apei.

Din ce în ce haitul se domolește: butucii sînt tot mai rari, trași spre firul apei, departe de țarm. Un drac de băiet mai încearcă să arunce cangea. Lăcomia e pedepsită. Mișcarea bruscă face să-și piardă echilibrul. Rușinat, cu nădragii și mînele learcă, băiatul fuge, urmărit de răsetele sănătoase ce fac să clocotească valea.

Administrația închide ochii; n-are cum altfel. E un drept al satului; e dijma luată de riverani, pentru că „le strică butucii malul”. E o priveliște pe care numai în Voineasa o poți avea. În bătaia soarelui abia ridicat, în farmecul naturii în plină desfășurare, e un tablou de vioiciune și veselie firească, neuitată, în care se oglindește ceva din sufletul sănătos al poporului de la munte. Trăindu-l, prinzi înviorare, ca și din răcorosul izvor ce țîșnește din stîncă.

De la Voineasa începe o zi tragicomică. Visasem singurătatea. Am dorit năvalnic să fac singur-singurel drumul bătut de descălătorii din Rășinari. Vremea era frumoasă, ademenitoare. Harta îmi spunea, ca și localnicii, că sară pot dormi în Rîu Sadului. La adică tot nu m-am încumetat să pornesc singur de tot pe drum necunoscut, întîmplarea îmi veni în ajutor. Un gospodar tînăr trebuia să ducă un cal la sora lui din Rîu Sadului, dar și doi porci la o stîncă din cale.

Caravana astfel formată porni la drum. Socoteau că deși în tovărășie, voi putea rămîne singur. Socoteala de acasă nu se potrivea cu cea din țîrg. La început așa a fost. Tovarășul mîna porcii; eu, călare, mă abăteam din cărare spre a gusta perspectiva largă ce se deschidea înainte. Mă aflam pe coasta Voineagului, în jurul căruia munții Cibinului se întindeau roată. Cindrelul mai înalt decît Ceahlăul, părea totuși mai puțin impunător, căci tovarășii săi din jur nu erau prea mult mai mici. În fund, către apus, se îțea din vreme în vreme Mîndra Parîngului, în adevăr mîndră în aureola cerului fără pic de nori.

Singur; în jur priveliște întinsă, soare, lumină; în cale cîte o florică întîrziată. Mă simțeam cu adevărat fericit, cum poate fi fericit un sclav al țîrgului, transplantat în minunăția naturii, în labirintul munților, în aerul curat, limpede. Păduri și numai păduri acopereau munții, ca niște nori lăsați pe ei. Pășuni, numai pășuni se întindeau pe vîrfurile largi. Sclipeau acoperișurile de stîni ale mărginenilor întreprinzători. Singura umbră de tristețe se lasă la priveliștea coastelor mai apropiate, unde brazii descojiți zăceau ca niște chibrituri împrăștiate dintr-o cutie. În locul lor rămînea coasta arsă, pradă puhoaielor. Așa era mai ales pe versantul dinspre Lotru.

Dar tocmai cînd mulțimea era mai în plin, veni norul. Tovarășul meu avea de spus ceva la o stîncă din vale. Luă cu sine calul, dragă Doamne din milă pentru mine; vroia să facă șaua mai moale, îmi lăsă însă în pază porcii și-mi dădu întîlnire: „uite, colo, unde cărarea cotește”, arătîndu-mi vag un punct de pe cealaltă coastă. Și dus a fost.

Trăiam astfel împlinirea completă a visului meu. Între cer și pămînt, numai eu. Nici o altă ființă omenească nu se zărea. Nemărginirea mă împrejmuia. Nu socotisem porcii lăsați în sama mea. Trebuia să-i mîn și să-i păzesc. Și lor se vede că le plăcea libertatea. Erau bucuroși să alerge de colo, colo, nu de hîrjoană, ci după hrană. Cu o siguranță uimitoare găseau o plantă, aproape trecută, a cărei rădăcini într-o clipită, cu hîrlețul rîului, o scoteau din pămînt și se puneau să ospâlțeze, nu rar luîndu-se la hartă.

La început mă interesau scenele. Mă uimi agerimea cu care descopereau planta, chiar de departe. Cît stăteau liniștiți și ronțăiau rădăcina cărnosă, aveam răgaz să privesc nemărginirea spațiului. Mai pe urmă însă gluma se îngroșă. Voința lor înfrîngea stăpînirea mea. Cu greu îi făceam să plece de la ospățul întîlnit din belșug. Trebuia să alerg după ei, mai ales cînd unul apuca la răsărit, altul spre apus. Și astfel cu chiu cu vai, pierzînd vremea, am ajuns la locul de întîlnire unde mă aștepta tovarășul, uimit de întîrziere. Aice însă altă surpriză. El își schimbase gîndul. Porcii vor rămîne la stîncă, unde va trece noaptea și el. Îmi dădu în primire calul, să-l călăresc, să-l duc la Rîu-Sadului spre a-l dă în primirea stăpînului, îmi arătă cu mîna drumul; să țîn tot cărarea, care mă va duce în sat. Și astfel rămăsesem iarăși singur, în necunoscutul peisajului, ce începea să nu mai fie atît de atractiv, mai ales că soarele se lăsa spre asfințit, iar drumul Dumnezeu știe cît va ținea. Scoborișul începu, chinuitor. Șaua era acum ademenitoare,

dar calul abia mergea șchiopătînd. Era mai rău decît cu porcii, căci de la o vreme trebuia să-l tîrîi, trăgîndu-i de dîrlog. Situația ajunsese cam comică, îmi aducea aminte de unele scene descrise cu atît umor de Calistrat Hogaș. Atîta vreme cît soarele mai lumina, calea-valea. Coloritul asfințitului aducea o mîngiere și o recreere. De la o vreme însă începu amurgul, întărit și de pădurea ieșită în cale. Intunerecul ce se întetea, deforma totul. Arborii luau înfățișări de fantome. Liniștea fioroasă a nopții, drumul neștiut începură să-și arate influența, frică furișîndu-se fără voie, cu toată îmbărbătarea impusă. Poveștile din copilărie reveneau în minte tot mai accentuate. Duhurile pădurii din închipuire prindeau contururi. Iar cînd o buha cît un curcan se așează pe o creangă de fag, pironindu-și fosforescența ochilor mari și rotunzi asupra-mi, cu tot apelul făcut la judecata rece, fiorul inconștientului prindea stăpînire. Pericolele imaginare ziua deveneau amenințătoare, jivinele pădurii înviau; mă pîneau de după fiecare trunchi.

Un lătrat de cîne mă opri în loc. Groaza lăsă locul speranței. M-am apropiat de sat. Dar iarăși lugubra liniște a întunerecului mă cuprinde. A doua zi mi-am lămurit faptul. Cărarea scobora pînă-n vale, dar din nou trebui să ocolească un pîrîu ieșit în cale. Urca pînă în susul văii, ca să scoboare pe celălalt mal în jos, pînă aproape de vărsare în riul principal. Din nou lătratul cînilor aducea speranța încheierii calvarului, dar iarăși urmă adîncul pădurii. Era jocul gîștelor sălbatece cu vulpea, din frumoasa povestire „Nils Holgerson” de Selma Lagerlof. Nici nu se putea o pedeapsă mai grea, alternanța între licărirea salvării și taina nedeslușitului. Nu aș putea spune că a fost o plăcere, decît acum cînd mă gîndesc la această bucată de drum chinuitoare. În sfîrșit, ajung în valea largă primitoare, din Rîu Sadului; lătratul dușmănos al cînilor de astă dată deșteptă bucuria reală.

Dar... peripețiile nu s-au isprăvit. Era tîrziu. Crișma spre care eram îndrumat, ținută de sora fostului meu tovarăș, era închisă. O slabă zare de lumină străbătea prin fereastră. Nu mi se deschide decît după bătăi repetate, tot mai insistente. Privirile sînt însă neprietenoase. Eram, se vede, bănuît. În puterea nopții un străin aduce calul, cînd era așteptat fratele, calul și porcii, întrebările, ca de judecător de instrucție, sînt preliminări nehotărîte, iar cînd ușa mi se deschide, bănuiala nu era cu totul risipită. Sînt primit cu priviri neîncrezătoare. Neprietenia se vedea. De mîncare? Niște barabule reci, rămase de peste zi. Drept pat, mi se arăta laița din crișmă, scîndură goală; drept căpătii, traista din spate. Abia după ce repetai cele aflate de la tovarășul meu, despre o nepoată-studentă, fiica gazdei, norii se mai risipiră. Am avut și norocul ca tînăra studentă să fie acasă, să mă cunoască după nume, pentru ca barabulele reci să fie înlocuite cu piine și slănină, iar laița cu pat moale, odihnitor.

Și astfel se încheie ziua în care îmi împlinisem dorul de singurătate peste munți. Amintirea ei însă a rămas vie și plăcută. Din Rîu Sadului, cu instalații pentru captarea electricității care luminează Sibiul și regiunea, vroiam să trec peste deal la Rășinari. Răcoreala de pe munte deveni o zăpușeală înădușitoare, iar urcușul dealului despărțitor un adevărat chin. Era atît de mare seceta, încît mestecănușii, puși să umbrească o plantație de brădișori, aveau frunzele sul de păreau niște vreascuri. Eram bucuros, în toiul căldurii de la amiază, să-mi pun capul în umbra îngustă a malului de lingă drum. Cînd am ajuns în Țigănie, mahalaua Rășinarilor, mi-am dat seama de binecuvîntarea beduinului care întilnește o oază în cale. Cu lăcomia celui însetat am supt prin țurloiul ulciorului de lut, frumos pictat, răcoritorul balsam al vieții, înviiorarea născu iarăși interes pentru natură.

Ruinele bisericii din Cîsnădica, înălțată pe dîmb conic, în despicătura văii numai pometuri, apărură ca un tablou ce merita chiar înfruntarea arșitei, spre a fi admirat o clipă.

Un popas mai îndelung se cuvenea frumosului sat bogat, însemnat nu numai prin casa în care s-a născut Octavian Goga, ori prin mausoleul în care odihnește de veci mitropolitul Șaguna, dar și prin voința locuitorilor lui de mai demult, care au împînzit țara. Erau îmbinate în cuprinsul lui energia atavică a neamului, cu dovada hotărîtoare că și din neamul nostru pot răsări oameni aleși, cu o strălucire ce nu pâlzește chiar cînd sînt puși alături de cei străini.

Se cuvenea ca drumul început la Brezoi să fie încheiat la Păltiniș, cu instalații moderne și, mai ales, cu priveliști neuitate din drum, asupra frărnîntatului colț din jurul Sibiului oraș ce-mi aduce aminte întotdeauna de Viena.

Dincolo, la Brezoi, mă găseam în inima Carpaților. De jur împrejur se înălțau munții cu stînci ruginite. Pe Păltiniș mă aflam pe o ultimă înălțime din munții Cibinului, în mijlocul pădurilor de brad, bogăția locului.

Păltinișul, numai Ia 32 kilometri depărtare, pentru Sibiul este ca și Semmeringul pentru Viena. În scurt timp, au automobilul te urci pînă la 1 403 m. Lași cîmpia joasă cu pădurea de stejar și te pomenești în inima munților cu decorul brădetului și aerul aromit de mirosul rășinei.

Pentru cei care în viața lor n-au putut înfrunta greutățile urcușului de munte și n-au putut să simtă farmecul peisajului muntos, înlesnirea drumului la Păltiniș le poate procura clipe de adîncă mulțumire, legate de decorul nebănuît al înălțimilor.

Abia ai părăsit drumul neted din inima Dumbrăvii și străbați partea din Rășinari cu casele îngrămădite. Dai în valea Stezii, cu luncă verde, cu sclîpirea valurilor iuțite ce se lovesc de bolovanii din cale. Te întîmpină boarea răcoroasă de munte.

Drumul urcă în serpentine strânse. Când te uiți îndărăt, pîriul ca de argint a rămas în fundul văii acoperită cu covor verde. Cultucile de cimbrisor, numai flori violete, tapisează stîncă dezgolită de la marginea șoselei bine întreținută. Pădurea de fag se rărește, începe zona pășunilor atît de proaspete și verzi, de seamănă cu un parc întreținut cu grijă. Frățezimea coloritului, umbra tremurîndă a mestecenilor rezleți seriozitatea impunătoare a bradului singuratic crescut în voie sînt scene ce-ți atrag privirea, dar mai ales te înviorază. E muntele în plin, cu tot ceea ce el oferă omului care-l cercetează.

Pe o coastă, o turmă de oi albe paste printre cioturile rămase din tăierea unei păduri. Nu poți deosebi ce e viu de ce e mort. Pe cealaltă coastă, cosașii trag brazde în fineața scăpată de secetă ori clădesc stoguri lîngă căsoaiele risipite, popasul de iarnă al gospodarilor din sat, stîna scoborită la adăpost din pășunile de pe vîrf. Lumină, aer, joc de culori sus pe cer, jos pe pajiște întinsă. E sănătatea, viața liniștită; adevăratul trai voios de muncă în plină natură înviorătoare, pe care noi sîntem condamnați să nu-l cunoaștem decît în fugă, retrăindu-l doar ca amintire, în odăița oblonită. De sus, de pe coamă, se desfășoară panorama depărtată a șesului ce se oprește în zidul Carpaților. Cristian și Orlat par jucării; „Via orașului” un pătrat regulat, negru, pe cîmpul mai incenușat. Dumbrava Sibiului, cu apofizele ei, o privești ca pe un plan. Dealurile de la Gușterița înoată într-o seamă ușoară de ceață. Drumul trece pe lîngă nelipsita fabrică ce înghite trunchiurile de brad. Nici greutatea înălțimilor, nici drumul lung nu sînt piedică pentru doborîrea pădurilor. Din ele nu rămîn decît cioturile confundate cu turma de oi. Pădurea se retrage din ce în ce. Șuvoaiele îi iau locul.

Astfel, ajungi la Păltiniș, stația climaterică cea mai înaltă de la noi. Pe coasta dinspre bătaia mai îndelungată a soarelui, s-a tăiat cu o curătură, în care „Societatea carpatină” a clădit larg adăpost. Alătura de clădiri mai vechi, toate au confort modern și curățenie exemplară. Oază de civilizație, în mijlocul codrilor de brad.

La locul de odihnă de pe Păltiniș, cu aer ozonizat și liniște mănăstirească, se ridică bisericuța de lemn. E lucrată în întregime, din talpă pînă-n cruce, de meșterul din sat, dovada vie a aplicării arhitecturale a meșteșugarului român, cu aceeași iscusită măiestrie acum, ca și cei care au ridicat minunatele altare de rugă tot din lemn, în părțile nordice ale Ardealului și în Maramureș.

La scoboriș, zidul Carpaților fâgărășeni apare ca un superb tablou de forme și culori, în bătaia soarelui a-proape de asfințit. E mărirea încheiere a unui drum cu peripeții care nu se uită și a unor priveliști ce răsplătesc osteneala și sapă în inimă, trainic și adînc, iubirea binefăcătoare de loc și neam.

Parîngul

Un drum la Tîrgu Jiu mi-a dat prilejul să admir una din sceneriile cele mai frumoase, pe care ni le oferă din belșug altfel relieful variat al țării noastre.

Plecasem de la București pe o vreme mohorîtă. Cernea o ploaie deasă, mărunță, din cerul închis peste tot. Un amurg trist învăluia cîmpul, pe vremea cînd în alți ani strălucea îmbrăcămintea ierbii proaspete.

Nu mă prea bucuram. Osteneala unui drum lung pentru enigmatică influență, în orice caz de o clipă, a unei conferințe, credeam că va fi răsplătită măcar printr-o zi de primăvăratecă reînviere a maturii. Burnița de la plecare îmi tăia orice speranță de înviorarea sufletească dorită.

Neodihnit toată noaptea, cînd am trecut, la Filași, în trenul cu mers de melc, am dormit buștean. La Ștefănești m-au trezit călătorii urcați pentru Tîrgu Jiu. Amețit de somn, îmi îndrept privirea spre fereastră. Nu-mi venea să cred ochilor. Din cerul senin se revărsa din plin lumina soarelui ridicat de o suliță la răsărit.

Abia dezmeticit, căutînd să-mi dau seama după hartă cam unde mă găsesc, rămîn cu ochii pironiți asupra unui tablou măreț, cum numai în Alpi îl poți întîlni.

Șesul dintre Ștefănești și Copăceasa era presărat cu galbenul frunzișului uscat, rămas peste iarnă pe stejari. Biserica cu turnu-i tot galben pe acoperiș de carmin, căsuțele acățarate pe coasta dealurilor formau planul din fată al tabloului.

În fund se profila masivul Parîngului, atît de aproape, încît părea că-și sprijină temelia pe coama dealurilor. Avea înfățișarea unui imens tron. Speteaza era Mîndra, vîrfurile cel mai înalt, cu nume atît de potrivit și gingaș. Unul din mînere îl forma creasta ce se lasă prelung spre Lotru.

Am trecut adesea spre Tîrgu Jiu, dar, nu știu cum s-a făcut, niciodată n-am băgat în seamă maiestoașa înfățișare alpină a masivului impunător din Carpații sudici, cu toate că nu e cel mai înalt. E drept. Am apucat alte drumuri decît cel făcut de data aceasta, iar vegetația în toi nu lăsa orizont deschis privirii. Mai era ceva. Acum Parîngul răsărea măreț și mîndru, prin contrast în întregime era acoperit de zăpadă proaspăt căzută și din belșug, într-o imaculată zale sclipitoare, proiectată pe fondul albastrui al

cerului. Soarele abia răsărit îi îmbujora părțile luminate. Zăpada devenea de o delicată culoare trandafirie, unde era bătută de soare. Pe părțile umbrite, dimpotrivă, pare că se așterne un ușor strat de cenușă. Prin jocul luminii și al umbrii, apăreau mai bine contraforturile ce întăreau Mîndra. Albul omătului îi dădea o înfățișare mai reliefată; uriașul părea zvelt. Avea ceva eteric în toată manifestațiunea lui. Îți aducea aminte de vorbele lui Byron din Manfred, scris în mijlocul marelui alpine: „În munte află o suavitate și un izvor de viață, pe care lenea nu le va cunoaște niciodată.” Trenul se mișca agale în lungul satelor și a vegetației ce spera scăpare grabnică din cătușele iernii. Plopii piramidali își legănau coama pletelor în vînt, mlădițele de sălcii s-au rumenit în așteptarea vieții, anunțată prin mișcarea sevei din trupul lor.

Parîngul te fascina însă; privea din înălțimea lui cu un soi de dispreț binevoitor asupra lumii mărunte, cu trai restrîns și schimbător. El reprezenta doar veșnicia. Impunător sub mantia de zăpadă, care în bătaia luminii nu mai reprezintă rigiditatea, aștepta fără frică năvala șuvoaielor ce se vor rostogoli vijelios după topire. Splendid apare mai ales în perspectiva unei tăieturi dintre dealurile, de lîngă Copăcioasa. Din temelie și pînă-n vîrf pe care se sprijină cerul, se vede numai Mîndra, ce apare în acest cadru, întocmai ca și Jungfrau văzut de la Lucerna.

E frumos muntele cînd ești sus, pe vîrf, în lumea tovarășilor lui care se îngrămădesc în juru-i, spre a asculta povestea ori sfatul unei căpetenii. E frumos însă văzut și de jos. Nici Bucegii, nici Ceahlăul, nici Inăul nu impun în atare măsură, pentru că n-ai cum să-i privești de la distanță, cu largă perspectivă. Trebuie să vii pînă la picioarele lor. Atunci te doboară prin masivitate; îți oferă privirii numai o mică parte din întregul lor.

Parîngul admirat din gara Copăcioasa, în primăvară, cînd nici o stîncă, nici un vîrf de brad nu străbate carapacea groasă de omăt, îți lasă în minte pentru multă vreme impresia marelui și a frumosului în natură.

Au fost îndeajuns cele cîteva momente de închinare tăcută în fața splendidului tablou nebănuț, pentru ca să nu-mi pară rău de osteneala celor vro cincizeci de ore cu drumul.

„Munților ! Oare de ce e atîta frumusețe în voi ?”

Retezatul

Primul îndemn ca să cunosc acest masiv muntos, podoaba impunătoare din Carpații noștri sudici, a fost cetirea lucrării „Cartea Munților” de Bucura Dumbravă, drumeața plină de însuflețire, care cea dintîi a cîntat farmecul munților noștri. Nici în literatura străină nu se găsesc pagini de mai sincer entuziasm pentru drumeția în munte. La noi lucrarea ar trebui să rămînă drept biblia turistului român, căci accentele de caldă dragoste pentru munți devin mai pătrunzătoare îndeosebi prin înfățișarea neînsuflețitelor forme în lumina strălucitoare a însuflețitului.

Cum se întîmplă adesea la drum, una îți plănuiești, alta iese pînă la sfîrșit.

Calea apucată fu socotită drept lesnicioasă. Din sălbateca tăietură a Jiului, ieșind la lumina largă a Petroșanilor, unde Retezatul te cheamă, poposești la Lupeni, cu zgomotul zăngăniturilor de vagoane. De aici, asprul drum de munte, de pe valea din ce în ce mai strîmtă a Jiului românesc, te face să treci prin sate tot mai sărace, mai uitate în așezarea lor străveche, contraste între civilizația centrelor industriale și arhaismul începuturilor. Retrăiești gama întregă a prefacerilor din țară.

Ajunși astfel la Cîmpului Neag, cu niște cetățui de lemn drept gospodării. Casa, o stîncă scoborîtă-n vale, cu acoperiș de draniță, formează latura unui ocol pătrat. În odaia mare, cu mobile simple de lemn, doar „pliatărul”, mașina de gătit, arată pătrunderea industriei moderne. Casa mică, despărțită de cealaltă prin tîrnaț, tinda, e încăpere cu „căloniul”, vatra primitivă, abia ridicată de o palmă de la pămîntul bătătorit, ce formează dușumeaua. Ceaunul, ținut de un cîrlig adeseori tot de lemn, se menține deasupra focului prin două bețe puse în cruciș în horn. Mai simplu nici că se poate.

Drumul tot mai îngustat urcă pe coasta muntelui, de unde revezi satul cu casele răsfirate; străbați finețele bogate din Cîmpul Mielului; te înfunzi printre părăi de calcar cu variația ce procură ivirea acestor pietre. Un prim popas de odihnă ți-l oferă întinsa poiană de la Cîmpușel, în care flora bogată de pe Retezat este reprezentată prin tot ce muntele poate da drept mîngiere o-chiului în alinarea ostenelelor. În singurătatea de sihăstrie, peste straja molizilor deplin dezvoltăți, zidurile înalte de munți, măresc izolarea. Zbuciumul luptelor din trecut se arată prin părăi prăpăstioși, rupturi de stînci golăse, năruituri mereu împrăspătate, într-o parte domină Oslea, unul din contraforturile masivului întins; an alta se înalță monolitul Scorotei, ce-ți amintește de Panaghia Ceahlăului, dezgolit peste tot, numai pe pri-chiciuri înguste încondeiat cu o dungă verde.

La drum de munte așa e. Popasul e întremarea pentru continuarea urcușului. Ceea ce privești nu te mulțumește. Necunoscutul te cheamă. Înainte, tot înainte !

Spre Dîlma cu brazi te îmbie taina peșterii, despre care localnicii știu să povestească minunate legende. Urcușul greu va fi răsplătit, iar Scocul Scorotei, tot mai impunător în singurătatea lui, îți promite răsplata mulțumirii. Muntele capătă viață, căci altfel poveștile n^ar fi fost născocite. Ajuns la gura peșterii, nici nu-ți vine să crezi schimbarea decorului. Abia ai pătruns în larga deschidere a unei hrube, ce nu se înfundă prea adînc, și uiți de realitate. Contrastul dintre verdele lăsat afară, dintre albastrul bolții, ce se sprijină pe piscurile înalte și între albul de marmoră al palatului subpămîntean, sculptat de maeștrii forțelor naturii, te face să treci în lumea închisurilor. Formele inerte prind a lua înfățișări stranii, se desprind din păreți, te înconjoară, te trag în lumea lor, în vraja murmurului înfundat al apei nevăzute. E o parte din prefacerea neașteptată pe care muntele ți-o procură. Păcat că se isprăvește: la deșteptare, te freci la ochi. A fost aveau ori vis ?

Amurgul se lasă, dînd sceneriilor o nouă îmbrăcăminte. Formele pierd deslușirea lor; se contopesc unele cu altele în umbre tot mai dese, care te învăluie tot mai aproape. Drumul spre popasul primitiv pare cu mult mai lung, chiar nesfîrșit uneori, la întoarcere. Odihna te cuprinde; cazii butuc, iar laița de scînduri e pat moale. Din păcate, tocmeală cu vremea nu se poate face. O ploaie mărunță, mocnită, poruncește să ne mulțumim cu ce ani văzut și să ne căutăm de întoarcere. Pe scăunelele cu trei picioare, sau pe capetele de butuc drept scaune trăirăm astfel seara, în jurul „căloniului” primitiv, viața de toate zilele a celor veniți murați de ploaie, de la munca cositului. De sub capra piramidală de nuiele împletite, fumul cu acreală umedă, nefiind tras pe horn, dă năvală în încăperea fără pod, încîndu-ne. Doar laptele pus la fiert, răspîndea un miros plăcut.

Sus a fost visul; aici realitatea. Dincolo izolarea în spații eterate; dincoace trăim viața zilnică a semenilor, sortiți să-și ducă zilele în luptă cu vremea aspră și stîncile colțuroase.

Păstrezi în suflet, oricît de departe te-ai întoarce, simpatia suferinței și încolțește în tine gîndul, cît de slab, de a contribui în orice măsură ca urmașii gazdei de o noapte să cunoască trai mai omenos, să ajuti ca distanța de la neolitic la era oțelului să se scurteze cît mai repede.

Altă chemare mi-a făcut-o muntele însuși, cînd am avut ocazia să-i văd din plin impunătoarea lui făptură. Mă aflam pentru cîteva zile lîngă Hațeg, la vila pe care generalul Berthelot, ca cetățean de onoare al României, o căpătase drept dar din partea țării. La rîndul lui, prin testament, o lăsă Academiei Române. Așezată pe terasa Streiului, din cerdacul casei vedeai în față partea centrală a masivului, deschisă prin valea Rîului Mare. Și muntele are toanele lui, ai zice cochetării voite spre a se face mai dorit său spre a deștepta mai viu curiozitatea. Cu o zi mai înainte se lăsase o cortină deasă de ceață, prin care nu se zărea decît silueta-i, cu un mic neteziș la vîrf, ceea ce-i lămurește numele. E retezat ca de un paloș uriaș. A doua zi în răsărit de soare era altul; strălucea în lumina ce-l învăluia. Atmosfera limpezită lăsa să i se vadă contraforturile ce-i susțineau temelia. Apărea în toată masivitatea de mod muntos, lung de peste 25 kilometri, care a făcut să fie asemănat ba cu Tatra, ba cu Pirineii, ba cu Alpii bernezi.

Chemarea lui fu de astă dată hotărîtoare, mai ales că ceva mai înainte cetisem frumoasele rînduri scrise despre el de către regretatul Mihai Haret, un pasionat alpinist, căruia turismul român îi datorește începutul lui temeinic în Carpații, românești. A rămas credincios Retezatului, și cel mai bun cunoscător al ademenirilor de tot felul ascunse în taina vîrfurilor lui numeroase. „Retezatul - nume sonor, armonios, minunat - este muntele mare cu numeroase lacuri alpine superbe; este haosul de stînci cu greutatea de neînchipuit; este viața alpină în toiul manifestării ei; este frumusețea sălbatică și plăcerea unei osteneli înviorătoare; este urcușul spre adevăr prin știința alpină; este, în sfîrșit, setea de a cunoaște și bucuria de a privi...”.

Cu cîțiva localnici, care știau potecile, am pornit la drum mai pe ocol. Dorind să cîștig vreme, la munte nu o poți cîntări, și să tai din osteneală, am apucat cu automobilul pe valea Streiului, pe la Pui. Odihna de sară de la Casa Beleia repede a fost atinsă. La fiecare cotitură de drum, priveliștea, tot mai largă spre Țara Hațegului făcea să nu simți trecerea vremii.

Nu am nici gîndul, nici puțința să dau mai în amănunt frumusețile drumului făcut pînă la Stîna din Rîu, pe creasta tot mai înaltă. N-ar avea nici un rost, căci numai văzută se prinde farmecul realității, lumea piscurilor, fiecare cu individualitatea lui. Acum trece cărarea prin desișul molifților ca printr-un tunel din care nu se vede decît îngusta trîmbă de lumină ce-ți arată ieșirea; acum la luminiș se desfășoară privirea peste întinsul vîrfurilor, care golașe, care cu mantie mohorîtă. Partea zbuciumată din relieful Retezatului stă îngrămădită în jurul vîrfurilor celor mai înalte: Păpușa, Pelegea, Bucura, Retezatul. Și, în adevăr, nu poate să fie mai măreață panoramă, asemenea celor descrise de Taine din Pirinei, decît priveliștea ce se desfășoară ochiului, de la Stîna Păpușa de pe coasta văii Lăpușnicului Mare.

Trei vîrfuri înalte mărginesc adîncă vale; Pelegea - „pelegea ca oaia de pe care a căzut lîna” - spre răsărit, cel mai înalt din regiune (2 509 m); în fund Bucura, ceva mai scund (2 439 m), spre apus Slăveiu și mai scund (2 346 m). Poalele Bucurei sînt scobite ca o largă covată pietroasă, cu păretele povîrnit format din stînci rotunzite, luciate, goale, ca de un aluat gros, care în alunecare se vălurează.

Urmele ghețarului, care a scobit valea, sînt proaspete, pare că ieri s-a topit, lăsînd semnele puterii lui. Mai jos, trepte largi ca niște mari zăgazuri, se pun în curmezișul văii. Sînt morenele, pietrișurile rupte,

lăsate în cale după topire. În susul acestor stăvilare, între gheburi de pietre, odihnesc lacuri limpezi, în scobiturile capetelor de ghețari. Iezerul Bucurii e cel mai întins (11 ha), nu numai din Retezatul, dar din Carpații românești în general.

Farmecul lui stă în grandioasa panoramă ce-l înconjoară, un amfiteatru mareț, lângă care alte clădiri mai mărunte măresc impresionanta panoramă glacială. Dar nu e singur. Peste un pinten de piatră, cu un șirag de mărgele, vin unul după altul alte cinci lacuri mai mărunte, începând au micul lac Porții pînă la lacul Lia ca un ciob de oglindă triumghiulară.

De la stîna de pe Păpușa nu le vezi decît locul unde se află.

Spre marele lac te atrage vraja. Scobori panta împădurită a Lăpusniuii. Admiri chipul molifților sănătoși, arborii care luptă cu sulița vîrfurilor lor. Sînt mîndri în izolarea adîncii văi, neatinși încă de distrugere Urci din nou, pe celălalt versant. Ultimii molifți rămîn răzleți; pe urmă dau locul desîșului de jnepeni mari printre care cu greu poți răzbate. Ei formează cadrul întunecat al lacului Lia, de-i apare fața prin contrast, mai limpede, mai albă. În sfîrșit, ajungi la locul visului urmărit. Realitatea e mai frumoasă chiar decît visurile, mai ales cînd se nîmerește ca cerul să mărească podoaba pămîntului. În singurătatea desăvîrșită în care te afli, în liniștea deplină a după-amiezii, domolită prin răcoreala înălțimii, trăiești în lumi vrăjite. Osteneala ți-e răsplătită. Ai vrea să ții timpul în loc. În față se întinde pînza ce pare fără margini a lacului cristalin. Drept decor stîncile din fund a păreților povîrniți, îmbujorați ușor de razele piezișe ale soarelui. Se oglindesc în marginea lacului, clădind în taina lui fantastice podoabe.

În apropierea lacului, valurile de pietre rotunjite s-au oprit, îngrădindu-i apa cu straturi de verdeață ce le acoperă spinarea. Jenuperi pitid și jnepeniș mia! rărît se întind în jur, iar dintr-un cultuc de verdeață răsar cîteva flori cu petale ca șofranul. Sălbăticia stîncilor, ce par că se năruie, se îmbină cu gingășia florii, către care întinzi mîna fără să o rupi, căci pare că s-ar năruie prin distrugerea ei toată clădirea visului împlinit din jur. Amurgul se lasă încet, încet, dînd rarilor arbori îndepărtați fantastice chipuri. Liniștea devine tot mai adîncă, odată cu străvezia ceață ce învăluie totul. Numai pîriitura focului întrerupe pacea; de undeva, din taina tabloului tot mai estompat, se aude Un susurul unui pîriiaș în neodihna-i veșnică.

Mai pe urmă adoarme și lacul sub haina cenușie a nopții. Privirea ți se îndreaptă spre cer, urmărind scînteile focului. Seninul e întunecat, fără fund; candelile cerului sclipesc mai cu tărie; desenînd ipe cerul curat acele figuri ce au dat atîta de gîndit și atîta închipuire tuturor celor care au trăit mai mult sub farmecul, lor. Dispari ca ființă; se topește forma omenească în imensitatea nopții. Numai veșnicia gîndurilor care năvălesc, haotice, unele după altele, în viltoarea impresiilor trăite, îți rămîn dovada existenței. Truda învinge. Răcoreala te învăluie, închizi ochii fericit, ca pe vremea cînd adormei în poala bunicii, urmărind tot mai întrerupt șirul poveștii, care a încetat înainte de a se sfîrși.

Ai vrea să nu te mai desparți de feerica priveliște ce începe din nou, o dată cu răsăritul soarelui. Ceața nopții se topește în văzduhul strălucitor de lumină. Stelele de pe cer s-au mutat pe pămînt. Pe fiecare frunză strălucește un strop de rouă, pînză țesută cu diamante. Dinspre coasta surpată a vîrfului se scoboară o turmă de pachiderme, în cîrduri mari, la adăpat. Sînt stîncile rotunjite, unele după altele, a căror spinare străluce la bătaia soarelui. De undeva, din vreun cotlon tănuț, se înalță în văzduhul limpede, în largi rotiri, un zăgaz, vulturul cu barbă, curățitorul locului de stîrvuri, „crematoriul viu”, cum a numit Michelet semenii lui din pustiul Saharei. E cel mai mare răpitor de la noi, păstrat încă în destul de mare număr în singurătatea labirintului de vîrfuri pietroase, de năruituri de stînci din Retezatul, împăratul păsărilor, trezit dis-dendimineată, se ridică în inspecția-i zilnică, un aeroplan cu zbor lin. Privirea-i ageră caută spre fundul văilor, pe plaiurile netede, prada sau cadavrul, ospățul trebuitor.

Spre Poarta Bucurii suișul e destul de anevoios. Năruiturile de piatră, colțuroase, proaspăt surpate, se pun la tot pasul în cale. Coastele munților sînt și mai prăpăstioase, colți de zeci de metri, lespezi răsturnate, la picioarele cărora au alunecat nămeți de grohotiș, pînă-n marginea lacului Poarta.

De sus însă priveliștea se întinde peste șiragul de lacuri mărunte, care strălucesc ca petece mari de zăpadă. Spre nord, vîrfurile Retezatului se înalță ca o piramidă. Spre el duce cărarea tot la-nălțimi de 2 000 m. Peste tot nu zărești decît frămîntările aduse masivului de ultimii ghețari ce l-au acoperit în era cuaternară. Sub vîrfurile rămase au fost săpate căldările, ici mai adînc, dincolo mai grandioase, între ele rămîn creste, „cusuturi” în popor. De pe vîrfurile Retezatului apare în toată măreția ei asemenea panoramă glacială, ruinele lăsate de viltoarea unui război. Cusuturile radiază în jur, despărțind căldările, în care strălucesc cele patru lacuri din Valea Bucurii, ca și acele din Stînișoara, Genunile, într-o măreață panoramă apropiată. Sceneria e unică nu numai de la noi. Pădurile umbresc coastele năruite; vîrfurile se înalță goale; podișuri netede alternă cu Zănoagele.

Iarăși nicăieri ca aici nu poți admira zîmbrul maiestos, arborele vîrfurilor cu ghețari. În Retezat s-au mai păstrat aceste domuri de ramuri întinse, ce ies chiar de lângă pămînt. Trunchiul albicios său acoperit cu un ușor strai gălbui al unui lichen veninos contrastează cu aburul albăstrui al frunzelor, ca presărate cu rășină. În Alpi e podoaba mairginilor de ghețari. În Retezat a rămas amintirea peisajului alpin de odinioară.

Mai mult decît bradul impune prin maiestoasa-i înfățișare. E tipul arborelui care învinge gerul, ca și

nă-praznicele vânturi. Nu știi cum trăiește. Enigma vieții lui de lungă durată, și 1000 de ani, îți apare privindu-l, într-un veac, din sămînță abia ajunge gros cît închietura miinii. El, nemișcat, și zăganul falnic sînt cele două ființe care dau caracteristica Retezatului, din această pricină, țărucit cu parc natural de la noi.

Dar ceea ce-ți atrage mai mult privirea de pe Retezat, nu este numai soborul vîrfurilor printre care ai străbătut, ci întinsul cîmp deschis la piciorul lui către nord, cît și larga priveliște, din ce în ce mai înecată-n ceață, asupra munților Ruscăi și ai Sebeșului, înnegriți de învelișul pădurilor. Tot colțul muntos al României din nordul ei vestic te înconjoară. Te socoti în mijlocul mării furtunoase, cu valuri răscolite și împietrite. Din Țarcul-Godeanu spre Cerna, din valea Jiului Românesc pînă departe, spre tăietura Mureșului, e un cîmp întreg de munți, în mijlocul cărora ca un golf se întinde depresiunea triunghiulară a Hațegului.

Pe panta domoală a năruiturilor așternute de apă s-au îngrămădit sat lîngă sat pînă unde începe pieptul muntelui. Le vezi ca niște pete înșirate în lungul apelor sau aburcate și pe versantul opus al munților Ruscăi. (...) Uîți zbciumul naturii care a rămas împietrit în marea de munți dindărătul tău. Priveliștea îți fură gîndurile spre trecutul zbciumat al neamului nostru, spre icoana încă vie a începuturilor lui de închegare, evocată prin petele verzi ce se înșiră pînă-n Cetatea Hațegului, din triunghiul închis de munți.

S-au păstrat în măreția lor primitivă urmele capitalei romane zidită în această largă depresiune. Acolo unde se strîmtează spre a trece prin Poarta de Fier s-a dezgropat din țărna așternută de vreme, Sarmisegetuza romană, așezare temeinică, cu un larg circ cu trepte de piatră, cu urmele palatelor împodobite cu statui de marmură, au băi ce nu lipseau din o așezare orășenească romană. Mai încolo, între livezi de pruni spinoși, stă ascunsă biserica din Densuș, unul din monumentele cele mai originale de pe pămîntul țării, cu turn prismatic; pietrele de temelie păstrează inscripții romane, iar pe cărămizile din pardoseală este săpată pecetea originii lor: Proces, din Sarmisegetuza.

Lumina nu pătrunde în încăperea scundă decît prin niște ferestruici, care rotunde, care gotice. Amurgul veșnic din interiorul bisericuței, cu iconostas și sfeșnice de lemn, te transportă cu gîndul la hrubele din catacombele Romei.

Foarte probabil și aice reprezintă primul altar ridicat la începutul creștinătății, la care se închinaseră cei dintîi locuitori români ai locului. Aice, ca, și în multe alte depresiuni carpatice, a fost unul din sîmburii ce au dus la întemeierea Munteniei. Litovoi stăpînește țara Hațegului (*Terra Harsoc*) pînă la sfîrșitul veacului al XIII-lea..

Aice se află încă sate cu viața legată și de munte, cum e Clopotiva, de curînd amănunțit studiată. Urmele nedeielor, cu grijă stabilite, arată importanța centrului așezat aproape de granița dintre Banat, Oltenia și Transilvania, loc de înfrățire și de comunitate, la gura văii pe unde, la 102, oștile romane au înaintat spre cetățile lui Decebal. Căci ceea ce dă priveliștii o importanță deosebită, concretizînd sinteza începutului nostru ca neam, este faptul că în apropiere, și se arată direcția, peste valurile pietroase mai aproape de Orăștie, unde s-a dat peste urmele cuiburilor dace, cetăți pe pisc de munte, zidite din blocuri de piatră, cărute cu grea casnă, puse unele peste altele, necimentate. Aduc aminte de uriașele sforțări ale incașilor din Anzi, care tot așa au tras ziduri de blocuri uriașe, transportate de peste văi, de nici tehnica modernă n-ar fi în măsură să săvîrșească. Aice este încă păstrată viața adevărată a țării, de unde trebuia să plecăm spre organizarea ei generală. Aice e munca aspră, lupta cînd cu pămîntul arabil nu prea gras, cînd cu muntele pe plaiurile căruia stau risipite sălașurile, uneori locuințe și de iarnă. „Eu dac-aș putea n-aș coborî niciodată din munte” repetă dl. I. Conea în descrierea satului Clopotiva, vorba din inimă, cu convingere spusă de Adam Orașovan. Muntele e paza, el e hrana, el îmbrăcămîntea, el uneori bucuria socială. Șesul e pînea și fericirea familiei. Unul cu altul se îmbină, înțepenind ca un țărucș în pămînt, legătura omului de munte cu locul unde s-a născut.

Iar cînd, după scoborișul pe valea Nucșoarei, Sarmisegetuza de la capătul „drumului lui Traian”, nume ce a rămas păstrat în popor, m-a îndemnat spre un popas mai lung, cîteva zile am trăit în familia lui Ștefan-Mitulescu viața primitivă, care nu cred că e mult prea deosebită de aceea din casa unui dac de pe vremuri. Și înfățișarea stăpînului îți aducea aminte de unele tipuri de pe Coloana lui Traian. De statură mijlocie, îndesat, ciolănos, lat în spate, cu grumazul scurt și gros, poartă capul puțin aplecat înainte. Nu are barbă, nici mustăți; neras de cîteva zile, firele de păr țăpos și rar, îl încadrează gura relativ mică, cu o ușoară umbră.

Arhaismul cel mai curat era păstrat în casa lui, adevărată Cetățuie, împrejmuită cu zid de piatră, clădită î a întregime de el cu al lui. Îmbrăcămîntea tuturor era țesută-n casă. Cămașa din pînză de cînepă, cu fire noduroase, aspră, lungă pînă la genunchi, nu era încheiată la gît. Lasă să se vadă pieptul ars de soare, cu păr ca de urs. În picioare purta încălțămîntea străbună din piele de porc abia rasă, cu vîrfurile îndoit și lung ca un bot de navă. Din chimirul de piele ce-i încingea mijlocul nu lipsea cuțitul, armă de apărare, dar și instrument universal. Pe vreme rea, un pieptar fără minci, cu mițele întoarse-n afară, îl apăra de umezeală. Numai pălăriuța oa un ceau era cumpărată din oraș.

În casă la fel. Pe patul în care am odihnit, o năsalie largă, ca saltea și plapumă serveau poclăzi mițoase, călduroase și moi, bătute-n piua de lingă sat. Doar lampa de luminat și soba de tuci erau singurele semne ale fazei de oțel în care trăia. Nimic de prisos. Lăițele de lemn, masa de lemn, lingurile sînt de lemn.

Simplă și patriarhală e viața familiară. De stăpîn ascultă cei trei feciori. Toți îl respectă. Mama bătrînă cată spre el cu drag, ca spre stilpul casei. Pînă și drăguțul plod, de vreo trei ani, își înecă scîncitul cînd „tătucul” zicea „sss”, punînd degetul la gură. Fiul cel mai mare, măcar că era însurat și cu copii, nu se așeză pe scaun decît după ce-i făcu semn capul casei.

Sfînt tabloul al vremurilor străvechi, păstrat încă, din fericire, în colțul Hațegului. Sănătatea sufletească și trupească mai sălășluia în cuprinsul zidurilor ca de cetate, care apară familia română (...). Dragostea de pămînt o ține locului; munca, sfînta osteneală ce aduce liniștea somnului, din zori și pînă-n noapte, iarnă și vară, este călăuza vieții, dusă cu cinste și credință.

Aceasta e temelia sănătoasă a vieții de neam, la picioarele masivului impozant, care ascunde în cuprinsul lui atîtea taine, asprime și mîngiere, frumuseți și clocotiș, ca și în sufletul omului.

Prin munții Banatului

În Banat nu poți pătrunde decît prin „porți”, afară doar dacă intri dinspre Arad.

Porțile de Fier sînt cele mai zăvorite, într-o veche stampă din bogata colecție a Academiei Române, desenatorul, exagerînd înălțimile, pune în curmezișul Dunării, la Vîrciorova, stînci semețe, ca vîrfurile unor munți inundați. De fapt, colții de piatră se arată, ca un cîrd de bivoli ce se răcoresc în apă, numai cînd Dunărea e scăzută.

Mai există o Poartă de Fier, pe valea Bistrei, pe unde au străbătut romanii către cuibul de vultur al dacilor. Trenul străbate prin lungul tunel săpat în strîmtoarea munților. Ca să ajungi în Banat, pe valea Timișoarei, tot prin o poartă, poarta Orientalis, trebuie să pătrunzi.

E drum bogat în variații; teren și climă te amăgesc într-atîta încît te crezi prin meleaguri depărtate, cînd pe drumul de la Triest, cînd printre alpajurile șvițeriene ori pe văile înguste din Alpi. După Orșova, cu gard înalt de plopî piramidali, urci pe valea Cernei, mereu în fierbere, căci vine de sub înălțimile Godeanului. Chiar aproape de vărsare, valea sa e adîncă, pietroasă, cu puțin loc pentru adăposturi omenestii. Toplețul, sat sărăcăcios, are casele înșirate pe malul de piatră, cu părății din cărămizi, netencuiți, unde și unde cu slaba umbră a unui arbore pipernicit.

Calea Cernei se îndreaptă în răcoreala munților. La Băile Erculane, în strîmtoare, valea-i adîncă e mărginită de perețele priporos al Domogledului, bătut în plin de soare, Boarea caldă, din valea Dunării, pătrunde pe drumul apei încît castanul nobil crește-n voie, chiar pînă unde și bradul îi ține tovărășie.

Șoseaua băltută, lingă drumul de fier, se conitnuă pe un afluent al Cernei. Peisajul se schimbă; încintările se țin lanț, ca și satele. Cel dintii ieșit în cale este Mehadia, nume folosit de străini. Localnicii îi spun cu mîndrie Meegia - de la Ad-Mediam - iar ei își zic megiști.

E în spațiul cel mai larg înainte de a ajunge la Porta Orientalis. De aceea, după cum puhoaietele ce vin din toate părțile răscolesc costișele, tot așa a cunoscut în trecut deseori clocotiș omenesc. Pietre cu inscripții romane nu se întîlnesc rar. Spre pază romanii au ridicat un castru; importanța lui se recunoaște și după numeroasele monezi dezgîndite.

Pe vîrfurile unui deal bolovănos de pe stînga apei se mai zărește un părete dintr-un turn de observație ori o citadelă de apărare din veacul al XVI-lea, după cum sub primăria actuală s-a dat peste întărituri vechi. Aice au avut loc multe lupte cu turcii, la 1717, 1787. Chiar natura a contribuit ca locul să aibă însemnătate strategică. Străjerul din josul văii, un pumn amenințător de porfir, Străjețul, altă stîncă mai din sus, păzesc intrările.

Dacă natura ocrotește regiunea, n-a fost prea darnică cu ea. Terenul e stîncos, cînd nu e hleios, negru de cărbunii ce-i cuprinde, Cițiva pomi, cițiva butuci de vie, ogorașe țarcuite pe coastele mai puțin trăgănate, nu dau impresia de belșug. Oamenii nu-și capătă înlesnirea traiului numai din lucrul pămîntului; se împart care în minele de cărbuni, care la tăiat lemnele din pădurile tot mai rare și depărtate. Asprele condiții de viață însă îi oțlesc, pe cît belșugul moleșește. Muncitori economi, cunosc trudnicia, înving vitregia. Ajung căliți și în sentimente. De aice pornește preotul Stoica în fruntea unei sute de volintiri în ajutorul lui Horea (...).

Sat curat românesc, înfățișarea lui te poate înșela, deși îți dai seama că reprezintă o adaptare la mediu. Natura nu îngăduie ca pe aiurea, curți largi. Casele sînt una lingă alta, legate prin zid înalt, în care e lăsat loc larg numai pentru poartă, înaltă și înstresinată. Bolovanii, răscoliiți de puhoaiete, dau material pregătît pentru temelia caselor, dar și pentru împrejmuire. La prima vedere înfățișarea satului îți aduce aminte de nordul Italiei, mai ales că pe sub streășina caselor se întind coarde de viță cît brațul de gros, cu

struguri mari drept împodobire. Oleandrii înalți, ciocură de flori, din fața casei, caișii cu roade bogate din grădini și chiar migdalii rămuroși întăresc amintirea ținuturilor meridionale.

Variația peisajului se înteește de îndată ce ieși din Mehadia. După vreo două tuneluri mici, lumina inundă un nod important de așezări omenești dintr-o largă depresiune, la unirea unui mănunchiu de riuri. Satele se țin de calea apelor, se mută pe povârnișurile domoale. Unde sînt îngrămădiri de oameni, podoaba pădurilor devastate, se trage, cu frică, mai la o parte. Arborii rezleți sînt ciunțiți; devin forme fantastice, în năzuința lor de a da smicele tinere în jurul rânii, care arată locul crengii vechi tăiată pentru frunzar.

Lupta norodului îngrămădiit pe un petec de pămînt nu tocmai rodnic este aspră. 6e prinde străduința omului de a învinge greutățile prin lucrarea intensă a ogorului restrîns. Seceta îl îndrumă către arborele mereu schilodit, fără să murmure. Puhoaiete îl silesc să urce maldărul de fin prețios, sau de strujeni adunați cu grea trudă, sus, printre crengile copacului. E o caracteristică etnografică a regiunii Banatului și Olteniei, în legătură cu zgărcenia pămîntului și năvala ploilor rezezi.

Dar tot nevoia a împodobit locurile cu grădini de pruni, ce dau aspect deosebit spațiului larg, înecat spre sară în scama ușoară a fumului ce se lasă peste vale. Drumul urcă în ținuturi minunate, pline de sfințenia muncii intense, de blîndețea plaiurilor, acoperite cu lucernării, vîrstate cu pîlcuri de păduri. Amestecul de fagi, ici-colo cu brazi plantați, cu mesteceni gingași, în jurul fermelor rezlețe, dau un pitoresc propriu ce se întilnește rar în alte ținuturi românești. Mai sus e Domașna pîriiașele limpezi sîrut răsfirate. Șerpuiesc prin pajiști verzi peste tot anul, din primăvară, cînd orhideele le presură cu rubine, pînă-n toamnă tîrziu, cînd ametistul brîndușelor e mai viu în apus de soare. Sînt tablouri de Boeklin, pline de vioiciune dar și de seriozitatea muncii.

Femeia cu oprege toarce păzind văcuța tîrcată, cu pete roșcate. Silueta boilor ce trag la plug și a plugarului îndoit de șale, apăsând au toată nădejdea de coarnele plugului, se ițește o bucată de vreme pe spinarea colnicei, în cadrul asfințitului de soare; se îmbujorează zăpada de curînd căzută pe vîrfurile mai înalt al Prelucăi. Numai în Munții Apuseni mai întilnești o atare îmbinare plină de farmec între varietatea naturii, cu îmbrăcăminte verde pînă-n pragul iernii, și între hărnicia românului ca să nu piardă ultimele zile de muncă.

Toată regiunea pînă în Luncavița și spre Poarta e o apoteoză firească a strădaniei omenești pentru agonisita vieții, într-un cadru al naturii cu continuă frăgezime. Artistul care s-ar așeza vreo cîteva săptămîni ar avea subiecte minunate de pictat. Găsește tot ce poate deștepta înclinarea pentru frumosul din natură, dar și pentru măreția muncii omenești, legată de pămînt și de agonisita grea a vieții. Turme de oi printre trunchiuri albe de mesteceni; vite grăsuțe și tîrcate fel de fel, rezlețite pe întinsul pajiștei; arămiul frunzelor de fag mai vioi în vecinătatea verdului de primăvară al pășunilor; boschete de carpeni argintați; drumurile șerpuite de la casă la casă, în jurul cărora stau adunate stogurile de fin, se prind atîtea motive variate de vesnicire a plaiurilor noastre, pe cît de mîndre pe atît de necunoscute.

Tunelul lung arată locul Porții. De la gara Poarta, cu pîlc des de brazi în față, pîriiașele se scurg grăbite cătră nord. Dau în Timiș. Nici nu știi cum și de unde ți-a ieșit Timișul în cale. Vine dinspre Semenice, format, bogat, vijelios, strîns în jgheab de piatră; vîjîie la coturi, spumegă lovind bolovanii din drum. Il privești de sus, de pe coasta muntelui numai stîncă, îl treci pe pod înalt. Ocolește drumul de fier pare că ar vrea să fugă de el; trenul însă îl ajunge prin tunele. Rîul îți iese iarăși înainte, ici alb de spumă, dincolo ca de mercur, în lung stropii aninilor negri și șoseaua ce-i ține tovărășie, urmărindu-i cotiturile. Dacă n-ar fi decît peisajul acesta de frămîntare între apă și piatră, goana rîului lovind în poala munților cu păduri pe vîrf, cu stînd dezgolate la temelie și încă drumul ar merita să fie făcut. E rar să mai întilnești din tren asemenea peisaj vioi și frumos.

Rîul apoi se domolește, se răsfire pe pat de prundiș. La Armeniș însă satul se ține atent. Casele de zid îngrămădite - în jurul bisericii, vin pînă la marginea priporoasă a malului de stîncă. E o vedenie din țări stîncose; un sat din Spania, vechi mutat pe meleagurile noastre. Zidul oaselor pare crescut din piatra malului.

Ca și cînd n-au fost îndeajunse sceneriile naturale străbătute ceasuri întregi, într-o zi de toamnă, natura s-a întrecut în mijloacele ei variate de a subjuga. Ardea muntele. Feeria neîntrecută a durat o clipă. Zăpada proaspăt eăzultă acoperirea nodul Țarcului, au imaculatul alb al iernii timpuriu vestită. Jocul norilor de deasupra făcea să strălucească vîrfurile oa acoperite cu coifuri de gheață. Și deodată, la o cotitură, zăpada se arăta ca un jar imens, o pîlpiitură de flacără întinsă peste culmi. Soarele își luase rămas bun de la ea. Ceața serii și fumul, ce anunță cina de seară, repede se lasă pe valea largă a Timișului, de par chiparoși plopii de la Sadova. Pe retină joacă însă pîlpiitura de flacără, chiar după ce muntele s-a îmbrăcat cu zale de oțel albăstrui.

Din drumul acesta principal, ce separă Carpații de munții Banatului, și într-o parte și în alta se deschid văi secundare, cu ascunse frumuseți la tot pasul. În Banat nu munții deșteaptă farmecul formelor și al coloritului, cît drumurile de printre ei, folosite de om.

Semenicul, cel mai înalt vîrf din Banat, nu ajunge la 1 500 m. Este un nod important de ape, care izvorăsc de sub el, roată. Berzava apucă spre apus, Nera se încirjoaie spre Baziaș, de se varsă-n Dunărea,

Mehadia dă în Cerna, iar Timișul se încovoie spre nord. Vîrful muntelui, teșit, e o pajiște întinsă, cu covor de mușchi de te înfunzi pînă la gleznă; aduce aminte de semenii lui din Munții Apuseni. Doar în Piatra Goznei se arată stînci semețe și goale. Vederea ce ți-o procură e largă, blîndă, mai ales cea spre Banat. În schimb apele izvorite de sub el brăzdează adînc pămîntul, născînd variații care te uimesc la fiecare pas. Un asemenea drum plin de farmec e acel care taie Banatul în curmeziș din Mehadia la Oravița. De la lablanîța pătrunzi în vale tot mai închisă. Natura terenului e de așa fel însă, încît pometurile predomină. Pruni și iarăși pruni, ca și cînd alt arbore n-ar putea crește. Am nimerit într-o toamnă mănoasă, încărcăți stau copacii de proine de capătă o culoare brumărie. Unde fructele sînt ca de ceară, cînd le bate soarele spre asfințit, par cercei de mîrgăritare printre frunzele rărîte. Frumusețea decorului este însă cernită de scenele întîlnite-n cale. De cum intri în vatra satelor, atmosfera e îmbîcsită de mirosul borhotului rămas din distilarea țuicii: apa pîraielor devine fosforescentă, vineție. Niciodată nu mi-a fosit dat să văd mai dureros tabloul de iroseala darurilor naturii, dar și scene tragice în sine prin pregătirea slăbirii neamului prin ceea ce, altfel folosit, ar însemna întărirea sănătății. La marginea unui sat sărăcăcios căruțele cu prune așteptau la intrarea șopronului sub care se adăpostesc cazanele, ca și carele cu saci de grîu în fața morii.

Lîngă un pîriu cu valuri iuți, ce cînta zglobia maturii, gospodina cu furca-n brîu, păzea să nu se stingă focul de sub cazanul adăpostit sub o scoarță de copac, întinsă pe căpriori. Pretutindeni bucuria abundenței prunelor se reflectă în vorbe, în gesturi. Era însă hora morții.

Cît ține drumul pînă la Bozovici, numai cazane, buți de zeci de vedre și care căptușite cu țolinci ca să nu se scurgă nimic din grămada cu vîrf a prunelor culese. În schimb nu am zărit nicăieri, nici n-am auzit de la cineva, că s-ar găsi vreun cuptor de uscat prune. Neștiința și obișnuința mulțimii își dădeau mîna cu setea după mărirea veniturilor statului din taxele percepute, după cum în școala primară s-au găsit prea puțini copii abstenenți.

Cît am făcut drumul pînă la cumpăna de apă a Nerei, frumusețea naturii era întunecată de tristețea tablourilor întîlnite, legate de mulțimea prunilor, a cazanelor și a carelor ce se țineau șirag.

Abia pe culmea de despărțire a apelor, natura se impune privirii și gîndului. Blîndul peisaj al Banatului se arată dintr-o dată, captivant, mai ales că șirul caselor sărăcăcioase a rămas în ascunzișul văilor. Dealurile largi sînt numai pășuni verzi, cu aburul violaceu al brîndușelor de toamnă, pare că anume mai numeroase, spre a șterge prin frăgezimea lor impresia lăsată de scenele de pînă aice. Drumul scoboară în valea îngustă a Nerei, cu apă limpede, căci izvorul ei de pe Semenice nu e departe. Valea devine interesantă; stîncile o îngustează; apa se minie; fuge cu valuri iuți, ce izbesc uneori în marginea drumului. O greșală de un decimetru în cîrmuirea mașinii, pericolul de a se răsturna e gata.

De cum valea se mai lărgeste, omul pune stăpînire pe ea, înfruntînd mizeria și asprimea. Aice ți-e dat să vezi ce luptă aprigă trebuie să ducă el spre a-și agonisi cele trebuitoare vieții. Sărăcia nu mai stă ascunsă, de cum intri în Prigor, ori treci în Prilipeț, sate cu case de piatră. Ți-o spun arborii schilodiți, fantastice fantome în amurg, mai ales cînd se profilează pe ecranul luminat al cerului. În lipsa pășunilor, pentru iernatul vitelor, scăparea e în frunzișul arborilor. Rămîn cu mazănaie, nodilci ca gușele, în locul rînilor din tăierea crăcilor; rămîn cu câteva zdrențe de frunziș în vîrf. Alți arbori iau înfățișări de candelabre prin întinderea ramurilor ce susțin căpițele de fin ori stoguri. Unde pășunile sînt mai bogate, satul se mută sus în căsoaiele de pe coaste, cu cîmpurile de luțernă în jur. Acolo e adăpostul vitelor iar vitele formează bogăția și asigurarea traiului greu.

Nera scapă la larg; curge-n voie în incolăciri după plac. Drumul ei e arătat de o dîră de sălcii și arini. A intrat în „Țara Almăjului”, o depresiune nu prea întinsă, în care stau îngrămădite vreo 17 sate. Spațiul ceva mai larg face ca munca, deși grea, ajunge mai răsplătită. (...).

Centrul cel mai de seamă este Bozovici, sat ca un tîrg.

Pentru a căpăta o privire asupra întregi depresiuni, urci printre livezi de pruni coasta dealului, pe vîrfurile cărui se profilează trei cruci de piatră. De aceea i-a rămas și numele de Dealul Calvarului. Drum scurt, nu e prea ostenitor; te răsplătește însă prin neuitate clipe de frumuseți naturale. Urci ca să capeți o privire generală asupra satului și ți se deschide perspectiva largă asupra unui cîmp întins, înconjurat de munți, din imbinarea cărora nasc feerice scenarii.

Satul se întinde ca o stea cu trei raze neegale, din care două, cele mai lungi, sînt întinse de-a lungul Minișului liniștit, străjuite de plopi piramidali. Curge lin, căci e pe sfîrșite. Aici se varsă în Nera. Gospodăriile se întind în șiruri, mici careuri cu acoperiș de țigle, întovărășite de grădini cu pomi și zarzavat, mozaic înviorător prin rodnicia căpătată. De jur-împrejurul satului dealurile se înalță treptat în culmi muntoase. Spre răsărit, din ceață, răsare plaiul Semeniceului, dinspre Corniereva. Către sud se întind, acoperite de păduri, crestele mai domoale ale Almăjului, în care e tăiată strîmtoarea prin care iese Nera.

La poalele munților dorm șiraguri de alte sate; Dalboșeț, Gîrbovăț, Bănia și Rudăria.

E atîta liniște și farmec ! Atîta game de culori revărsate peste munți și văi, păduri și ape !

Se auresc holdele din șes prin lumina roșcată a apusului de soare; apele prind a sclipi. Dinspre răsărit se înalță peste crestele de munți valurile unor dungi de nori, împurpurați de reflexul de la sfințit.

Soarele se lasă încet dincolo de crestele de la apus, iar de-a lungul Minișului se așterne ceața argintie a amurgului. Umbre prelungi azvîrl pete întunecate, conitnast izbitor cu lumina arămie a ultimelor tiâmbe de raze furișate printre munți, pînă cînd și peste el se așează mantia sursa a serii.

Cu cît liniștea cuprinde văzduh, pămînt și sat, cu atît luna, ca o seceră, strălucește mai tare, iar luceafărul e atît de aproape de ea încît îi atîrnă ca un cerceluș sclipitor.

Natura fermecătoare nu se furișează oare tainic în sufletele locuitorilor de aici, de îndură izolarea și asprimea vieții ?

Înconjuțați de munți, trăiesc mai mult din agricultură, creșterea vitelor și cărăușie. Livezile întinse le dau prune din belșug. Ar putea fi un izvor de bogăție; ca mai pretutindeni, sînt schimbate în otrava țuicii.

Era o vreme cînd împrejurimile dădeau speranțe ca Bozovici să ajungă un centru minier. Se văd încă urmele sondajelor pentru exploatarea lignitului. Furia distrugerii de după război a făcut una au pămîntul chiar clădirile inginerilor supraveghetori. Ți se mai arată locuri unde ar exista în adînc minerale metalifere. Zac în ascunzișul pămîntului.

Deocamdată Bozovici a devenit un însemnat centru cultural, școlile fiind adăpostite în spațioasele cazărmi vechi, cu încăperi boltite și răcoroase. Trăiești citeodată scene în drumurile prin țară, care te copleșesc de emoție, dar îți dau și speranțe în viitorul neamului. (...)

Peste Țara Almăjului se lasă zăbralnicul sării și al odihnei meritate căci moții Banatului se luptă cu aceleași nevoi ca și dincolo, în Biharia. Vezi și aici, pe drumul către țară, căruțe cu coviltir, trase de căluți slabi. Oameni pleacă în căutarea pitei, ajungînd uneori pînă la Turnu Severin, la marginea grînarului.

Lupta însă i-a călit. Sărăcia nu a împiedicat ca din Țara Almăjului să răsară un Bojincă, chemat în Moldova pentru alcătuirea legilor, ocupînd în Iași direcția seminarului de la Socola. Din Bozovici a ieșit Eftimie Murgu, dascălul lui N. Bălcescu și fost profesor la Academia Mihăileană din Iași.

În tihna satului Rudăria a trăit istoricul Ion Sârbu, a cărui operă principală, „Mihai Viteazul”, se pune alături cu aceia a lui Bălcescu. Alții și alții, a căror nume și activitate rămîn neștiute, din lipsa de interes în primul rînd al localnicilor, cu datoria de a se scoate la iveală rodnicia lor activitate. (...), scînteii din energia noastră etnică, nebănuite, lăsate uitării.

Cît despre hărnicia și vrednicia poporului îți spune femeia întîlnită în cale. Îmbrăcată curat, cu opregele mărunt țesute, purtînd în spate albiuța în care doarme copilașul; de pe un umăr atîrnă în față traista cu merinde. Cît merge, fusul sfîrîie, deapănă firul de pe furca frumos crestată, purtată în brîu. În cadrul pajiștei verzi din jur, cu case rezlețe, cu vite roșcate, trece încet, dar sigur.

Trei drumuri pornesc din Bozovici. Unul apucă pe cursul tot mai liniștit al Nerei, Nergăul poporului, spre Sasca Montana. Altul se vîră pe valea Minișului către Oravița. E un drum pitoresc, căci valea adînc săpată în piatră, prezintă alternanțe de chei strîmte, cu locuri mai deschise, întunecimea șanțului tăiat în stîncă cu lumina revărsată peste pajiști verzi și pometuri de pruni, primăvara cu ghirlânzi de flori ca zăpada, încruntarea naturii se vîrsteiază cu surîsul ei blajin, înviorător. Izvoarele gîlgiitoare ies au zgomot din parelele pietros; nasc cascade bogate-n apă ce se revarsă pe treptele tăiate-n l piatră. Păreții albi de piatra de var a Pleșei pair gata să se năruie, inohizindu-ți calea. Și așa trece vremea în sălbăticia sitrîmitorilor și lumina pomilor cînd pe lîngă apa cu valuri zburdalnice și gălăgioase, cînd pe sub umbra de fagi.

La Anina s-au terminat vîrstările; pătrunzi într-o regiune largă, aitit de tihnită, numai iarbă verde, încadrată în păduri dese, încât închizi ochii o clipă, ca și cînd te-ai teme să nu disipară tabloul plin de farmec.

În această largă poiană molcomitoare stau două sate diferite. Mai în sus Anina, centru industrial. De aioe se scot cărbuni de pămînt. Hornuri înalte și instalațiile de la gura minei ca și mormanele negre de cărbuni sînt atît de discret încadrate în frumusețea naturii, încît nu strică deloc farmecul locului. În prelungirea lui e satul Steierdorf, cum l-au numit minierii aduși din Stiria, în nostalgia ținuturilor părăsite. Sînt legate între ele prin cimitirul comun, numai flori, încît nu-ți deșteaptă fiorii morții. Veșnicia aice se împletește au viața naturii, într-un tot nedespărțit; ori te vei odihni printre mormintele înflorite ori pe pajiștele de lîngă pădure, aceiași blîndă și liniștitoare senzație te cuprinde. „Prin moarte la viață” își are aici înțelesul adînc. Aștepți sfîrșitul ca o trecere firească din liniștea sufletească în care natura te cufundă. Se lămurește astfel faima stațiunii climaterice din apropiere, minunat colț de adîncă liniște, cu vedere largă asupra văii Minișului, cu aer ozonat de rășina bradului ce o înconjură. E o ideală recreație de vară, departe de zgomot, la o înălțime de aproape 800 m, ferită de vînturi. Cu adevăr nu e mai prejos de diferitele stațiuni climaterice din Elveția ori Tirolul de nord, vestite prin reclamă ce i se face.

Cît de încîntător este ținutul din împrejurimile acestor două localități, îți spune și cealaltă stațiune dimiate-rică de la Anina, azi mai părăsită, dar unde veneau vizitatori statornici chiar din apus.

Încheierea drumului început trebuie făcută cu trenul, căci e păcat să nu admiri o adevărată minune tehnică.

E vorba de scurta bucată de drum de fier, numai de 34 de kilometri, dintre Anina și Oravița,

executată cu multă îndrăzneală tehnică, în lungul unei văi întortochiate, cu perspective ce te țin atent la fiecare pas. Pe aici se cara cărbunii de la Anima, dă tehnică e egalată la noi numai cu cea construită prin destoinicia inginerilor români între Vatra Dornei și Ilva Mare, tăiată-n două prin granița stabilită cu sila.

Drumul de fier, alpin, șerpuiește în încolăciri dese când pe margine de prăpăstii, când prin tuneluri ori pe viaducte îndrăznește. La fiecare cotitură, zăngănitul vagoanelor care trosnesc din încheieturi, Bcîrîiitul roților, înălțimea viaductelor stîrnesc fără voie fiori de spaimă. Repede ți-l liniștește privirea, care alunecă peste vârfuri de munți, în lungul văilor umbrite, peste pășuni alpine cu petele ruginii ale vitelor roșcate.

Aproape trei ore de drum trec fără să-ți dai seama; nu e clipă în care ochiului să nu i se prezinte, departe ori aproape, ceva care atrage. Cele 15 tuneluri procură, prin vîstarea întunecului cu lumina, dese tablouri atractive; cele vreo treizeci de viaducte, unul mai lung și mai înalt ca altul, măresc prilejurile de atenție și uimire. Trenul urcă de cum ieși din Anina; se acatără pe o prisă de piatră tăiată în coasta stîncii albe. Îndărăt, satul nu e arătat decît printr-un ușor fum alburiu ce se înalță ca dintr-un cazan în clocot. O cotitură largă te viră în desișul pădurii, de-ți bat crengile de fag în geam. Apoi pădurea face loc poienilor întinse, cu iarba tunsă, dar verde. Ai ajuns în liniștea desăvârșită a plaiurilor înalte. Nici un sat, nicăieri. Ici și colo cîte o căsoaie arată că totuși oamenii înving greutatea urcușului, când e vorba de viață. Peste culmile joase de munți se înalță plaiul larg al Semenicultui, cu vîrfurile ca un fund de ceaun; aduce aminte de Vlădeasa Munților Apuseni, văzută din apropiere de Ciucea, de pe Crișul Repede.

Ca un vierme ce se zvîrcolește să scape la siguranță, șiragul vagoanelor șerpuiește după cotiturile drumului. Mașina pufăie din greu, lăsând în urma ei diră neagră de fum. Când ai ieșit din tunelul cel lung și te-ai oprit în gara Gîrliște răsufli adînc. Ai vreme și dispoziție să privești la culmile joase ce se zăresc pînă departe spre Crașova. Ceața lăsată peste valea lărgită a Carașului, acoperă înălțimile joase lăsîndu-le numai vîrfurile ica niște insule în marea leșietă. Vîntul suflă în lungul văii, făcînd să șuiere un pîlc de brazi plantați lingă gara izolată. O luminărică stufoasă, cu sute de flăcări se profilează pe cerul albastru iar casa șefului de sitație, mai sus de gară, înverzită cu plante acățătoare, pare o vilă.

Singurătatea însă trebuie să fie ucigătoare. Aici se prinde grija ce ar trebui să o albă administrația C.F.R. pentru funcționarii siliți să trăiască în izolare. O bibliotecă mereu împospătată ar aduce oarecare înviorare celor care își îndeplinesc datoria, ca într-un exil.

Între gara Gîrliște și Lișava, frumusețea drumului atinge culmea. Valea prinde a se deschide, iar pe coastele tărăgănate se arată sărăcicioase ogoare de porumb firav și oacheșe tipsii de floarea soarelui. Sînt povestitoarele satelor, ca și pescărușii ce dau (tircoale în jurul catargului corăbiei zbuciumată de valuri în larg, deșteptînd speranța țărmlui apropiat. După o perdea de arbori, se vede cel dintîi viaduct înalt, un arc sclipitor de șine, susținut de picioare masive, înalte. E o înfățișare elegantă a planului îndrăzneț executat de om în cadrul naturii aspre.

De acum înainte calea scoboară; dar cu cît drumul apucă pe povîrniș, cu atît văile laterale, unele adînci, se pun în curmezișul drumului. Tunelurile se răresc, în schimb viaductele sporesc, înalte de te înfioară prăpastia peste care trenul vijîie. Sub ele prind a sclipi firicele de apă ce se adună în valea principală.

Acum pitorescul e restrîns la ceea ce e în apropiere. Se anunță și prezența omului stabil. Nucii se înfrățesc cu fagii, iar livezi de meri se întind pînă la marginea căii ferate, în lungul căreia încep și plantațiile de salcîmi.

Ca o ultimă plăcută amintire a drumului, la cotitură apare grupul celor trei piscuri din Tilve; două sînt ca niște stoguri, al treilea în mijloc ca o piramidă. Albul pieptului lor de piatră dezgolită contrastează cu deasa pădure ce le aoperă, iar în față se așterne pajiștea verde.

Semnele apropierii așezărilor se înmulțesc. Cantoanele nu sînt numai sălașuri pitorești cu carpeni sub streășina. În jurul lor, lingă o stupină, se vede un strat cu ochiul bouului ori cîteva fire de varză. Crezi că ai scăpat. Drumul de fier însă face iarăși încolăcitură, când prin pădure, când peste punți azvîrlite deasupra vîrfurilor de arbori, când în lungul zidurilor de stîncă. Nu ține mult. Aproape de Maidan zarea se luminează; linia munților se trage îndărăt, lăsînd loc dealurilor scunde și apoi șesului, acoperit de ceață.

Trei lungi viaducte, din care unul cu 9 arcuri, trec deasupra caselor din sat, încheind drumul de munte; greutatea sînt învinse. Distanța scurtă și panta mare, continuă șirul viaductelor pe deasupra ogoarelor străjuite de plopi piramidali, ce dau nou decor peisajului.

În sfîrșit, ultimul viaduct din apropierea gării din Oravița, încheie drumul atît de pitoresc.

În lungul lui nu domină numai natura; e întregită ca farmec prin munca și știința omului, care deșteaptă încredere.

S-a isprăvit! Cîteva ceasuri de drum au fost pline de emoțiuni. Rămîi mulțumit. Ai străbătut un nou colț din mîndra noastră țară, cu frumuseți atît de variate. Ce păcat că nu ne silim să o cunoaștem mai în amănunt. Poate ne-am schimba sufletul, închinîndu-ne cu mai adîncă și mai sinceră pietate icoanei ei scumpe.

De la Anina se desprind drumurile ce duc la Reșița. Între hornurile mereu fumegînde de la Anina

și norii de fum ce ies zi și noapte din cuptoarele înalte de la Reșița te cuprinde liniștea desăvârșită a naturii, cu frumuseți blinde.

Șoseaua zisă a Societății e rezervată. Nu o poți folosi decât cu prealabilă învoire. În lungul ei se îmbină frumuseți naturale, cu lucrări tehnice îndrăznețe. Omul se pune la întrecere cu natura, se împlinesc pentru a crea tablouri unice.

Intri deodată în liniștea pădurii de brad cu foșnetul ei tainic și umbră deasă. E drum de munte. Cel dintii popas e la Buhui, unde un baraj adună apa pîrîului cu același nume, într-un lac limpede, în care se oglindesc brazii din jur, creînd un peisaj eteric, în apă. Drumul continuă urcînd către despărțirea apelor, de unde privirea alunecă peste un blînd peisaj de munți mărunți, cadrul larg al lacului. La scoboriș dai în valea zbuciumatei Bîrzave, cel mai folosit curs de apă din România.

La Văliug te așteaptă prima prestevire măreață a industriei mari de la Reșița. Lîngă sătucul cu case puține, apele Bîrzave sînt oprite-n loc, prin barajul înalt de 27 m, gros de 18 m, un larg arc dintr-un cerc cu raza de 120 m ce închide un lac de vreo 12 ha, cu o capacitate de peste un milion mc. În sălbăticia coastelor de munți, mai mult stînci decît pădure, în liniștea singurătății în care te găsești, acel zid îndoit, numai piatră și beton, îndărătul căreia doarme energia stăpînită a apei, îți apare ca un impunător monument al puterii omului. Pe lîngă stăvilarul impunător, mai departe te fac să uiți natura înaltele apeducte construite îndrăzneț, peste văi adînci, sprijinite de picioare de fier, de par fragile dantele întinse din munte-n munte. Cel de la Secui, localitate de unde se scoate huilă, e înalt de 52 m și lung de 216 m.

Secătuită de apă, Bîrzava își continuă drumul prin pădurile Reșiței, rămîniindu-i doar atîta vlagă, împrăștiată de pîraile și izvoarele ce-i ies în cale, ea să-și cînte cîntecu-i de jale. Bolovanii pe care mai înainte îi rostogolea, parcă acum îi sfidează slăbiciunea prin sclavie. Puterea ei a lăsat-o în mîna oamenilor. Aceștia, grăbiți, i-au croit drum mai de-a dreptul, prin tunele, canale și apeducte, lăsînd-o ca firicel de apă ce-și spune doar fagului, care o întovărășește, soarta căreia trebuie să i se supună.

După vreo 75 km de călătorie între vis și realitate, între farmecul liniștii și semnele muncii omenești, ajungi la Reșița. Aici s-a isprăvit și chinul apei. Prin tuburi de fontă cade de la înălțime. Mînia ei încătușată e folosită de om, (pentru căpătarea forței trebuitoare, spre a pune în mișcare ciocanele uriașe care schimbă blocul de oțel în tăbliile subțiri din coșul locomotivei. Huila albă, aiurea atît de căutată, a adus prefaceri și la noi.

Reșița nu e numai un orășel, ci un domeniu întreg, pînă-n Moldova Veche pe Dunăre. În cuprinsul ei nu sînt numai uzinele - Essen-ul nostru - ci și cărbunii de la Secul și Anina, fierul de la Dognecea, fabrici pentru distilarea lemnului din pădurile nesfîrșite, dar și exploatarea climei mediterane prin întinisa vie de la Moldova Veche. Totul ocupă o suprafață de peste 90 000 ha. Uzine, cuptoare, laminoare, fabrici de locomotive și pluguri, de punți și șine sînt îngrămădite în fundul unei pîlnii de deialuri de pe care pădurile au dispărut. Fumegînd zi și noapte, hornuirifle masive ale furnalelor înalte stau înșirate înspre Dealul Crucii, îndărătul zidurilor ca de cetate ce le încing, iarăși zi și noapte nu mai conțin zgomotele stridente, muzica modernă a intensei industriei omenești, contrast izbitor cu liniștea pădurilor lăsate în urmă.

Aice înveți valoarea timpului și a muncii. O clipă nu e de pierdut; ceasul cîștigat e sporul crescut. Sînt glasuri neobișnuite; al omului nu se aude, cum nu se prinde bîzîitul de muscă în viltoarea furtunii. Bătăi de ciocane, scîrțîit de scripeți, zăngănit de lanțuri, șuier de aiburi sub presiune, într-o dezarmonie aparentă, sînt împletite în simfonia vremurilor moderne, ce cîntă transformarea energiei și a materiei, a neconținutei mișcări inerentă vieții. Privind de pe Dealul Crucii ghicești doar suflul constructor ce se ascunde în interiorul clădirilor afumate, negre, îngrămădite una-n alta, hornuri subțiri, înalte, aliniate, ca niște catarguri în port, cuptoare cilindrice, masive, printre punți de metal, învăluite toate în nori de aburi, noaptea înroșiți ca într-un incendiu. Sufletul mașinilor nu-l prinzi decît pătrunzînd în lăuntru. Cîntecul, înădușit afară, se întetește, se amplifică prin alte note mărunte. Te-ai aștepte să vezi furnicar de oameni, alergînd, gesticulînd, țipînd în graba lucrului, îndoindu-și spinarea în opintiri doborîtoare. Rămii uimit de lipsa lor. Nu-i zărești, decît unde și unde, izolați ori în grupuri mici. Pare că pîndesc ceva. Acum se reped cu geisturi iuți, acum revin de strajă, în poziție de așteptare, tăcuți, atenți.

Omul a devenit mașină, iar mașinile le-au luat locul. Cu cît rătăcești mai adînc printre ele, cu atît uiți de realitate. Ca atins de o baghetă magică, trăiești în lumea poveștilor. Pe deasupra capului se mișcă un monstru curios. E o cutie de fier; atîta vezi din el deodată. Se înalță, se scoboară, se dă într-o parte. Plutește în văzduh, de la sine, căci întunerecul sălii ascunde sirmele care-l țin în aer. Întinde mîini nevăzute spre a apuca o enormă lopată, încărcată cu bucăți de fier ruginit, adunat din zdrențele locomotivelor schiloade ori a vagoanelor turtite, părăsite pe liniile moarte din gări. Namila măiastră din văzduh o înalță, o scoboară, potrivit-o minunat ca să pătrundă în gura cuptorului din față. În clipa cînd lopata a ajuns în fața cuptorului, oblonul se ridică; zdrențele de fier sînt azvîrlite în jarul încins ce le cuprinde îndată, în vilvâtaie incandescentă, încătușată în temnița de cărămizi refractare. Mașina zburătoare se sucește, apucă altă lopată. E lăcomia omului flămînd, care îmbucă mereu, ducînd la gură grăbit și cadențat, lingura încărcată cu mîncarea din strachină.

Curios să-ți lămurești mișcările pasării de fier, ești mai atent. Atunci abia zărești că în apropierea ei stă un om, îndărătul unor geamuri de mică, ca să nu-l orbească lumina ori să-l dogorească jarul din cuptor, își fumează ticticos țigara, întinzînd mîna cînd ici, cînd colo, spre a pune în acțiune și a regula mecanismul ce dă mișcări mașinii. Lopețile cară mereu zdrențele de fier: cuptoarele își cască gura într-una, nesățioase, să le îmbuce. Te gîndești fără să vrei la Flămînzilă din Harap-Alb.

Treci mai departe, la alt spectacol, nu mai puțin minunat. E concretizarea lui Păsări-Lăți-Lungilă a lui Creangă.

Zgomotul, semiîntunecatul, tot ce vezi, te transportă în lumea fermecată. Pe un plan de tablă lucie, în lungul căreia sclipesc mici tăvălugi de fier, a scăpat dintr-o cușcă ascunsă, o dihanie prismatică, în zale incandescentă. Speriată, ca amețita, nu-și găsește loc. Tăvălugii în mișcare o mînă de colo-colo. Atunci intervine omul. Cu cirlige lungi o prinde, cum prinde ciobanul oaia, înfigînd cîta în mițele încilcite. Astfel o îndreaptă spre deschiderea laminorului.

Nici un geamăt.

Trupul maleabil se deformează, iar cînd iese din strînsura de fier nu-l mai cunoști. E o enormă rimă strălucitoare, ce se tirăște spre a intra în altă gaură, de unde iese de 2—3 ori mai lungă. Aproape nu-i ajunge spațiul să se întindă, iar cînd iarăși e apucată de ceafă și vîrită într-un nou laminor, capătul celălalt se zvîrcolește în mlădieri pendulare, ca un șarpe uriaș, ce se zbate în spasmele morții. Din butucul de fier în cîteva clipe a ieșit o șină. Minunea e înfăptuită. Zdrențele de fier, azvîrlite în toate gunoaiile, au ajuns din nou material folosit, în iadul de foc al furnalului înalt, o țeava de tun enormă, din cărămidă refractară, în pîntecele căreia clocotește fierul scos din minereuri amestecat cu cel topit din resturile lepădate oa netrebnice. În juru-i e liniște. Prin ferestruici de mică, contramaistrul pîndește momentul potrivit ca să deie drumul materialului topit.

Din pîntecele de cărămidă țîșnește pîriul de fier, îndreptat pe jgheaburi de lut. S-a terminat. Lucrătorii stau și privesc; unii își aprind țigara la jarul ce curge domol. Din vreme în vreme, cu vătrare lungi, trag la o parte zgura repede înnegrită.

Fierul topit curge într-o enormă oală de lut. E jocul celor mai feerice artificii. În șuierătură de metal căzînd din înălțimi, improașcă de jur împrejur stropi incandescenti, mănunchiuri de scînteii, aurii, ailibăstirii. Îți aduc aminte de stelele căzătoare, ce mor în adîncul văzduhului, după cum în drumul pîriului încins se prinde în miniatură tot jocul fenomenelor descrise de astronomi, că se petrec în soare: pete solare, protuberante, flăcări ce pîlpSic o clipă, spre a muri repede.

Forțele sînt aceleași, ca și în manifestațiunile cerești, deosebite doar ca intensitate. Peste tot în hala iargă e activitate neîntreruptă, în semiîntunecatul fosforescent.

Tabloul e același ca și în vestita pinză a lui Mentzel. Singura deosebire e în progresul tehnicii. Pe atunci oamenii predominau ca număr, se trudeau din greu, pe jumătate goi. Dincoace, la adăpost, ei au fost înlocuiți cu mașini. Progresul e vădit în ce privesc detaliile. A rămas însă aspra poezie a muncii.

Din iadul zgomotelor și al căldurii, îndărăt la natura recreatoare, împrejurimile Reșiței nu sînt numai hornuri, fum, viaducte și instalații diferite. Pe drumuri apropiate se ascund taine naturale, care fac regiunea asemenea celor din Oarstud istrian. Puțin de te abați din drumul ce vine de la Anina dai de minunata peșteră a Comarnicului, cu neîntrecute frumuseți de stalactite și stalagmite, nestîlucite de vandalismul vizitatorilor; pîriiașul Ponieva își face loc prin încăperile întunecate ale peșterii, cînd cu zgomot de cascadă, dînd cu murmur lin, cînd cu vîltoare de virtej, dispărînd în adînc.

Șoseaua națională ce leagă Reșița de Oravița te transportă în peisagiile carstiene de la Carașova, sat însemnat, fiind o oază de slavi, nelămurită ca origine, vorbind limbă nici sîrbească, nici bulgară curată.

Din valea Bîrzavei treci în a Carasului, cu drum pitoresc, cu cheile adînci cînd iese spre cîmpie. Regiunea e numai doline, pîlnii săpate-n piatră, circulare, ce aduc aminte în miniatură de craterele lunare. Cum e în jurul Postumiei din Isitria, așa e și aici. Sărăcia pămîntului, numai piatră de var, contrastează cu folosirea pînă la zgîrcenie a petecelor de lut roșu îngrămădit de vîltoarea apei pe fundul dolinelor. Ochiurile verzi din ele contrastează cu restul ars de soare, unde și unde, în crăpăturile cu ceva pămînt, prinzînd rădăcini cite un arbore pipernicit.

Ca încheierea drumului, privești asupra ieșirii Carasului din strînsura stîncilor, cheile de la Prolas ca o despicătură în piatră, pîreții marginii de munte unde stau cuibărite casele din Carașova, cu urmele unei cetăți pe vîrfurile stîncii, totul naște un tablou original, la marginea apuseană a Banatului, din care numai prea puține colțuri pitorești au putut fi schițate aci.

Prin Munții Apuseni

S-au asemănat Munții Apuseni cu Platoul central francez, atît după înfățișare și caracterul lor geologic, variat, cît și după firea populației.

Formează un scut boltit, care închide și apără Ardealul în apus, între Mureș și Someș. Alcătuit dintr-un mozaic de roci, aspectul lor în amănunt este bogat în forme, uneori de la pas la pas. Apele tăind coastele în adânc, frumusețile sînt ascunse mai ales în văi, contrast mare prin sălbăticia lor frumoasă, cu liniștea de pe înălțimi. Frământați, tăiați de jghiaburi strîmte cu greu de cucerit, au rămas locuți de o populație deprinsă cu asprimea naturii, hîrșiți de nevoi, tenaci în vitalitatea lor. Sînt cunoscuți în general sub numele de moți, deși o parte își zic topi, iar alta mocani. Arhaismul vieții lor fac atracția Munților Apuseni, ca și minunățiile naturii, aici mai variate de cîte ori unde, ambele împletinduse în fermecătoare tablouri. Din păcate, drumurile care duc în inima Munților sînt anevoioase. Adesea calul singur te poate transporta în părțile cu pitoresc deosebit. Mersul pe jos este cel mai lesnicios mijloc de a pătrunde în tainele munților.

Turda, Aiud, prin Trascău. Turda, orașul amintirilor istorice de toți cunoscute, dar și a fabricilor numeroase, care-l fac unul din centrele industriale importante de la noi, e așezat aproape de vărsarea Arieșului în Mureș. Locul de așezare, între Munții Apuseni, ce-i duc răcoreală, și Cîmpia Transilvaniei, ce-i dă forța gazului metan, l-a făcut important. Orașul Potaissa, din vremea romanilor, clădit pe ruinele orașului dac Dierna, era legat prin șosea bătută de celelalte orașe romane.

Deși în cîmpie, împrejurimile sînt variate. Spre nord-est se întind coline domoale, marginea Cîmpiei; peste dealul Feleacului șerpuiește, în largi cotituri, drumul dințat, tăiat în două de granița actuală, arbitrară. Spre apus se înalță un prag de piatră ca o creastă, numai ogoare, prelungirea munților Trascăului. Ori de unde i-ai vedea, îți atrage atenția o despicătură îngustă în ea. Pe acolo și-a făcut loc rîușorul Hășdate, tăind Cheile Turzii, după ale Bicazului, cele mai pitorești.

Nu poți părăsi Turda fără să nu le vizitezi. Ar fi pare că la fel ca și cînd ai trece prin Milan și nu te ai închina în fața Domului numai turle, turnulețe și statuiete.

De altfel, e o preumblare plăcută, căci de La Turda pînă la intrarea în chei sînt numai vreo 8 km. Treci prin Sînmihai sat de șes (...). Casele acoperite cu stuh, cele mai multe, sînt inundate de verdeață. Casele cu olane, care mai nouă cu acoperișul ca de cîrmîz, care mai vechi, ruginite, stau împrăștiate în lungul coastei, printre pomi, dînd un mozaic de culori variate. Pitorescul e mărit prin cele două biserici de lemn, au turnurile ascuțite, cu cerdac în dreptul clopotelor.

Drumul urcă pe lîngă cariere de alabastru, prilej de frumoasă industrie locală, printre ogoare de popușoi și cîmpuri de lucerna. Nu se zărește nimic din chei; în schimb nu-ți poți lua ochii de la panorama largă a văii Arieșului. Dintre zăvoaiele de arini și plopi răsar hornurile fabricilor din Turda, iar mai încolo malul rupt dinspre Ghiriș se întinde ca un gard gălbui, împrejmuid mînosul cîmp.

Ajungînd pe culme nici nu-ți vine să crezi ochilor. Dintr-odată ai în față intrarea în chei, un decor minunat, ca și cînd a apărut de după o cotitură, aranjat de meșteri iscusiți în arta coloritului și a plasticii. Frumose sînt și celelalte multe chei din cuprinsul României. Unele sînt mai mărețe, mai adînci, mai tănuite. Intrarea lor întunecată deșteaptă fiori, pare că ai pătrunde într-un lung tunel care nu știi unde duce.

Cheile Turzii, dimpotrivă, te îmbie prin farmecul așa de plin de învioreare chiar de la intrare.

Nici nu ai putea bănui podoaba locului, deprins cu peisajul din jur numai ogoare și islaz ! Într-o infundătură de teren e o pădurice, iar prin pădurice își face loc șuvița limpede de apă a Hășdatului, pîriul care a despicat pragul, clădind minunea de frumusețe.

Păduricea e în fundul leicii.

Variat e cadrul, marginea ei. De o parte sînt zidurile de calcar, de la intrare, asemenea unor ruini de cetate uriașă. O parte din zid e încă întreg, cu pete mai gălbii, locul proaspetelor surpări. Altă parte e mai năruită. La picioarele zidului sînt grămezile de bolovani, peste care a început să puie stăpînire un huceag de fagi. Marginea leicii este completată prin stînci ruginite de porfir, peste care se sprijină alte soiuri de pietre.

Naturii i se întovărășește omul. Pe un dîmb de stîncă se mai păstrează un turn prismatic și cîțiva colți din zidurile „unei mănăstiri”, care nu sînt, după spusa unora, decît ruinele dintr-un castel, înălțat de cineva care avea și gustul frumosului în natură, dar și dorința liniștei depline.

Jos, în fundul văii, străjuită de un plop înalt, moara bătrînă stă de vorbă cu pîriașul ce fuge printre bolovani abia rotunjiți, pătați cu licheni. În gura văii se înalță o mîndră clădire nouă, la loc atît de potrivit. Pe cît de pironitoare e priveliștea întregului tablou, ieșit dintr-o dată în față, pe atît de frumos este drumul.

Culorile variate ale ansamblului se întesesc prin împletitura amănunțită a detaliului. E ca o grădină fermecată. Sălciile mor de bătrînețe, cu trunchiurile înghir-landate de viața nouă a plantelor mărunte. Plopii rămuroși își întorc frunzele - în abureala vîntului, cînd pe partea argintie, cînd pe cea mai verde. Sînt mereu în tremurare.

Arini, stejăriș, fagi tineri sîu brazi plantați completează feerica înveșmîntare a naturii din toamnă, frunzișul fiind stropit cu grămăjoarele fructelor stacojii de păducel, aici zis pîinea păsărilor, de cercelușii de mărgean din tufărișurile dracilei, de boabele negre ale socului sau de fructele de cîrmîz ale măcieșului. Pictorul dornic să redeie colțurile fără pereche ale pămîntului românesc, n-ar putea dovedi aice cu ceea ce i

se oferă la tot pasul.

Numai intrarea în Cheile Turzii răsplătește osteneala unei zile de excursiune. Pe urmă vine și strîmtoarea despicăturii în piatră. Caracterele generale sînt aceleași ca și în orice chei de asemenea natură păreți albi, goi, năruți, cînd mai apropiați, de nu lasă să se vadă decît o șușiniță de cer albastru, cînd mai depărtați. Rar cîte un arbore poate prinde rădăcini pe un umăr răsărit de stîncă; singura podoabă sînt cultucele de iarbă de pe un colț de piatră. ori cîte un strop vioi de flori.

Dacă toate despicăturile în calcar au acelasi tipar, variațiile sînt legate de condițiunile locale. Cheile Dîmboviței în Ghimbav sînt mohorite; te înfioară prin înălțimea zidurilor apropiate; par gata să te înghită. Cheile Bicazului sînt mărețe. Cheia Turzii în total e gingașă. Nu-ți trec flori cînd străbați cei 2 km și jumătate de drum, numai în tovărășia pîrîului neastămpărat, mereu în gilceavă cu bolovanii pe care-i rostogolește cînd vine mînios, servindu-se de ei drept instrument de adîncit valea. Drumul îngust, numai pentru picior, acum e săpat în piatră, acum trece peste grohotișurile năruite, acum sub punți de beton. Și așa, pas cu pas, nici nu știi cînd se scurge vremea, mai ales că nu e popas în care tabloul să nu se schimbe chiar în cuprinsul restrîns al despicăturii.

Și, deodată, la o cotitură, acolo unde de o parte și de alta a drumului stau căscate gurile întunecoase a două peșteri, evocînd tot ce imaginația poporului a legat de ele, soarele te liniștește, iar lumina largă a cerului îți șterge orice îngrijorare. Cheile Turzii s-au sfîrșit; la marginea ei surîd ogoarele, care se ridică de altfel și pe spinarea valului de piatră despicat, după credința poporului, de către Alexandru Macedon, ca să scape de dușmanii care-l urmăreau. Cine nu crede că e așa, n-are decît să se ositenească spre a vedea urmele copitei lui Bucefal, precum tot așa de sigur, după popor, se vede urma pașilor lui Macedon pe vîrfurile lui Adam, pisc înalt de pe insula Ceilan, la marginea lumii.

Ieșind din Chei, poți ajunge în Petridurile, sate mari, de unde pe altă cale te întorci la Turda, deși drumul făcut te îndeamnă să vii tot pe el. La ieșire în asfințit de soare farmecul e desăvîrșit. Ești complet izolat în mijlocul împletiturii de forme și culori. Rar cîte o țarcă, în zborul iute, mai întreprinde liniștea deplină, încolo țîrii greierilor, biziitul muștelor mărunte, foșnetul frunzelor de plop și susurul pîrîului cîntă în surdină imnul frumuseții veșnice. Bocănitul ritmic al morarului e tobă, iar tălăngile vitelor clopoței.

Simfonia sunetelor se împlinește cu aceea a formelor, spre a ițe prinde în vraja tainicii puteri de fermecare a naturii. Celor deprinși, înainte de război să-și petreacă vacanța în vreuna din încîntătoarele localități svițeriene sau tiroleze, le poate trece dorul acum, apucînd drumul spre Trascău. Fără exagerare, împrejurimile Trascăului nu sînt mai prejos de oricare localitate din regiunile calcaroase ale Alpilor orientali.

De la Turda apuci drumul Arieșului. Șoseaua se strînge tot mai lîngă apă, căci valea începe a se îngusta, iar malurile devin stîncoase, deși acoperite cu păduri aproape pînă-n rîu. Pe un umăr de pămînt se înalță frumoasa biserică din Moldovenești, locul natal al lui Ion Micu Moldovanu, pe vremuri prepozit în Blaj. Treci Arieșul, stăvilind aici pentru a da putere electrică fabricilor de celuloză din Turda. Valea mereu se îngustează. Pe fundul ei abia are pe unde trece vijeliosul rîu, întovărășit de drumul de fier îngust, care duce la Abrud și pe șoseaua ce-i ține de urît. Drumul se înăsprește, cînd mărginit de păduri, cînd de păreți priporoși, care ruginii, care de lavă. Stîncile separă din nou drumurile, ca la Poarta Ierii, asemenea unor menhiruri uriașe. Boschete de viță albă, cu fructele de mătase argintie, de hamei cu conurile ca mici lampioane japoneze, împodobesc colțurile tănuite în lungul apei, umflată de ploii și curgînd iute peste bolovănișul mereu rostogolit. E ca firea moșilor din țara cărora își ia izvorul La Buru, spațiul se mai lărgește, ceva, fiind cruce de drumuri. Calea ferată se ține de Arieș; un drum apucă pe valea Iarei, cu încîntătoare tablouri, iar spre miază zi, duce la Aiud.

La mijlocul acestui din urmă drum se află Trascăul, la 540 m înălțime. Buru e sat mohorît. Dealurile astupă calea. Casele sînt așa de bătrîne, încît peste stuhul acoperișului s-a prins un strat gros de mușchi, împodobit cu trunchiurile cărnoase de *Sedum* înflorit. Spațiul, prea restrîns, nu permite decît cel mult creșterea vitelor. Grajdurile sînt mai mari și mai îngrijite diecit casele; clădite în două părți, sînt despărțite de sură fără ușă.

La o cotitură, peisajul se schimbă. Cum ai trece din gura de pivniță la lumina zilei, așa se luminează cînd te-ai apropiat de Trascău. Constituția geologică variată, o depresiune închisă între munți, dă un peisaj variat; pe o porțiune restrînsă de teren vin alături colți ruinați de calcar, vîrfuri îmbătrînite de gnadis ori colți ruginiți de porfir. Ici sînt stânci golașe, fără un pic de iarbă pe ele, creste ori căpăține de zahăr, izolate. Mai încolo sînt pripoare acoperite cu arbori, iar în jurul saltului năruirile măcinate s-au rostogolit domol, ca făina din gîrliciul morii, dînd pămînt bun pentru imașuri ori chiar pentru ogoare.

Muntele Scaunului, înalt de 1 130 m, se întinde ca o creastă între Trascău și Colțești, de jur împrejur învăluit în pămîntul roșcat, folosit de ogoare trase în lungul fetii muntelui, ca niște prispe unele peste altele, spre a opri alunecarea pămîntului scump. La spatele satului, spre apus, altă culme de stînci se lînsiră ca niște turnuri ruinate, pe cînd printre creștăturile lor se ițesc vîrfurile Bedeleului dinspre Arieș.

Romantismul peisajului din jurul Trascăului este mărit prin izolarea regiunii, prin ruinele de munți din jur, prin îmbinarea pajiștelor, a ogoarelor, cu pământul roș, cu albul știrbiturilor de calcar, cu pădurea azvirlită pe spinarea vîrfurilor mai mărunte. Cînd toamna împrăștie peste păduri pistruii frunzelor îngălbenite, iar soarele poleiește totul în aurul roșcat al razelor dinspre asfințit, nu poate fi îmbinare mai artistică de forme și culori, ca în jurul Trascăului. (...).

Clasele din Trascău, unele sînt înșirate perpendicular pe stradă, cu ziduri înalte între ele. Altele însă, mai la o parte, pe suișul muntelui, pare că sînt case tiroleze, din bultoci dezgoliți pînă la jumătate de păreite, inidheiați la muchiile casei. Acoperișurile iuți sînt său de șindrila său, mai puține, de ipaie bătute. Frumos e portul trascăoanilor, iarăși datorită originii lor. Se zice că e cel mai frumos din întreg Ardealul. N-ai bănuî după hainele zilelor de lucru. Femeile poartă peste săptămîină rochii albastre, încrețite în lung, o pestelcă tot albastră ori verde, iar pe cap un testemel oacheș înflorit, legat la ceafă, sub părul strîns ghem, în picioare au mai totdeauna încălțăminte din piele roșie. Bărbații au portul simplu, cu ciubote, cu pantaloni de aba, strînși pe picior, cu șnur roș la cusătură. Cămeșile sînt strînse la încheieturi, de regulă bogat cusute, iar pe umere își azvirl un sumăel scurt, cu multe fireturi colorate.; Mîndrețea hainelor se arată în zilele de sărbătoare. Cămeșă femeilor, strînsă la mîneci, e numai culori oacheșe, frumos cusute cu ibrișin de mătase. Pe cap au o maramă de borangic, sub care strălucește salbă bogată. Pestelca tot cu culori oacheșe, ghetele roșii, dau îmbrăcăminte o polichromie neîntrecută.

Meșteșugul vechi al minerilor iscusiți a dispărut o dată cu greutățile tot mai mari de a ajunge la minereurile de fier și arginit. Azi locuitorii Trascăului au revenit la creșterea vitelor, la cultuirea intensă a ogoarelor, iar unii sînt buni cioplitori în piatră.

Părăsești Trascăul cu părere de rău. Noroc că drumul pînă la Aiud însă este atît de plin de ademeniri, încît te mîngîie.

Las în urmă frumosul Trascău și împrejurimile sale minunate. Lumina cerului, înseninat în parte, se revarsă asupra munților, mărindu-le variația coloritiului prin focul razelor de soare îndreptate ca dintr-un reflector, cînd pe un pisc, cînd pe altul, scoțînd în relief albul păreților de calcane sau dând un colorit mai roșu petecelor de *terra rossa*, pământul de ocră ieșit din măcinarea pietrei de var. La cîțiva kilometri de Trascău, într-o poziție tot așa de romantică, stă Trascăul Secuiesc. Pînă la el drumul te farmecă. Pe dreapta sînt țuguie de calcar spre care se ridică ogoarele muncite greu, cu haituri de arbori. Ogoarele par suspendate, iar tabloul este seganltinian. În stînga drumului stîncile răsar ca vîrfurile de oaste dintr-un schelet uriaș. Printre ele grohotișurile pregătesc suișul arborilor, care precedează pajiștile. E viața de prefacere și în natura zisă moartă, deși viața tocmai prefacere înseamnă.

La Trascăul-secuiesc iau naștere două pîraie, care se îndreaptă în direcții deosebite. Pe unul am venit; se varsă la Buru în Arieș. În lungul celuiilalt e drumul spre Aiud. (...)

Pe o stîncă din apropiere, către apus, se înalță ruinele unui vechi castel aparținînd stăpînii torilor feudali, de pe vremuri. Evocă zilele de luptă, frămîntările sociale și politice atît de vii din Ardeal. În toate părțile sînt guri de peșteri, care potricălesc masivele de calcar. Cea mai însemnată e cea de la Bedeleu, din apropiere de Trascăul secuiesc (9 km depărtare), lîngă satul cu același nume. E vestită nu numai prin frumusețea podoabei lăuntrice, cît și prin osemintele de fiare cuaternare care se opoșeau în ea.

Drumul cotește printr-un cuib de verdeață, în care puținele căsuțe sărăcuțe din Vălișoara sînt aproape inundate în frunziș de făget. Sărăcia pământului schimbă sistemul de lucru. O parte din ogor e lăsat un an să se odihnească. Chiar ciobănitul e altfel. Ciobanii se tocmesc fără plată, ci numai cu dreptul de a face stîna pe ogorul lor, spre a-l îngrășa. Din această pricină nici vitele nu-s duse la munte, ci finul e scoborît în vale. Balega e un îngrășămînt de preț, ce nu trebuie irosit. Cînd ai scăpat la lumină, crezi că drumul s-a isprăvit; e închis. În realitate, prin șerpuii largi ocolește la început păreții drepti, goi, pînă cînd n-are ce face și trebuie să treacă printre ei. E iarăși una din numeroasele chei care caracterizează partea răsăriteană a Munților Apuseni. Locul e impresionant. Drumul și pîriul repede sînt prinși între doi păreți înalți de calcar, din care unul, cel răsăritean, e ca tăiat de paloș, vertical cu crăpături în toate direcțiile, unde și unde cu cîte un pumn de iarbă, ori cu cîte un copăcel aninat nici nu știi cum.

Te miri cum poate să-și tragă hrana, oricît de anemiata iar fi viața. Poporul i-a zis la „Cetate” acestui părete înalt, din cheia Poianei, numire care e la fel au zidul de calcar de la podul Dîmbovicioarei.

Păretelui drept îi stau în față alți colți de calcar, care închid drumul ca un zăvor. Cînd ai scăpat din chei, la Poiana, și te uiți îndărăt, ai o priveliște minunată.

Spre răsărit Rachișul, rîpos și gol, se ridică din mijlocul năruiturilor acoperite cu pășune și ciritei. E contrastul sărăciei pietrei calcaroase, sărăcia carstului dalmatin și surîsul pajiștei verzi. Bolovani, năruți din perete, stau îngrămădiți la intrarea în chei, ca și cînd de curînd s-ar fi dat o bătălie de uriași. Șoseaua, albă ca de cretă, în șerpuii strînse își face loc printre bolovăniș.

Ai scăpat de calcar. De acum înainte, pînă la Aiud, satele stau unul lîngă altele. Simți spațiul larg al văii rodnice și primitoare. Dincolo, în defileu, e nevoia, străduința pentru trai, aspra luptă cu pământul rodnic numai prin muncă deosebită. Dincoace, e gilgiitoarea îmbrăcăminte a ogoarelor și pomitelor, a pășunelor grase și a pădurilor dese.

La Poiana e tranziția. Bolovanii de piatră, învăluți în pământ roșcat, se mai ițesc pe costișa dealului, iar conurile de dejecție aduse de puhoaiie arată răscolirea pământului proaspăt format. E încă sărăcia. Căsuțele mici, tupilate, se înșiră în lungul drumului Cacova. Însă e sat mare, curat românesc. Casele au tipul celor din Cîmpie, cu acoperișul din stuh des și gros, râtezat la capete. Gospodinele strinse la o vecină, înșirate pe prispă ori pe scaunele de la poartă, torc caierele de lînă albă, prinse de furca lungă, încrîstată. Cu hainele lor l naționale formează un decor de hărnicie.

Încep pometurile. Regiunea e renumită pentru meri, i se zice - spune Silvesitru Moldovan - Țara poamelor. Jos apa Aiudului dă umezeală întinselor pajiști de pe vale; pe terase se așează ogoarele, iar pe dreapta, pdnă hăt departe, sub poalele Pleșei se așterne, codru frumos de stejari... Pometuirile de pe deal, împrejmuite cu gard de bolovani, încărcate de mere, dau locului o.înfățișare de belșug și rodnicie.

La Măgina peisajul e larg. Frumoasa biserică impozantă din mijlocul satului e pe o ridicătură; cadrează de minune cu zidul munților înverzîți, care rămîn ceva mai departe. O inscripție pe un modest monument te înduioșează; „Vouă care n-ați venit acasă, vi se ridică această piatră." Data: 1914—1919, spune toată durerea. O privire îndărăt asupra acestui colțisor de țară, își dezvoltă caracteristica marginii Munților Apuseni. Piscurile golașe au rămas în urmă; par colțuri neînsemnate, răsărite din valurile celorlalți munți împăduriți, care se scoboara în gheburi tot mai joase, împeștrițături de pomi, ogoare și sate.

Încîntător, mai variat, este drumul cu largi serpentine, ce duce de la Aiud și Brad, bun pînă pîore Mogoș. E încîntător și interesant prin romantismul peisajului, prin arhaismul populației blînde și prea răbdătoare. Ieși prin Aiud-sat, cu mulți bivoli. Sărăcia se arată. La căruță nu trage decît un căluț înhămat într-o parte a oiștei. Stînca Trascăului te întovărășește o bucată de vreme, pe cînd drumul prin Măgina cotește pe colnici joase, cu păduri de fag roșcat, spre toamnă, apoi amestecat cu stejar, printre care petele de soare aruncă luminișuri ce măresc încîntarea dată de lumina slabă a zilei de toamnă. Cu cît urci, cu atît pădurile de stejar se îndesesc, în poiene ferigile cresc ca niște tufișuri dese, exotice, înalte peste 1 m. După terminarea serpentinelor, de pe vîrfurile golaș, de la 1 000 m, te bucuri de cea dintîi largă priveliște asupra părții răsăritene a Munților Apuseni. Cum s-ar ridica cortina la operă, așa te trezești dintr-odată cu labirintul de dealuri înecate-n ceață. Ai impresia că în fața se întinde marea ieșită, ca după o furtună. Ceața deasă, scamă alburie, acoperă șesul depăritat al Mureșului, se urcă printre văile din munți, schimbîndu-i în roiuri de insule. Mestecenii cu frunze aurii dau podoaba locului, formînd un tablou al liniștii. Lîngă tine seceta a ars ultimul fir de iarbă. Au rămas numai scai cu puf argintiu, la umbra cărora suride cîte o albăstrea, mai sinilie înainte de moarte.

Crestele dinspre Râmeț se înșiră deasupra pădurii, mărind decorul ce-l admiri de pe lespedea de lîngă crucea masivă de piatră, ce-și înalță brațele pe ecranul albastru al cerului.

Casele răzlețe, cu acoperiș țuguiat, se îngămădesc unele în altele, în jurul bisericuței de lemn, cu cîte un plop piramidal ori chiar vreun brad singuratic, ce contrastează iprin silueta lor întunecată cu vioiul colorit de toamnă din jur. În colo, arbori chinuți, cu crengile tăiate pentru hrana oilor pe iarnă, prăjini cicxuroiase, numai în vîrf cu nu pămătuf de frunze, dau dovadă de asprimea traiului. Pe fața muntelui stau holdele, cu sistemul canaoteristic de cultură. Din 4 jugăre două se seamănă, două se lasă miriște, spre îngrășare și odihnă, pămîntul fiind slab, spălat de ploii. Cîrdurile de oi albe nici nu știi ce pasc, iar casele, cu căciula lor de paie trase pe ochii mici de ferestre, stau grupate cîte 2—3 grămadă, ca spre apărare.

Drumul urcă mereu între colțuri tăiate-n piatră. Pilcurile de caise se înmulțesc, căsoaiile cu acoperiș tot țuguiat sînt presărate pe coisitișele cu ceva iarbă mai multă. Mici ogoare de ovăz, nesecurat nici La începutul lui octombrie, stau azvîrlite la înălțimi ca niște cîrpe întinse la uscat. Ovăzul e mai scump aici decît aurul. Tăiați cu grijă snopii sînt cărați cu brațele pînă unde pot fi încărcăți pe cai ori măgari. De pe crestele Rîmețului, numai bolovani de piatră, ca arse, cu simpli tufărișuri verzi printre ele, zarea se înviorează. Peste Piatra Caprii și Piatra-Ceții, dinspre Întregalde, stîncile luminate de soare, ce răsar deasupra munților, văzute și de la Alba Iulia, în ceața depărtării, se prinde și silueta Carpaților. Mănăstirea veche, cu ferestruici cît pumnul, cu acoperiș de tablă roșie, stă înălțată pe umăr mai verde, ca și cînd ar lua în ocrotire satul din vale. Îndărătul ei se ridică zid de piatră albă. Ea domină valea. E satul primitiv, încremenit așa, neschimbat de sute de ani. E satul caracteristic Munților Apuseni, cu miezul în fundul văii, mai la drum lesnicios, cu grupuri de căsuțe azvîrlite ici și colo, unde se nimerește o palmă de loc mai netedă, la fața muntelui, bătută în plin de soare. Din generație în generație s-a adăugat, casă lîngă casă în jurul celei bătrînești. Ici e sătucul Florești, calci familia de origină era a lui Horea, dincolo Costinești, satul lui Costin.

Sărăcia și ea s-a păstrat din moși-strămoși. Averea se cîntărește după cele cîteva oițe, vite ori căluțul blînd, ascultător, resignat ca și stăpînul său. Te-ai aștepta la fețe aspre de oameni, ca și locurile în care trăiesc. Bătrînul cu plete albe, cu căutătura senină și blîndă, te întîmpină cu drag, doar mirat de vizita neașteptată.

E deprins cu sărăcia, uitat cum e de toți. Răzvrătirea firească nu l-a pătruns în inimă, deși e

urmașul celor care l-au înțeles pe Horea. Ieșind din poarta strîmtă a Rîmețului, o nouă groapă se deschide cu un alt cuib de case. Încremenit la vederea mașinilor, ciobănașul abia știe să spuie cum îl cheamă. E aproape de amiază, dar el n-a pus încă nimic în gură. A pornit la oițe cu noaptea în cap; pînă ce va ajunge acasă, sus, sub stîncă priporoasă, va mai trece un ceas. E ucenicia vieții ce-l așteaptă, asemenea cu a părinților lui.

Pitorescul îl dau casele răzlețe, spre care ducă cărăruia bătută, șerpuind pe coasta povîrnită. E singura legătură cu vecinii, deci cu lumea largă. Cînd iarna nămeții astupă valea, viața se restrînge săptămîni întregi în căsuța de birne, în care abia dacă găsești o unealtă de fier. Cu fiere struicele cît pumnul, cu streășina trasă pînă aproape de marginea cerdacului, viața socială e redusă la cea familiară. Biserica e departe, în fund de vale.

Scoala e și mai departe. Se lămurește de ce ciobănelul de 10 ani nu știe să-și spuie nici numele.

De la Rîmeți urci coama pietroasă a Tarcăului, peisaj frumos, dar cu sărăcie mare. În toate părțile văiuși puțin adînci, cu verdele adăpostului, măresc policromia în adevăr plină de farmec. Satele sînt răsfirate. Două-trei case la un loc capătă un nume deosebit. Sînt case de birne, încheiate la colțuri, cu acoperișul înalt de fin, cu stîlpi subțiri în jurul nelipsitei prispe. În jurul lor stau îngrămădite stoguri de fin, de nu știi, din depărtare, să le deosebești de case. Peisajul e împeștriat cu cîrduri mărunte de oi, cu dungile sărăcăcioaselor ogoare în curmezișul muntelui, ca la Trascău. E frumoasă natura cu vrîstarea gheburilor de calcar, cu pajiștile stropite de ametistul brîndușelor de toamnă. Dar totul îți spune nevoile mari în care trăiesc mocani, cum li se spune locuitorilor de la Rîmeți și pînă la Mogoș. Scunzi de statură, cu un abur de tristeță amară pe față, viața lor e o aspră luptă cu natura frumoasă, dar cam ingrată; cu toată munca grea, nu le dă cît le trebuie pentru hrană. Numai vitele și oile, crescute în mai mare număr, de unde poate și numele, cît le mai ajută să nu fie mereu flămânzi. Simt dornici de libertatea în care trăiesc. În răscoala de la 1848, ca leii au tăbărit cei din Rîmeț conduși de tribunul Fodor, asupra armatelor ungurești, oprindu-le în loc. Cu mintenașul lor scurt, tundra albă de pănură, purtată iarna, dar și vara, cu cioarecii tot de aibă, cu opincile încă obișnuite, la bărbați ca și la femei, au mers sprinten; sînt vioi. Femeile și ele poartă aceeași tundră peste cămeșile de bumbac ori cînepă, cu cusuituri sobre, negre, au opreg negru în față și zadie de lînă roșie cu vinci negre la spate; se pun la muncă de-a valma cu bărbații, în afară de gospodăria casei.

După ce treci creasta Tarcăului se deschide un nou decor. E punctul culminant. Admirația devine închinare în fața naturii, de o frumusețe rar întîlnită chiar și prin regiunile alpine.

Ținutul este frămîntat. Mișcările geologice intense au scos la iveală, pe o suprafață mică, roci felurite, ce dau peisajului și vegetației o variație mare. Prispa de piatră, pe care se înalță biserica din Brădești, desparte două văi cu decor deosebit. Valea Brădești apucă spre Mureș, îngustă, mărginită cu colțuri de stîncă albă, ce răsar din învelișul arămiu al fagului. Casele stau acățarate unele deasupra altora, de crezi că alunecă satul în vale. Valea Poienii se deschide înspre Arieș. Alte pietre, alt decor. Coastele sînt mai trăgănate, numai iarbă și pîlcuri de arbori cu haine felurite de toamnă. Departe, în fundul văii, se înalță munții Bedeleului, rîpoși, goi, semeți; peste toți domină plaiul neted, înalt, al Muntelui Mare, au profilul oa o curbă largă, prelungă, trasă pe ecranul cerului senin.

Sub el, în fund de vale, biserica din Ponor strălucește ca o pată de cîrmîz. O pinză ușoară, țesută din petalele brîndușelor dese, se așterne în pășunea aice mai verde. Grupuri de oițe albe, cîte o văcuță târcată, alb cu portocaliu, măresc mozaicul de culori, întregind tabloul zugrăvit de natură.

Uiți de sărăcia și resignarea poporului, care-ți duce viața, aceeași cu a strămoșilor depărtați.

În jurul caselor, cu acoperișul țuguat e hărnicia de furnică din preajma iernii, cu atît mai demnă de relevat cu cît sărăcia e mai mare. Grija de căpetenie e pentru vite, adăpostite în grajduri, ce nu se deosebesc de locuințele oamenilor decît prin lipsa ferestrelor, a vetrei și a paturilor de scînduri.

Vitele și oamenii trăiesc într-o tovărășie duioasă. Unii pe alții se sprijină în traiul comun, încolo; alte griji nu mai există; alte preocupări sînt de prisos. Doar rarul dangăt de clopot din turnul bisericii deosebește viața de acum de aceea din vremea neoliticului. De aici însă drumul devine aspru. E drumul natural, obișnuit, care trebuie să-l înfrunte locuitorii din partea locului, măcar că duc la marele sat Mogoș, ca și Ponor, centrul mocă-nimii din Munții Apuseni. Podurile rupte te îndrumă prin vadul apelor iuți. Urci, scobori, prin ponoare; cu greu înaintezi printre casele țuguiate, dar au acoperiș de șindrilă unele. Bisericile, și ele de lemn, au turnul ascuțit, zvelt. Cultura e mai variată. Meri, nuci, cireși alcătuiește pometurile. Porumbul e mai întins, cînepa mai deasă. Din valea Mogoșului drumul începe din nou a urca prin păduri, din rariștea cărora se întrezăresc înălțimile Negrișului spre nord. Geamănilor cu două gheburi gemene. Prinzi cealaltă față a înălțimilor din inima Munților Apuseni, fără zvîcniturile stîncilor de calcar. Și astfel drumul te ducă pînă la Abrud.

Abrudul e orașul de căpetenie din „Terra Tzopus” de demult, ținutul țopilor de azi, deși țopi se socot românii de dincolo de Cămpeni, înspre Vidra și Albac. Are înfățișarea orașului de munte. Ca și Cîmpulungul din Bucovina nu este străbătut decît de o stradă principală, porțiunea din șoseaua națională ce vine de la Alba Iulia, trece prin Zlatna și apucă pe calea Arieșului către Turda.

Riușorul Valea Abrudului nu e prea mare. N-a avut putere să-și lărgească lunca. E strîns în lung de două coame de munți, cu coaste destul de iuți, spre a nu da voie oamenilor să-și urce casele prea sus de ele. De aceea locuințele dese, cu grădinițe cît palma, dar numai flori, se opresc la marginea văii; cele cîteva străduțe, pavate cu bolovăniș, puțin se depărtează de strada principală. Cînd vin năpraznice, puhoaietele munților împotmolesc curțile și casele cu bolovănișul răscolit.

În lungul străzii mari, clădirile, multe cu două rînduri, fără zorzoane, formează zid neîntrerupt, ipînă în dreptul unde e piața, largă, mai întotdeauna învăluită în liniște deplină.

Abrudul a fost; vechiul *Alburnus major*, centrul băieșagului din jur, doarme azi în pacea apusului. În piața-i pavată cu bolovani doar în zilele de iarmaroc cît mai e forfotă. Altfel sună trist, cu ecou prelung, cele 12 lovituri ale ceasornicului din turnul bisericii reformate. În piața Abrudului, ca și în Piazza San Marco, se prinde același cîntec. Viața orașului era legată de dărnicia munților vecini. Aceștia au devenit zgîrciți; s-au ascuns aurul în adîncuri greu de pătruns. Vremea veseliei a trecut. A ajuns legendă obiceiul primarului de demult, care încălța cizmele cu potcoavele și talpa de aur ca să pășească pe aur duminica spre Casa Domnului.

Abrudul azi moțăie, așteptînd minunea ca munții să-și deschidă din nou tainițele în care s-au ascuns comorile. Pînă atunci doarme și visează la vremurile de bogăție de odinioară, ca și la zarva zilelor cînd „Crăișorul munților” își apară cu îndîrjire pămîntul necotropit de străini. Căci dacă Abrudul avu zile de belșug, în vremea cînd era *opidum montanum*, are și vremuri de glorie neștearsă, cînd adăpostea pe Avram Iancu și gloatele lui înarmate cu furci și coase, ca și tirolezii lui Andreas Hofer, veșniciți în pînzele lui Deffregger.

Nu e vorbă că nici în revoluția lui Horia, Abrudul nu fu liniștit, dar cartierul general al lui Vasile Nicula Ursu din Albac, era mai mult înspre Zlatna. Nemeșii cunoscuseră însă groaza, cînd Horia, cu Giurgiu Crișan, porni cătră Abrud.

În preajma Abrudului se petrecură însă acele eroice lupte ale moților cu armatele regulate ungurești cînd și femeile luau parte la apărarea vetrelor primejduite. În Abrud, în casele familiei Suluțiu, s-au adunat fruntașii români, trimițînd în delegație pe Iancu la Sibiu. Aici, în Abrud, a fost Iancu surprins de armatele lui Hatvani, împrăștiate apoi ca potîrnichile de urgia buciumanilor, care se aruncau, la gura Cernii cu mîinile goale asupra tunurilor, țînîndu-le în loc. Tot în imediata apropiere a Abrudului a fost bătută și armata lui Kemeny, de n-a știut comandantul cum să se strecoare mai pe furiș, scăpîndu-și doar viața. Fiecare colț de munte ar putea să povestească scenele de nemaîntrecut curaj, desfășurate de moții lui Iancu.

Toate s-au stins, numai natura și-a păstrat același decor variat și domolit.

Urci coama trăgănată a dealului din dosul fostei Școli normale ca un castel. Roua dimineții nu s-a topit încă. În locurile mai adăpostite stă prinsă de flori și frunze ca o maramă rară, filigramă de argint, azvîrlită peste pajîștea verde și grasă. Cu cît urci, cu atît încep să se ițească virfurile munților cu aspecte atît de felurite, farmecul locurilor acestora.

Cel dintîi se ivește Vulcanul, asemenea Oculășului de pe Ceahlău, cu părăți ruți din toate părțile. Strălucesc în bătaia soarelui, abia răsărit, colțanii ca de marmură, din jurul lui. Cu spinarea puțin încovoiată, cu un capăt mai înălțat, pare un dulău împietrit ce stă de pază locurilor. Muntele acesta, în izolarea lui, te fascinează, îi urmărești îmbrăcăminte culorilor schimbate după lumina soarelui, îl zărești de departe. Cînd ești jos, la poarta bisericii din Abrud-sat, în perspectiva unei uii strimte, Vulcanul își închide zarea. De pe Stiuț, ori Cetatea Roșie, el îți atrage întîi privirea, iar cînd ești pe Detunata, uii coloanele de bazalt de sub picioare și privești Vulcanul în deplina lui desfășurare.

Strimba, mai spre miază-noapte, apoi Muntele Mare, ca un larg dom, închid cadrul priveliștei largi. Sînt sobri în profil, pe spinarea lor se sprijină marginea cerului. Nu-ți surîd însă; nu te îmbie să-i cercetezi. Vulcanului dinspre apus îi corespund giurgiulele celor două Detunate în spre răsărit și Vulcoiul cu fruntea despicată.

În cadrul acestor munți, se întind alții, mai mărunți, cu spinările ondulate, cu coaste trăgănite. Petele caselor văruiete, împrăștiate răsleț, strălucesc pe coastele de la față, bătute de soare. Pîlcuri de păduri, petece aurite de holde, covoare de trifoiști ori pășuni alcătuiesc mozaicul tabloului încadrat, în mijlocul căruia stau grămadă casele din Abrud, înșirate în lungul drumului mare. Liniștea e așa de deplină, pe Știuț, turnul de observare mai apropiat, încît mai că auzi filiiitui celor doi fluturași cărămizii care se hirjonesc în preajma unei tufe de cimbrisor, cu florile împurpurate de fericire. Pe bolovani de lavă măcinată din jur, se așază o clipă o codobatură neastămpărată, spre a se pune, țupăind, mai încolo. Nu e singură. Se joacă de-a ascunsele cu o alta tot așa de sprintară tovarășă. De departe se aud bătăile ciocanului în coase, iar o gospodină strigă ceva vecinii aflată în curtea cea mai apropiată, la cîteva sute de metri. Viața tot de fața pămîntului se leagă mai cu temei, deși visul localnicului se îndreaptă spre vîna strălucitoare din măruntaiele pămîntului.

- De unde vii ! mă întrebă un abruden ce mîna pe jghiabul unui puhoi slăbănogul căluț, care se opintea să tîrîie un maldăr de crengi.

- De pe Stiurț, îi răspund.
- După băieșag ?
- Sînt alții destui care urcă munții, după aur, îi zic.
- Ie ! Cu toții se întorc cu buzunarele goale, încheie el cu o ironie tristă.

Roșia. În jurul Abrudului se găsesc localități care concurează între ele fie prin importanța minieră, fie prin frumusețile naturale, variate la tot pasul.

Cînd te abați din drumul mare ce duce la Abrud și apuci spre Roșia Montană, te întîmpină o muzică stranie. Călătorul rămîne nedumerit. Dacă se întîmplă ca și vîntul să șuere printre frunzele de mesteceni, răzlețiți pe coastele numai bolovani ruginii, muzica e și mai bizară. Fîșiitul frunzelor, șuietul crengilor mlădioase biciuite de vînt se îmbină cu vîjiitul apei, care curge din repezișuri în repezișuri, în trîmbe cînd mai groase, cînd ca niște suluri de pînză. Ceea ce dă acestui obișnuit cîntec al naturii o originalitate neîntîlnită aiurea sînt niște tocănituri, în cadențe regulate, dar în tonuri deosebite, dînd ca niște lovituri de crengi uscate, cu sunet sec, cînd mai înădușite, cu sunet domolit. Pare că sînt rîpieli de tamtamuri lovite în ascunzișul tufișurilor.

Taina se deslușește îndată. În lungul drumului sînt înșirate numeroase steampuri, forma cea mai primitivă de zdrobit piatră auriferă. De cum intri în valea tînuită, cu munții găuriți de mine, și pînă ce ai trecut dincolo de ultima casă din Roșia, muzica steampurilor te urmărește.

Din zori și pînă tîrziu, în întunerecul nopții, zgomotul lor nu mai contenește.

Mecanismul e simplu de tot, ingeniozitatea celui dintîi inventator, care a pus stăpînire pe puterea apei curgătoare. Vîna de apă, adusă pe un jgheab, învîrtește o roată, ca și roata morii. Axa acestui embrion de turbină, un butuc gros de copac, este prevăzută cu niște dinți de lemn bătuți cu multă socoteală. Învirtindu-se butucul fiecare dinte ridică pînă la o oarecare înălțime un pilug, zis săgeată, și-l lasă apoi să cadă, apăsând, peste piatra ce cuprinde aur în ea. Pentru ca vîrfurile săgeților să nu se tocească lesne, iar lovitura să fie mai grea, sînt căptușite la capăt cu cîte un degetar de fier ori cremene. Un curent de apă spală piatra mărunțită. Firul sclipitor de aur, mai greu, rămîne amestecat cu mîlul produs din sfărîmare. Tot cu ajutorul apei, căci mercurul e prea scump, fluturașii de aur sînt prinși pe mițele unei pîsle flocoase. E așa de puțin, încît uneori nici nu se scoate într-o zi cît greutatea unui fir de cucuruz, o batcă, unitatea de greutate în partea locului, cam o treime dintr-un gram. Totul a rămas primitiv, pînă și unitatea de măsură, deși sistemul e același ca și în uriașele steampuri mecanice de la Brad, cele mai mari din Europa, și care te asurzesc cu zgomotul pilugurilor grele, în cadențe mult mai scurtate. Steampurile primitive sînt pașii copilăriei, timizi, dar plini de farmec; sînt sărăcia muncii individuale față de forța mecanică ieșită din turbinele cu numeroase, în vîrtituri pe secundă. E trecutul individualismului în fața puternicilor societăți pe acțiuni. Forța e luată de la pîriiașul care curge peste bolovani ruginii, avînd apa ca laptele de nămolul scos din atîtea ciocane, oițe sînt în drumul lui. Steampurile nu sînt așezate numai jos, în albie, printre arini. Apa e trasă prin jgheaburi în sus, pe coastă. În dreptul acestora, pîriul e sec, pentru a primi din nou apa ce i s-a furat și care a trecut din steamp în steamp, curgînd din cascadă în cascadă. Zgomotul fugii zglobii, auzit de sus, pare zumzetul unor roiuri sălbatice de albine. Cadrul naturii e pitoresc, muzica generală e originală. Tablourile întîlnite la tot pasul sînt unice. Nu le mai găsești în România, nu le întîlnești în Europa întreagă.

Pietrile au ajuns de o zgîrcenie îngrijorătoare. Truda e slab răsplătită. Sărăcia se întinde tot mai mult pe locurile unde odată domnea huzurul minerului cu chimirul plin de galbeni. Sus, la munte, minele sînt părăsite cele mai multe. Gurile lor, una lîngă alta, stau ca pete întunecate, ce duc în cotloane unde nu se mai aud lovituri de ciocane. Vînele de aur s-au ascuns în adînc; dinamita e scumpă. Cramele sînt năruite. Rîzna, vagonetul, a înțepenit la gura minei, pe șinele de lemn.

Obiceiul vechi e greu însă de părăsit. Atîta vreme cît apa curge, steampurile țacănesc mereu. Pentru a le da hrană, să răscolesc năruiturile minelor romane, se cară prundișul din albia rîului, se adună în desagi sfărîmăturile de lîngă gura minelor odată vestite prin bogăția lor.

Măgărușul răbdător rupe firele sărace de iarbă dintre năruiturile munților, așteptînd să i se umple cu piatră tarul, părăchea de coșuri de nuiele din spate. Apoi, încet-încet, minat de un copil galbăn la față, pășește cu prudență pe cărăruia ce duce la steamp.

Acolo sînt adunați toți din familie, afară de cei mai în putere, care au apucat drumul pribegiei spre Comănești, Anina ori Petroșani, spre a scoate aurul negru în locul celui sclipitor de acasă ascuns în măruntaiele munților. Copiii cară pietrele, în care cu toții își pun nădejdea. Bătrînii stau cinchiți în jurul pînzei de apă ce se răsfiră peste nămolul ieșit din măcinașul săgeților. Cu priviri înfrigurare, pîdesc fluturașul mărunt slobozit din încheștarea pietrei. E aurul mult așteptat strîns fir cu fir, fără să ajungă a se aduna atîta cît să alunge sărăcia din casă.

Ciocăniturile săgeților cîntă mereu același cîntec, auzit ori unde s-a arătat vreo vînă cît de subțire de aur, în Munții Apuseni, ca și în Alaska ori în întinsele deserturi din Australia. E suferința nădăjdii neîmplinite; sînt frigurile bogăției rîvnite, care duc în mormînt. E nestatornica stăpînire a ei, chiar cînd norocul suride o clipă.

Năluca potcoavelor de aur, ajunse legendare, ține în jurul steampurilor pe cei care se sting cu minele înceștate în milul cenușiu, aproape sterp.

Roșia a fost odată cel mai vestit centru aurifer. Dovadă sînt casele care înconjură piața pavată cu bolovani rostogoliți, printre care însă iarba creștea din belșug. Sînt case cu două rînduri, cu soclu de piatră, cu uși ferecate; în părăți, nu rar se vede zidită cîte o pialtră sculptată, de pe vremea romanilor, în casa lui Drăgan e țintuită o frumoasă placă de sarcofag, ca figurile a doi bătrîni ce plîng pe cei doi copii dispăruți, iar în colțuri sînt sculptate capete de lei. E o bucată care ar face podoabă unui muzeu.

Satul a păstrat din pitorescul naturii rămase aceeași, impasibilă. Ulițele strîmte, întortochiate, urcă printre căsuțe mai modeste cu grădiniță cât de abia ai unde te învîrți, dar în care strălucesc florile rubinii ale fasolelor urcate pe haragi, iar priohiciul cerdăcuțului îngust e împodobit cu muscate înflorite, ce-ți surid. (...).

Mărturia cea mai impozantă a vremurilor depărtate, nenăruită încă, se ridică neclintită în sudul satului: e Cetatea. Îndărătul satului, ca un amfiteatru, se înalță conuri de munți, unele de lavă, mai toți cu fețele numai răni vii, fără un arbore pe ele, ci cu numeroase pete negre, gurile de băi, cele mai multe părăsite. În lăuntru munților se întind, în toate direcțiile, canale de cîrțițe, întortochiate, dînd unele în altele, în lături ori dintr-un etaj în alt etaj. Orlea. Igrenul dinspre miazănoapte, cu Gîrda, Rotundul ori Virșul la spate, ca și Lechin dinspre răsărit ori Cîrnicul și Cîrnialul spre miazăzi nu mai sînt decît ca niște uriașe spongii cu scheletul fie din trahit, fie din gresie. Azi cele mai multe guri sînt pustii. Rari sînt îndrăzneții care mai stăruiesc să destupe canale umplute cu pietriș și să atace piatra proaspătă.

Ce bucurie cînd după ani de trudă găsesc cele dintii scînteieri ale metalului cu luciul blînd. Vestea se răspîndește ca fulgerul, trezind speranțe de înviere a timpurilor trecute. Un fior de înfrigurare cuprinde pe proprietarii minelor părăsite, iar săgețile steampurilor și ele pare că lovesc mai sonor în piatra ce li se aduce din scormonitura grohotișurilor azvîrlite ca fără valoare.

În odăile strîmte, dar curate, ca niște campamente provizorii din depărtările Americii, vrednicul proprietar al unei mine ce dădea speranțe, urmașul unei străvechi familii de mineri, arată cele cîteva „stufe” de curînd găsite prin săpături în măruntaiele proaspăt deschise din munte. Ai zice că sînt frunze poleite, lipite de piatra, ca de cremene. După cum aburii încrustează iarna geamurile cu ramuri de gheață fel și chipuri, așa și răsuflarea vechilor vulcani, venită din adînc, a impregnat roca prin care a străbătut, fie cu fire cît macul, abia vizibile, fie cu foi subțiri pe fețele crăpăturilor mai largi. Uneori apa rîurilor, steampuri naturale, fărâmițează piatra, iar aurul mai greu, rămîne-n drum, amestecat cu nisipul din albie. De aceea Arieșului i se zice Aurariu.

Naturii nu-i pasă de timp. Măcinarea pietrelor se săvîrșește încet. Omul n-are vreme; viața lui e scurtă, iar poftele mari. Atunci se îndoiaie de mijloc, își încordează brațele, asudă din greu, ia în ajutor dinamita, se tirăște ca și cîrțița în cotloanele întunecate din lăuntru muntelui. Vinele de aur au însă un drum capricios. Ici se umflă ca o gușă. Cînd minierul a dat peste asemenea pepite, s-a făcut dintr-odată om cu stare. Poate să nu se mai ostenească, dacă nu are prea mari pretenții. Alteori vinișoarele abia se văd în întunericul minei, sclipesc ca niște ochi mărunți de ființi înșelătoare, care cheamă pe minier mai la adînc, tot la adînc, pînă cînd deodată se sting.

În taina lăuntru munților se petrec adeseori adevărate tragedii, cu zbuciumuri grele, cu înșelăciuni și chiar omoruri. Unii se pîndesc pe alții; cu toată taina, cînd se găsește o vînă mai bogată, știrea repede se află; naște patimi de stau oamenii ca fiarele la pîndă. La Roșia se ridică un munte izolat gol, năruit.

Printre bolovani rostogoliți, ruginii, crește doar cîte o tufă pitică de tamarici, cu frumoasele flori violete adunate în spicul din vîrf. E Cetatea Mare, cu înfățișare în adevăr de ziduri sfărîmate. E locul minelor romane, atît de secătuite, încît de atunci nimeni nu s-a încumetat să mai sape altele noi în ele. E unul din acele numeroase puncte de ademenire pentru aurul scilpitor care chema spre el, ca și flacăra albăstrie pe coasta de deal, cohortele de coloniști veniți cine știe de unde, din Peninsula Balcanică, ori din cea Italică.

Își poate oricine închipui muntele, azi gol, un furnicar de sclavi tîriți din văile ascunse ale Hațegului, Hunedoarei, ori chiar din depărtări. Lava ca de cremene respinge loviturile de ciocan, așa de tare ce e. Dar frunzulițele de aur, care sclipesc în vreo crăpătură, au glas hotărîtor.

Depart, departe, pe țărmurile Tiburului, mîini tremurătoare de grijă așteptau ploaia aurului ca să liniștească poporul. Și legionarii loveau de zor cu gîrbaciul, spinarea sclavilor istoviți de muncă. Aur, cît mai mult aur, trebuia scos cu înfrigurare din înceștarea strînsă a pietrei ieșită dinspre miezul pămîntului.

Cu făclii aprinse sclavii încălzeau piatra, căci numai înfierbîntată și stropită cu oțet, „igne et aceto”, se lăsa cioplită.

E ușor de închipuit sfortărea supraomenească spre a sapă galeriile care se mai văd astăzi în cetate.

Intrarea în tuneluri e ovală, după cum ovală e și secțiunea tunelului. Mai că se cunosc urmele dălților și fumul făcliiilor. Tunelurile laterale dădeau în mina principală, un enorm crater adîncit în mijlocul muntelui. Vremea l-a umplut cu bolovani năruți din părății laterali, dar nu îndeajuns pentru ca să nu

prinzi enorma cheltuială de forțe spre a fi săpat.

Au trecut de atunci o mie și mai bine de ani. Locuințele vechilor așezăminte romane, din Alburnum de odinioară, s-au surpat; doar cîte o piatră sculptată, pusă în pereții căsuțelor de azi, se mai găsește Opera strădaniei, tenacitatea voinței, la un popor care prin aceste însușiri a cucerit o lume întreagă, rămîne însă în picioare, cruțată de vreme, drept cea mai trainică mărturie a așezării romanilor în ținuturile țopilor de azi.

Alătura de ruinele minelor romane se văd și ruinele coșului vulcanic; straturi de cenușă întărită, în poziția lor primitivă, înclinată, alternînd cu șuvițe mai tari de lavă, formează dîmbul lipit de Cetate. (...) Căutarea și exploatarea aurului a fost magnetul vechilor romani spre depărtata Dacie, după cum tot aurul a fost îndemnul conchistadorilor către America.

Brutalitatea faptelor concrete poate fi învăluită în frazele pompoase ale idealismului omenesc; rămîne însă veșnică, apărînd la cea dintîi vijelie împrăștiatoare de nori, azi ca și în vremea cînd omul era acoperit cu piei de urs, în civilizatul Apus, ca și în Alaska ori în asprele localități din Munții Apuseni.

Deasupra tuturor însă Natura tronează cu imperturbabila ei nepăsare. Singura mîngiere, poate, a sclavilor munciți, cînd se aburcau o clipă din șele ca să-și șteargă sudoarea de pe frunte, era surâsul de mamă al Naturii dinpre jur. Privirea lor aluneca, o clipă, asupra plaiurilor înviorătoare, iar de acolo spre cer. În mintea lor, ca fulgerul, licărea o zare de speranță în traiul veșnic al altei lumi și cu resignare puneau mîna din nou pe tîrnăcop și daltă.

De pe dîmbul de cenușă vulcanică, rămas din craterul care împrôsca odată foc și piatră topită, uii de munca omenească de alătura, ademenită fiind privirea spre largă panoramă ce se desfășoară asupra inimii Munților Apuseni. În față domină Vulcanul cu pereți rupti, albi, din toate părțile. Lîngă el Strîmba, iar zarea-i prinsă de Găina, pe care se ține tîrgul de fete. Vilcoiul, despicat în vîrf, se înalță impunător spre răsărit, iar mai către miazănoapte se ridică cele două gurguie ale Detunatelor. Cît vezi cu ochiul e trapezul aurifer.

În vizita pe care a făcut-o în Munții Apuseni, pe vremea lui Avram Iancu, împăratul Frantz Josef a poposit și pe vîrfurile cetății. Aici a primit închinarea poporului. Unul din minieri trebuia să rostească și el cîteva vorbe de urare. Amețit de strălucirea persoanei ce o avea în față, bietul om a uitat ce vroia să spuie. Îngăima într-una maiestate, maiestate. Un român de-al nostru, necăjit se vede de încurcătura tovarășului său, nu se poate ține și-i spune cu glas tare: „Zi și tu Glukauf² ! ori dă-l dracului”.

Nou puls de viață l-a dat localității începutul modern de exploatare al aurului ascuns. Steampurile continuă să-și cînte însă cîntecul străvechi. E greu să fie amuțit cu totul; obișnuința e mai tare decît prefacerile. Glasul lor însă tot mai slab se aude, de cînd întreprinderile moderne ale statului de la Glukauf, „noroc bun”, salutul minerilor.

Gura Roșie, cu ciocane, peste 60, de tip californian, mișcate cu electricitate, ca și cele de la Brad, sfarmă mii de tone de mineral.

Rămîne totuși Cetatea mărturia muncii de sclavi, daci probabil, pe lîngă cei aduși din depărtări de către exploatarea romani; steampurile tot mai turbură liniștea văiugilor laterale, ca greierii în amurgul dă toamnă.

Aproape de Abrud, pe drumul ce duce la Zlatna, este satul Bucium. Nu e un sat, ci o colonie de sate. Sîmburele e în vale, cu biserica în mijloc, avînd turn înalt cu obișnuitele 4 turnulețe. Alătura e școala, administrația și dughenile. E Bucium-Sat, continuat cu Bucium-Cerbu, loc vestit căci aici în 1848 s-au aruncat buciumenii asupra armatei lui Hatvani „ca niște lei turbați, cu minele goale asupra tunurilor; au prins cu mîinile și cu dinții spițele de la roțile tunurilor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morți nu se lăsau cu mîinile de tunuri”.

Așa spune mărturia unuia din armatele ungurești.

După cele două sate de la drumul mare, altele se înfundă pînă pe sub Vulcoiul ori Negrileasa. Bucium-Izbita dă în Bucium-Sasa; Bucium-Muntari se vîrî tot mai adînc în inima munților, pe cînd Bucium-Poieni se termină aproape de Roșia. Fiecare gospodărie, așezată mai ales pe fața muntelui, bătută de soare, e o moșie mică în cea mare. În jurul caselor bătrînești se ridică altele nou clădite, ale urmașilor. Așa se închiagă un nou cătun, pe coasta de munte. Nepoții și strănepoții lui Giurca, care a murit la 109 ani, au creat cătunul Giurculești, de sub Detunata.

Întreg ținutul celor 6 sate e un colț de rai. Peste tot, pe coaste ca și pe vîrfuri, verdele predomină. E verdele pajiștei într-una proaspătă. E verdele pădurii în mare parte de brad. Casele răzlețe, vitele roșcate cu tîlăngile la gît, cîrdurile de oi, liniștea deplină nasc un cuib cu adevărat svițerian. Munții nu tocmai înalți s-au tras mai la o parte. Domină Detunatele: Detunata Goală, Detunata Flocoasă cu pădure pe ea. Atracția o face Detunata Goală, înălțată de vreo 100 m din mijlocul pășunilor și a pădurii. E formată din coloane prismatice de bazalt, strînse mînunchi, verticale și cu vîrfurile îndoite spre partea prăpăstioasă, acoperită cu frânturile negre din prisme ce se desprind lesne. Nu sînt multe asemenea nici în Europa toată. Ușor relativ de urcat, de pe vîrf privirea căta roată asupra aproape a întregului ținut al Munților Apuseni. Le prinzi caracteristica lor. În apropiere se înalță creasta albă a Vulcanului. În apus, ca un podiș

înalt, Muntele Găina, vestit prin târgul de fete, închide orizontul. Spre miazănoapte profilul prelung al Muntelui Mare; spre răsărit, apropierea dă aer de piscuri înalte Poetiții și celor două gheburi ale Giamănei, cât și coamei Căpățîinii dinspre Mogoș; spre miazăzi vederea e închisă de împăduritele vîrfuri ale Negrișei, Vulcoiului. Trăiești în mijlocul naturii care nu e aspră. Verdele e peste tot. Sceneriile sînt neîntrecute.

Dis-de-dimineață se așterne un vâl gros de ceață, acoperind văi și coaste de munți. O liniște de mormînt se întinde peste tot, în jurul casei de adăpost de la picioarele Detunatei. Cel mult cite un slab susur tremură printre pletele de brad, răscolit de o undă de vînt.

Din fundul văii prind a se urca oi albe, la început râzlețe, pînă ce devin ca un rotocol de ceață mai deasă, alunecat pe coastă. Aproape de amiază ceața se rupe, aleargă de colo-colo ca nori subțiri. Soarele se arată; face să scînteie e albul de marmoră al Vulcanului, pare că anume ca să-și arate puterea farmecului.

Chipuri albe se ivesc încet pe coastă, ca furnicile, în șiruri înguste. Unele urcă din vale, altele se scoboaru de pe Cetera. Sint buciumenii chemați la o petrecere cîmpenească. Ca din pămînt au răsărit, umplînd spațiul. E icoana timpurilor cînd îi adunau buciumele.

Bărbații înalți, uscățivi, sînt vioi. Au pantaloni de aba, albi, strînși pe picior și cu găitan verde la cusături. Unii mai în vîrstă port chimir de piele, lat și frumos înzorzonat. Pieptarele sînt măiestrit înflorite.

Femeile împodobesc pajiștea cu albul cămeșilor lor curate, cu mînecele largi, strînse la încheietură. Simple dungii negre, discrete, abia se pot desluși pe albul de helgne. Șurțele măresc contrastul culorilor, cea din față neagră, cea de la spate cu vîrgături colorate. Rîs sănătos, cîntec de veselie fac să clocotească spațiul naturii veșnice. (...)

Pentru popor Detunata, din piatră azi, e legată de o legendă mișcătoare; dragostea între feciorul de uriaș și zîna pădurilor. Căpetenia uriașilor, care a năvălit asupra plaiurilor, era dușman neîmpăcat al zînelor. Feciorul conducătorului, tînăr drept ca bradul, rătăcindu-se prin ascunzișurile pădurilor dese, adoarme sub un brad. O lumină și un glas îngeresc îl deșteaptă. Se îndreaptă înspre poiana de unde vin și rămîne pironit. Era o zîna. Focul dragostei îi cuprind, dar nu durează mult. Bătrînul bănuind ceva, îi urmărește. Mînia lui, cînd vede pe zîna în brațele voinicului nu are margini. Spada străpunge gingașa făptură, dar și el se rostogolește de iataganul flăcăului nebun de durere. Minunea se înfăptui. Cerul se brăzdează de fulgere. Trăznetele urlă prin văi. Pămîntul se despică de înmoraînltiază de veci pe îndrăgostiți, iar deasupra mormântului dragostei se ridică stîncile negre ale crudului părinte și a cetui lui de uriași. Vreme lungă a trecut de cînd am vizitat regiunea, dar s-a împlinit vorbele lui Silvestru Moldovan: „Cine a călcat prin aceste locuri și a stat de vorbă cu oamenii care le stăpînesc, rămîne legat pentru totdeauna cu sufletul și de locuri și de oameni”.

De la Abrud, prin Roșia, ajungi la Cîmpeni, sîmburele Țării Moșilor, centrul evenimentelor desfășurate, cînd în el fu cartierul general al lui Iancu. Azi e liniște deplină în orașelul cu case aliniate la stradă, cu împrejurimi blînde. Numai Arieșul a rămas același, vijelios. În zilele de târg însă reinvie tabloul forfotei de oameni, adunați nu de chemarea biciului, ci de grelele nevoi ale vieții aspre.

Este un important centru turistic, cu drumuri care se îndreaptă fie la localitățile vestite pentru istoria neamului, fie la neuitate scenerii unice ale naturii.

Trei căi duc în inima Țării Moșilor. Unul vine de la Roșia. Altul urcă pe valea Arieșului Mic, către locul de naștere a lui Iancu, iar al treilea pe Arieșul Mare, către Albac, patria lui Horia. Fiecare pîriu, fiecare sătuc își are povestea lui, în amintirea răscolitoarelor scene de vitejii repetate, pentru apărarea libertății naționale.

Pe Arieșul Mic se află Vidrele șirag de case, în peisaj încîntător.

Stîncile de calcar nasc tablouri vioaie; izvoarele gîlgiitoare se rostogolesc în cascade ce se respiră printre stînci, mai ales primăvara cînd apele sînt umflate. De aici se despart drumul Halmagiului de ridică, peste Găina, vestitul munte, unde se adună în 29 iunie, din mari depărtări, tînăr și bătrîn. A rămas încă vie una din nedeiele de munte, numeroase odată. Vin oamenii cu tot ce au produs peste an, spre a le vinde. Vin tinerii să petreacă în aerul curat, ca și pe Ceahlău în ziua de 6 august. După târgul oare nu ține decît pînă la amiază, începe adevărata chemare a muntelui; petrecerea, pînă-n amurg, cînd văile clocotesc de veselie și voie bună, chiar cînd marfa adusă n-a fost vîndută. În mînie, cel dinspre Criș, iute la fire, își sfarmă cu bită oalele rămase, iar moșul, voind ca oalele cumpărate să alungă mai iute decît el acasă, le dă drumul din deal și pînă-n valea (Frîncu-Candrea).

Drumul continuă. La Vidra de Sus, un popas de reculegere. E casa lui Avram Iancu, cu acoperișul înalt de șindrilă, povîrnit, cu creasta ascuțită, străjuită de plopi înalți. E un muzeu sfînt. De aici începe urcușul spre Curcubeta Mare, cel mai înalt munte (1 849 m din Munții Apuseni, cu o largă priveliște, cînd zarea e limpede asupra întregii regiuni.

Drumul spre Albac duce la o altă minune a regiunii: ghețarul de la Scărișoara, nu departe de ultimele case din Gîrda de Jos, unul din sătucurile cu case rezlețe, din marea comună Scărișoara. Numele de ghețar e dat nu în înțelesul ghețarilor din Alpi, ci în acel de zăpadă păstrată iarnă și vară într-o hrubă afundată în pămînt. Deschiderea ei largă e ascunsă în pădure deasă de brădet. Cu oarecare anevoie te

cobori pe o pantă mai domoală, de ajungi într-o cameră largă, adîncă un adevărat frigifer, căptușit cu gheață, în forme fantastice, sclipind la lumina făcliilor. Cămarile sînt diferit împodobite-Cea mai impunătoare este „Biserica”, cu stîlpi lăsîndu-se din plafon, ridicîndu-se de pe dușumea, ca într-o peșteră, numai că totul e din gheață. Legendele, ca și pretutindeni, s-au născut. Coloane de gheață de vreo trei metri, cu chipul unei femei, este Zîna împărăteasă, cu curtenii ei, asemenea în imaginația poporului cu Dochia și turmele de piatră, de pe Ceahlău.

În această regiune e cuibul moșilor, eroii neamului nu numai prin ceea ce au săvârșit ei în cele două răscoale, dar și prin căpeteniile care s-au ridicat din mijlocul lor. Duc o viață grea în izolarea ținuturilor greu de ajuns. Casele, chiar apropiate între ele, sînt izolate în cîte o poieniță. Cărarile, ce le leagă între ele, trec peștr-trunchiurile de molifți, căzuți spre putrezire. „Abia ai făcut vreo 500 de metri, se deschide un alt cîmp cu o căsuță de moș în mijloc și cu o bucătică de loc cultivat, unde cresc cîteva fire de «ciripă» (cînepa) și cîțiva cartofi (picoci). Dacă e mai înstărit moșul mai are și alte «maitori» (dădiri) pe lîngă casă; o «cămară», o «cocină», iar jos în vale, rar, și cîte o colnă, unde își adăpostește căruța. De curte nici urmă nu se vede la moși” E. Petrovici). Casa, deși izolată în mijloc de pădure, doar se aude vorba vecinilor ca și fișitul coaselor, atît de apropiate ce sînt.

„După ce s-a întunecat, liniștea, coborîtă în sfîrșit peste vîrfurile nemișcate ale molizilor, e turburată numai de sunetul melodios al tulnicelor care îți răspund dintr-un «cîmpie» într-altul, mai aproape, mai departe și, stins, ca din alte lumi, din cine știe ce depărtări, de prin crîngurile de la Măgura sau de la Piatra grăitoare” (E. Petrovici). Mai toți moșii sînt „văsari”. Cu vasele, buțile, cercurile, se scoboară în țară fie în căruțele cu coviltiri trase de un căluț slab, sau încărcate pe spinarea căluțului. Le vînd la Vidra ori le duc pînă în „Rumânia” și chiar Dobrogea, îndărăt vin încărcăți cu mălaiul de care duc lipsă, pe înălțimile reci pe unde trăiesc.

Foaie verde de săcară

C-a meu om s-o dus în țară,

Foaie verde de odos

Doamne, adă-l sănătos.

De la Cîmpeni în jos, drumul scoboară pe valea întortocheată a Arieșului, cu numeroase deschideri laterale, perspective variate și atrăgătoare. Valea e îngustă în genere, de nu lasă decît drumul de fier și șoseaua de-a lungul ei. Unde se lărgește, omul pune stăpînire. Și astfel se naște o alternanță de sete și locuri priporoase ce măresc vraja drumului. Mai năvalnic decît Jiul, Arieșul curge iute, cu zgomot de minie aproape neogoiată, cu toane care întreprinde adesea circulația. Singura cale mai lesnicioasă de suit în inima Țării Moșilor, pe timpul verii, e un adevărat furnicar omenesc. Urcă șiraguri de căruțe au coviltir pline de zarzavaturi, poame, din ținutul Mureșului rodnic spre satele izolate din sus. Ele se încrucișează cu alte căruțe pline cu ciubere, dranițe, produsul industriei casnice de sus, din lucrul lemnului de peste iarnă. E circulația intensă a mijloacelor de luptă împotriva mizeriei, legată de izolare. Hărnicia moșilor e slab răspîndită, legată de grea casnă și lung drum, pentru puțînul mălai cu care se întorc din peregrinări depărtate.

Comune mari întîlnești, ca mărgelele pe firul de ață; văi laterale deschid peisagii noi. De la gura acestora se înșiră case pînă-n fund, terminîndu-se cu cele răzlețe pe fața muntelui.

Bistra e cel dintîi sat mare după Cîmpeni. La Lupșa, localitate pomenită din veacoil al XIV-lea, se ridică pe malul drept, piept de stîncă, marginea Mărgelei cu coamă-prelungă. În dreptul unei văiugi de pe stînga apare profilul larg al Muntelui Mare, cu amintirea lui Pîntea Viteazul, legendarul erou.

Pînă la Baia, valea se strîmtează; Arieșul se mînie de se izbește în Colțul Băii un picior de munte la picioarele căruia strălucește acoperișul bisericii, care domină orașelul, vestit odată iprin ieșagul de aur, au rămas numai amintirile. Și azi se mai întîlnesc prin apropiere căutători de aur din nisipul rîului, care purta numele de Aurarius. Orașelul a rămas un tihnit și plăcut loc de recreație, împrejmuit cu dealuri împădurite.

Partea cea mai romantică din Valea Arieșului o străbați pe distanța de vreo 20 km dintre Baia și Sălciua, căci rîul străbate un șir de roci calcaroase, care oriunde se află împodobesc locul. Valea strîmță ourge printre pereți apropiați, sfîrtecați de puhoie și pîriiașe. Colți de piatră goi, cu forme fantastice, alternă cu păduri ce se lasă pînă-n marginea apei. Pîraiele cu apă repede nasc zgomote de clocoțiș și, nu rar, se azvîrl în graba lor de a ajunge la Arieș, în cascade bolborositoare. Așa e pe drumul mare. Puțîn de te abați pe vreunul din numeroșii afluenți de aici ai Arieșului, frumusețile de amănunt te prind în mreje. Peșteri se deschid, cascade „la hurducatele” alunecă pe jgheab neted. Pe valea Poșăgii izbucuri avzîrl cu intermitențe apă gîlgiitoare din inima muntelui. Ieșînd din Sălciua, Arieșul apucă spre nord-est, căci în calea lui apare culmea Bedeleului, o miniatură a Pietrii Craiului, culme de calcar roșcat, cu pîreți prăpăstioși spre fața apei. Pitorescul măreț al regiunii se încheie prin cele două vîrfuri ca de Straja.; Virfuita pe stînga, cu muchie ascuțită drept vîrf, Vidolmul pe dreapta, dominînd sătucul de la poalele lui. E aproape sfîrșitul drumului zbuciumat, căci la Buru valea se lărgește. Mai rămîn ici și colo colți, care împodobesc locul, dar. rîul face largi coturi, scăpînd în voie din strînsura munților.

Deva-Beiuș. Dacă întîrzii sub zidurile cetății Deva, pînă ce se lasă amurgul, ultimele sulii ale soarelui strecurate peste Mureș, aprind, sus pe un vîrf din Munții Apuseni, trei scînteii, ca niște flăcări de candelă. Apoi nedeslușitul cetii se lasă peste văi și munți; cele trei stelute se sting, iar întinericul cuprinde zarea. Era reflexul în turnurile celor trei biserici din Săcărîmb, sat ca un cuib de case îngrămădite într-o largă vîgăună stîncoasă de sub vîrfurile Haltăului, și el, la rîndul lui, făcînd parte din muntele mai înalt: Cetraș.

E unul din centrele însemnate din trapezul aurifer al munților metalici. Un cioban de prin părțile acestea, cînd Haltăul era munte cu pășuni, găsește o piatră în care sclipesc cîteva fărămituri. Nu i-a trecut prin mînte ce-i, ca și copilului care se juca, în Africa de Sud, cu pietricele care nu erau alta decît diamante acoperite de rugina pămîntului în care au zăcut. Ciobanul a arătat piatra unui „căpitan de băi”, care și-a dat seama repede de ce preț avea.

Așa a luat naștere băieșagul de la Săcărîmb. Zvonul repede s-a lățit; frigurile aurului au cuprins pe localnici, ca și pe cei din California (...).

În jur stau grămădite casele, iar pămîntul este scormonit ca în urma unui bombardament. Locul ajunge repede vestit nu atît prin aurul ce nu s-a lăsat ușor scos, cît prin asociațiile de metal rare, cum e telurul, cunoscute și expuse în lumea întreagă, bineînțeles cu numele de Nagiagît ori Sylvanit. În schimb de pe vîrfurile muntelui ce străjuiește cuibul de case, așezat la marginea Munților Apuseni, priveliștea se întinde departe. Cetatea Deveii se ridică impunătoare, iar peste ea s-îmbulzesc vîrfurile din Poiana Ruscăi, dar se înalță majestos și nodul Retezatului din depresiunea Hațegului. Cele două Geoagii, loc de băi, sînt sub poalele muntelui: către Mureșul cu lunca largă se întinde „Cîmpia Pinei” dinspre Orăștie.

Din drumul mare către Brad, ca să ajungă la Săcărîmb faci un ocol. Trebuie să te întorci îndărăt către apus, prin Băița, alt centru metalifer, în care argintul preponderează. Ținutul larg, cu dealuri verzi, de nici n-ai bănui că sub ele se ascunde metalul după care se omoară oamenii, e de altfel pașnic la față. Puțin de te scobori în văile din jur, lucrurile se schimbă. La Crăciunești, în drumul dinspre Deva, se arată „Ziduri”, cum zic locuitorii păreților de calcar printre care călătorești cîteva kilometri. Cu atît mai impresionantă este deschiderea, largă, cînd ieși din ele și cuprinzi cu privirea împrejurimile Băltii, cu plopi înalți de strajă, cu cruci de rugă în lungul drumului. Urci spinarea ce departe apele. Unele curg spre Mureș, altele apucă spre nord, către Crișul Alb. De pe popasul făcut pe culmea Dealului Mare îți ieși rămas bun de la Carpați, Retezatul ivindu-se-n depărtare; spre nord se arată Găina, vestind culmea înaltă a munților Bihorului. La scoboriș treci printre cele două Luncoaie. Mai pitoresc este Luncoiu de Sus cu casele împrăștiate sub Dealul Fetei, nume ce se trage după S. Moldovan tot de la o întîmplare de dragoste. Un flăcău voinic s-a pus rămășag cu ceilalți că va duce-n brațe pe fata frumoasă, întîlnită la joc, pînă-n vîrfurile dealului. A dus-o; ajuns sus, a căzut însă buștean și nu s-a mai ridicat.

Casele capătă alt aspect. Sînt cu acoperișuri de paie sau de olane, dar satul e înecat în pometuri, printre care nucii rămuroși dau semn de climă mai dulce care se urcă pe Criș în sus. Luncoiul este aproape de Brad. Deși „munții noștri aur poartă”, casele sînt sărăcicioase, tot cu acoperiș de paie, printre dealuri ca netezite cu mîna.

Nici n-ai bănui bogăția subpămînteană, după decorul naturii ce o ascunde la față, sub păduri de carpăn, stejari ori fagi. Aurul e scos, dus departe, iar printre arbori rămîn căsuțele cu acoperiș de stuf, ce adăpostesc trudnicile trupuri oțelite la munca și mai grea a ogorului, petece de pămînt înroșite de arșița soarelui. Poetul are dreptate.

Orășelul Brad e în mijlocul naturii blînde, la loc larg. Dacă n-ar fi clădirile mai mari ale administrației societății „Cei 12 Apostoli”, azi aparținînd societății „Mica”, nu s-ar deosebi de orice alt orășel. Numai localul liceului, impozant, aproape în mijlocul organelor, îi dă chiar o însemnătate istorică. Liceul vechi, cumpărat la 1860 din dania preoțimii, după îndemnul marelui Șaguna, a fost singura școală superioară permisă în întreg Zarandul.

În schimb, Bradul a fost și a rămas un centru economic important. Aici se aduc bucatele dinspre șes; aici vin buciumenii și cîmpenii cu produsele industriei lor casnice. Tîrgurile din Brad sînt vestite, tîrg de vite, de lemne, iar toamna de fructe, fiind așezat în una din zonele cu meri vestiți în țara întreagă.

Te urci pe dîmbul de la spatele bisericii ortodoxe, cu cimitir în jur. Înainte ți se deschide unul din peisajele cele mai molcomitoare din Ardeal. Valea Crișului Alb apare ca o covată, închisă spre Hălmagiu. La un capăt e pumnul de case din Brad înecate în pometuri. Abia se zărește dintre plopii înalți turnul bisericii reformate. Cea catolică se trădează numai prin sunetele fragede ale clopoțelului.

Soarele înroșit, ca pe vreme de secetă îndelungă, scăpată după conul izolat al Caraciului, al patrula punct din poligonul ce închide perimetrul aurifer. Spre coasta apuseană se așterne cenușul cetii de sară, pe cînd spre răsărit ultimele săgeți de soare trage dungă bronzată pe marginea piscurilor înalte, largi, ale Bihariei. Jos, pe fundul văii, sălciile, pete negre, arată drumul apei. Pe cerul încă împurpurat se profilează biserica nouă din Mesteacăn, au silueta turnului de lemn care aduce aminte de vestitele biserici norvegiene.

Ultimele nuanțe aurii ale apusului se sting. Munții apar numai cu marginea sinuoasă a umbrei lor,

una peste tot. Luceafărul sclipește deasupra vârfului ascuțit al Caraciului.

E liniștea amurgului; glasul fluierului, de undeva, deșteaptă amintirile despre Iancu, cu privirea adâncită în lumea amăgirilor; făcea să se cutremure oamenii de pe valea Crișului, la îndureratele lui tînguii. Satele din jur mai toate păstrează în ele cite o amintire din vremurile zbuciumate ale neamului. Unul din ele e interesant. Se numește Crișcior.

Să nu cumva să te-audă localnicii că spui satului lor: Crișcior; se supără foc (...) Crișcior, dimpotrivă, sună alintător, drăguț; e legat de Crișul încă feciorelnic, zglobiu, căci abia a ieșit din Strîmba, muntele care se vede în fundul văii, cînd te-ai ridicat pînă aproape de biserică.

Crișciorul desparte două ținuturi deosebite. De la el în sus e muntele, cu viața mai aspră, cu văi mai înguste, cu drumuri mai ponorite. În jos e valea surîzătoare, largă, împrejmuată cu sate bogate, trase mai la o parte de pămîntul neted.

Dar mai e ceva. Pînă cînd ajungi la Crișcior, pornind de la Brad, abia după cîțiva kilometri, lași pe partea cealaltă a apei unul din cele mai importante centre industriale din România toată. Zi și noapte aici nu se mai odihnesc cei vreo 40 pilugi de fontă, grei fiecare de cite 650 kg, măcinînd piatra, silînd-o să slobozească din închisoare fluturași! de aur, oprîți în cale de pătura subțire de mercur.

De n-ai ști de mai înainte că drumulețul, ce se abate pe puntea de peste apă, duce la Gura Berzei, cu minele cele mai sistematice de aur din țară, nimic nu te-ar face să crezi viața intensă de pe un petec de loc. Natura are și ea cîteodată ale ei gesturi de ironie. Liniștea plaiurilor face să se piardă zgomotul pilugilor. N-auzi decît răsuflarea răbufnată a dinamurilor, care îi pune în mișcare verdele arborilor din zăvoi acopere gura minelor și locul de forfotă omenească. Cel mult te întrebă ce caută hornul înalt, răsărit ca un stîlp în deschiderea văii.

Natura e stăpîină; liniștea ei predomină.

Aurul e înlăuntrul pămîntului; fug oamenii după el să-l scoată la față. Majoritatea însă a rămas la aurul din afară, plămădit din căldura soarelui și țarina pămîntului; nici acesta însă nu se capătă întotdeauna prea ușor.

De aceea, Crișciorul nu s-a schimbat mult din ceea ce trebuie să fi fost odinioară. Doar că acoperișurile caselor s-au prefăcut. Căciulile țuguiate de fin, des bătut, n-au rămas decît la grajduri, rar la vreo casă, în care s-a păstrat mai îndelung vatra sărăciei.

Totuși, dealurile de piatră roșie, arse de soare, spălate mereu de ploii, au împins pe mulți din Crișcior, ca și pe cei de mai departe, din Zdrapți, București și chiar Mihăileni, să părăsească munca de zi pentru munca mai grea, dar mai sigură uneori, din întunerecul minelor.

La ceasul schimbului de lucru nu arar întîlnești pe minierul supt de lipsa luminii, tîrîndu-se către mină. Nu și-a schimbat îmbrăcămîntea, îl vezi că e autohton. Atîta numai că în loc de sapă ori coasă, leagănă-n mers nelipsitul felinar al minierului, la lumina căruia, în măruntaie pămîntului, caută sclipirea irizantă, ademenirea de fiară a broboanei de aur. (...)

De la Brad în jos, pe valea Crișului Alb trebuie să poposești aproape în fiecare sat. Nu e unul de care să nu se lege vreo amintire, ba de pe vremea lui Horia, ba de pe aceea a pribegiei lui Iancu. Te oprește-n loc însă și vrednicia oamenilor de azi. Îți crește inima de bucurie cît adăstări în mijlocul lor, cît stai de vorbă cu ei, le afli cumînțenia, dar și necazurile pe care le îndură cu atîta resignare. Valea Crișului Alb nu este atractivă numai prin trecutul zbuciumat al neamului, nici numai prin oamenii ce o populează. Natura este blîndă, orizontul larg; atîta soare se revarsă peste coastele trăgănate. cu păduri ori pomaturi fără asprimi de priponiri.

Mai în sus de Crișcior este apă de munte, cu vale îngustă, cu valuri repezite, cu unde limpezi. Înspre izvoarele lui se înalță munți cu vârful ples, cum e Strîmba. Pitorescul e mai frămîntat, mai variat. Dintr-acolo a pornit focul. La Mihăileni s-a dat bătaie crîncenă între oamenii lui Horea și „armata împărătească”.

De la Crișcior, Crișul devine alb, turbure, iar valea lui largă, primitoare. Din Gura Barza se scurge măcinișul pietrelor aurifere, căci Crișul Alb și prin aceasta se deosebește de frații lui; munții de unde îi vin afluenții fac parte din bogatul trapez aurifer.

Valea devine largă, dar cu pămînt puțin de agricultură. Se vede, însă, că tocmai prin locurile ocolite de belșug, omul se oțelește mai bine.

Cum scoborî din Brad, drumul te duce spre marginea satului Mesteacăn, localitate vestită; în biserica de aici, cele trei căpetenii au luat legămîntul moșilor scoborîți de pe văi. Biserica veche nu mai există. E înlocuită prin una de lemn cu turn ascuțit, răsărită din frunzișul pomilor. Cealaltă a fost arsă în 1848. Cu atît mai impunătoare pare crucea așezată pe dîmbul unde se înalța biserica. În apus de soare, profilul ei pe marginea cerului întrandafir, evocă suferințele martirilor.

Scurtă distanță desparte satul Mesteacăn de Țebea, al cărui nume se leagă strîns de cele două mișcări naționale, despărțite prin o jumătate de veac. E un loc istoric și simbolic. Puține alte localități ardelenice cuprind mai scumpe rămășiți care să arate înlănțuirea faptelor istorice, întîmplate la intervale destul de lungi.

Biserica pare mai măreață, în izolarea spațiului în care se află. E bine îngrijită, cu pictură frumoasă, într-o coastă îi țin tovărășia doi goruni. Unul, gros de abia îl pot cuprinde doi oameni, a cunoscut ca „Gorunul lui Horia”. Furtunile, trăznetele l-au cruțat. Bătrînețea lui, în schimb, se simte. Crengi tinere sînt puține. Au rămas numai cele groase, de demult. Al doilea gorun, înalt, e în splendoarea maturității, cu coroană stufoasă, cu brațe vînjoase întinse jur-împrejur. Prin ei se veșnicește vrednicia poporului. La umbra celui bătrîn adesea se odihnea Horia, îndemnînd la luptă norodul ce poposea aici, cu prilejul zilelor de iarmaroc din Brad. Sub gorunul lui Horia se află mormîntul simplu, aproape ca și al lui Gh. Lazăr din Avrig, în care se odihnește de veci celălalt căpitan al moșilor, Avram Iancu. Cimitirul care ar fi trebuit să fie numai flori, îți umezește ochii și prin mormintele numeroase, înșirate în ordine, ale eroilor din ultimul război.

Răzâmat de trunchiul bătrînului gorun, privești spre largă desfășurare a văii Crișului Alb. În liniștea deplină ce te înconjoară tresari la scurtul foșnet al frunzelor cu aspect metalic. A fost o undă de cînt ori șoaptele ființei în jurul căreia s-a dezlănțuit mare volbură omenească? În serile de vară, cînd pacea naturii se asternea pe vale, ajungea poate pînă aici tînguitorul cîntec din fluier al lui Avram Iancu, își purta durerea adîncii dezamăgiri. Nu era numai a lui. A închis ochii pe o bancă din Baia de Criș, de unde cu mare alai, ca pe un adevărat Crai, parte din cei cu care au luptat l-au adus la Țebea. Satele vin la rînd. Baia de Criș doarme azi în liniște deplină. Pe vremuri a fost capitala comitatului Zarand. De aici e drum lesnicios de urcat spre Găina și apoi pe Cucurbeta, întinsul munte, cel mai înalt din Munții Apuseni...

La Vața țîșnesc izvoare minerale, în legătură cu rocile eruptive apărute. Nodul cel mai însemnat e Hălmăgiu, cu tîrguri vestite, în care se adună locuitorii satelor din jur de mai multe ori pe an. Cel mai de seamă se ține în ziua de Sf. Toader; e legat de un obicei străvechi. Nevestele tinere, măritate în cîșlegi, sărută rudele, cunoscuții și chiar pe străini întilniți în tîrg. Sus pe Găina e „Tîrgul fetelor”; aici jos în Hălmăgiu e “Tîrgul nevestelor”. Și dincolo și aici, obiceiul nu are nimic rușinos; e o manifestație de bucurie sănătoasă a poporului. „A fi sărutat de o nevestă în Hălmăgiu la Sîn Toader, înseamnă a fi om de frunte și de omenie” (Frîncu-H. Candrea).

De la Hilmăgiu drumul urcă peste despărțitura de ape dintre Crișul Alb și cel Negru.

Se începe o regiune nouă, cu vrîstări de pietre, între care domină calcarul. Drumul urcă, printre sate cu casele acoperite cu paie, cu ferestrele cît pumnul. În schimb, livezile se îndesesc, încît de abia se vede dintre ramuri turnul țuguat al unei bisericuți de lemn.

Sărăcia se prinde și după bordeiele de nuiele cu acoperiș de fin. „Vaca săracului” înlocuiește oaia; ciobanului îi ține locul femeia cu surța roșie, care nu stă degeaba cît păzește caprele sprintare. Cu furca-n brîu, fusul Sfirîie în mîinile ei dibace. Sărăcia e în legătură și cu predominarea calcarului, care crează tablouri ca în carstul italian.

Lazuri e un sat de munte, căci e lingă despărțirea dintre cele două ape, cu largă perspectivă îndărăt asupra Văii Crișului-Alb. E peisaj de munte, cu ferigi multe și mari, iar din labirintul munților dinspre est, atrage atenția Dobrinul, cu profilul țuguat, ce aduce aminte de Consul din Dobrogea. Șanțul Iancului [...] e la hotarul dintre Brad și Vașcău. Fagii și mestecenii, colorați în zilele de toamnă, acopăr locurile. Pădurea neagră se potrivește ele minune ca nume. Pînă la Cristior, cu mare biserică pe coastă de munte, drumul face să treacă vremea cu mulțumire. Dealurile vrîstate, finețe prin poieni cu căpiți de fin, foșnetul frunzelor uscate de porumb, vaci roșcate prin pășuni nasc scenerii frumoase asemenea celor din Tirol. Boarea caldă venită din cîmpie se simte prin nucii tot mai deși, plini, cu coroană bogată, rotundă. Chiar dacă locuințele, presărate ca și în Munții Apuseni, cu acoperiș de paie, și cu șindrilă, trădează viața nu tocmai u-șoară, gherghina oacheșă din fața ferestrelor spune su-rîsul sănătății sufletului.

Printre asemenea scenerii blînde ajunși în Vașcău, orașel liniștit în mijlocul spațiului larg de pe Crișul Negru, pe valea căruia se scoboară răcoreala muntelui celui mai înalt din Munții Apuseni. Este un centru de hărnicie. Electricitatea, căpătată din unda iuțită a pîriului, luminează casele, dar dă și puterea necesară pentru a purta ferestrele care taie blocuri de marmură roșie, cu fel de fel de ape. Aici se află una din cele mai mari și mai sistematice cariere de marmoră frumoasă, ca și acele care împodobesc palatele apusene. Cadrul răsăritean al orașelului e format de marginea munților Bihariei, din care se înalță mai sus Curcubeta prelungă cu deasă pocladă de păduri de coastă.

Orașul, luminat cu electricitate, n-a pierdut nimic din rusticitatea primitivă. Mamă, fata și nepoata, venind de la polog, poartă aceeași îmbrăcăminte strămoșească: cojocul scurt, pestelcă roșie pe pînza albă a cămeșii, testemel înodat sub bărbie. Coborau cu grebla pe umăr, cele trei generații care își păstrează portul și cîntecele. Veselia naturală n-a fost umbrită de truda de peste zi. Femeile veneau cîntînd.

Vașcăul e un centru turistic de samă, căci calcarurile, aici întinse, au dat în jur naștere la neîntrecute scenerii carstice, nu mai prejos de cele cercetate de mulți dintre noi la Postumia ori St. Canzian. Vestit e bunăoară Izbulul de la Călugări, la cițiva kilometri spre răsărit de Vașcău. Un izvor gilgüitor iese din păretele de calcar. Nu curge într-una, ci azvirle belșug de apă, chiar de 5—6 ori pe zi toamna și primăvara, într-o bolborosire de cascadă. Cîteva minute de revărsare și apoi iar urmează liniștea, de nici n-ai bănui vîna de apă abundentă de desupt.

De la Stei, ceva mai jos de Vașcău, îndrumându-te apoi spre Băița, ajungi la una din mărețele tablouri ale naturii ascunse, un portal din care izvoarele Crișului gilgie năvalnic din adâncul muntelui, sau în apropiere, la peștera Ponoarelor, o impozantă boltă din care iese tot vijelios un mic afluent al Crișului.

Valea se lărgeste. Munții se retrag. Pământul este altul, moale, primitiv, bun de agricultură. Drumul scoboară într-o largă depresiune, rămasă de pe urma unui vechi golf ce înainta dinspre lacul de la răsărit în interiorul munților.

Astfel a putut să se așeze un cuib compact de români, cu sate numeroase, cu pometuri vestite. Cireșile ele aici au aceleași preț ca și cele din regiunea Pitești. Mai mult decât oriunde, industria casnică e dezvoltată. Sînt sate specializate de cojocari, altele de lemnari. În Budureasa se fac sumane și pănură. Lechecenii mai toți sînt olari din tată-n fiu; varzărenii sînt ferari, cei din Valea Neagră lemnari.

În mijlocul unui asemenea cadru natural de hărnicie și destoinicie, Beiușul devine înaintate de toate un important centru economic la marginea de apus a țării. El a fost însă și a rămas un neîntrecut centru cultural(...). Ceea ce Blajul fu pentru interiorul Transilvaniei, Năsăudul pentru partea lui răsăriteană, aici, în apus, a jucat Beiușul rolul însemnat, întărit după unire, prin crearea unei școli normale, într-un palat măreț și încântător.

Așezat pe malul Crișului Negru, la marginea Munților Apuseni, cadrul orașului este impunător. De pe dealul pe care se află cimitirul și mănăstirea din veacul al XVII-lea, privirea aluneacă spre apus, către zarea deschisă a cîmpiei. La nord, răsărit și sud însă e un amfiteatru cu trepte largi. Spre sud-vest, sînt crestele mai joase ale Munților Codrului, iar spre răsărit pînă-n spre Oradea e zidul înalt al munților Bihărei, din care răsar țancurile pietroase ale muntelui Cîrligați și Cornul Muntelui. Apropierea munților cu ape repezi și calcar mult îl face să fie un important centru turistic, îndeosebi interesantă e vizitarea uneia din cele mai mari și mai pitorești peșteri din cuprinsul țării, cea de la Meziad, încăpător palat cu trei etaje, cu drum lung de 200 m și cu podoaba feerică de stalactite și stalagmite.

Tot de la Beiuș duce drumul plin de pitoresc, dar mai departe, la Stîna de Vale (...).

E mai frumos drumul de la Beiuș, cu trăsura, decât cel dinspre cotituri dese ducînd pe margine de văi adînci, prăpăstioase, într-un cadru impunător.

Și astfel pornind de la Deva, pe Mureș, pînă la Beiuș, pe Criș, se desfășoară minunate și variate scenarii care pot oricui deștepta admirație pentru plastica plină de atracții a României.